

Rekomendacje dla tras tematycznych oraz oferty szlaku Koncepcja strategii komunikacji marketingowej dla Szlaku Piastowskiego

załącznik nr 1

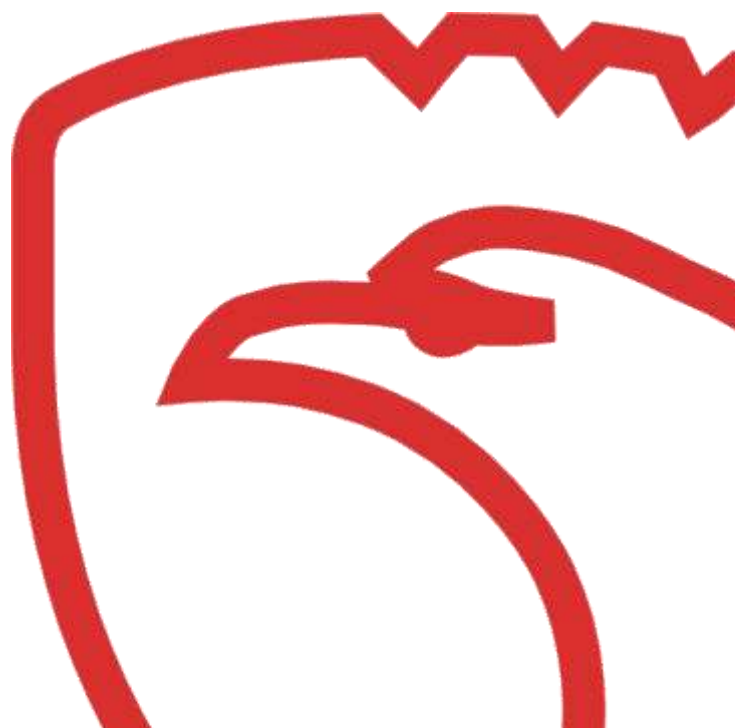
Nysa – Kraków – Gniezno – Toruń - Poznań

marzec 2020

Opracowanie: 2BA doradztwo strategiczne

autor: Armin Mikos v. Rohrscheidt

Spis treści

1 Trasa: Polska Gra o Tron (wybitni Piastowie – trasa biograficzna)	3
1.1 Wprowadzenie do narracji trasy	3
1.2 Opis ogólny trasy – tematyka, struktura, bohaterowie, obietnica, wytyczne dla marketingu	3
1.3 Obiekty na trasie: wkład w narrację całościową trasy, korzyści funkcjonalne i emocjonalne dla zwiedzających w obiektach	4
1.4 Rekomendacje dotyczące tworzenia trasy: tworzenie oferty i jej pakietyzacja	8
1.5 Rekomendacje dotyczące zarządzania trasą	13
1.6 Robocza mapa trasy	14
2 Trasa: „Jak Piastowie wyłonili się z mroku dziejów” (Mity i legendy słowiańskie i piastowskie)	15
2.1 Wprowadzenie do narracji trasy	15
2.2 Opis ogólny trasy – tematyka, struktura, bohaterowie, obietnica, wytyczne dla marketingu	15
2.3 Obiekty na trasie i pozostałe miejsca lokalizacji legend: wkład w narrację całościową trasy, korzyści funkcjonalne i emocjonalne dla zwiedzających	16
2.4 Rekomendacje dotyczące tworzenia trasy: tworzenie oferty i jej pakietyzacja	19
2.5 Rekomendacje dotyczące zarządzania trasą	23
2.6 Robocza mapa trasy	25
3 Trasa: Historie z głębi ziemi (Trasa archeologiczna)	26
3.1 Wprowadzenie do narracji trasy	26
3.2 Opis ogólny trasy – tematyka, struktura, bohaterowie, obietnica, wytyczne dla marketingu	26
3.3 Obiekty na trasie: wkład w narrację całościową trasy, korzyści funkcjonalne i emocjonalne dla zwiedzających	28
3.4 Rekomendacje dotyczące tworzenia trasy: tworzenie oferty i jej pakietyzacja	32
3.5 Rekomendacje dotyczące zarządzania trasą	35
3.6 Robocza mapa trasy	37
4 Trasa „Skąd się biorą mnisi i czego nas nauczyli” (Najstarsze klasztory na Szlaku Piastowskim)	38
4.1 Wprowadzenie do narracji trasy	38
4.2 Opis ogólny trasy	38
4.3 Obiekty na trasie: wkład w narrację całościową trasy, korzyści funkcjonalne i emocjonalne dla zwiedzających	40
4.4 Rekomendacje dotyczące tworzenia trasy i jej pakietyzacji	42
4.5 Rekomendacje dotyczące zarządzania trasą	47

4.6	Robocza mapa trasy	48
5	Trasa „Jak Łokietek z Krzyżakami o Polskę wojował” (Wojny Piastów z Krzyżakami)...	49
5.1	Wprowadzenie do narracji trasy.....	49
5.2	Opis ogólny trasy	49
5.3	Obiekty na trasie: wkład w narrację całościową trasy, korzyści funkcjonalne i emocjonalne dla zwiedzających	50
5.4	Rekomendacje dotyczące tworzenia trasy i jej pakietyzacji	54
5.5	Rekomendacje dotyczące zarządzania trasą	58
5.6	Robocza mapa trasy	60
6	Trasa: „Jak Kościół Polaków nawracał i świątynie budował” (Trasa początków chrześcijaństwa w Polsce)	61
6.1	Wprowadzenie do narracji trasy.....	61
6.2	Opis ogólny trasy – tematyka, struktura, bohaterowie, obietnica, wytyczne dla marketingu	61
6.3	Obiekty na trasie: wkład w narrację całościową trasy, korzyści funkcjonalne..... i emocjonalne dla zwiedzających	63
6.4	Rekomendacje dotyczące tworzenia trasy: tworzenie oferty i jej pakietyzacja	67
6.5	Rekomendacje dotyczące zarządzania trasą	72
6.6	Robocza mapa trasy	75
7	Trasa: Trudne życie żony władcy (Piastowskie damy)	76
7.1	Wprowadzenie do narracji trasy.....	76
7.2	Opis ogólny trasy – tematyka, struktura, bohaterowie, obietnica, wytyczne dla marketingu	76
7.3	Obiekty i miejsca na trasie: wkład w narrację całościową trasy, korzyści funkcjonalne i emocjonalne dla zwiedzających	77
7.4	Rekomendacje dotyczące tworzenia trasy: tworzenie oferty i jej pakietyzacja	80
7.5	Rekomendacje dotyczące zarządzania trasą	84
7.6	Robocza mapa trasy	85

1 Trasa: Polska Gra o Tron (wybitni Piastowie – trasa biograficzna)

1.1 Wprowadzenie do narracji trasy

Ta trasa ma szczególne znaczenie dla Szlaku Piastowskiego z punktu widzenia realizacji jego misji, określonej w liście intencyjnym marszałków województw z 2012 roku. Zadaniem szlaku jest przecież popularyzacja dziejów początków naszej państwowości i rozwijanie turystyki dziedzictwa w oparciu o historyczne miejsca i wydarzenia z epoki piastowskiej.

Trasa proponuje doświadczenia w takich właśnie miejscach: na wyciągnięcie ręki turysta zwiedzi pozostałości trzech stołecznych grodów pierwszych Piastów - Poznania, Ostrowa Lednickiego i Gniezna związane z życiem i działalnością twórców naszego państwa. Natomiast nadanie trasie formuły walki o tron, niezależnie od pożądanej dynamizacji opowieści, poszerza jej przestrzeń na wiele innych miejsc szlaku, ale również wprowadza licznych innych członków dynastii Piastów, jako głównych aktorów trwającego przez ponad cztery wieki historycznego dramatu. Centralną postacią wcieleniowej narracji tej trasy (personalizującą przekaz w poszczególnych miejscach) będzie jeden z najwybitniejszych książąt piastowskich, Przemysław II, król Polski, który całe swoje dorosłe życie poświęcił jednoczeniu kraju i odzyskaniu korony, a przy okazji dał Polsce jej narodowe symbole.

Do przekazu wybrane zostały kluczowe oraz najciekawsze momenty biografii poszczególnych władców, które zostaną zaprezentowane przez symboliczne formy ich upamiętnień, w przekazie wystaw muzealnych, w filmach i fragmentach literatury, grach edukacyjnych oraz w oprowadzaniu przez przewodników. To ostatnie będzie wykonywane w pierwszej osobie dzięki wcieleniu się przewodnika w bliskiego bohaterom narratora trasy, w tym przypadku Przemysła II. Wszystkie te działania pozwolą turystom poznać osobowość danego Piasta, doświadczyć jego dylematów i zrozumieć powody jego decyzji. Powiążą też w jego świadomości poszczególne miejsca z bohaterami historii, co pozwoli trwale skojarzyć i zapamiętać jedno i drugie. Interaktywne działania interpretacyjne wprowadzą do zwiedzanych miejsc fikcyjne postacie, z którymi turyści łatwiej się utożsamić oraz zaangażują go w procesy (wytwórcze, odtwórcze), przez co jego doświadczenie stanie się intensywne. Formy grywalne, zaproponowane w niektórych miejscach, obok licznych szczegółów historycznych wprowadzają doświadczenie rywalizacji, która nie tylko zwiększa poziom zaangażowania i pozwala samodzielnie odszukać materialne świadectwa wydarzeń i dziedzictwa epoki, a także zrozumieć konteksty historyczne i ćwiczyć myślenie strategiczne.

1.2 Opis ogólny trasy – tematyka, struktura, bohaterowie, obietnica, wytyczne dla marketingu

Trasa	Rekomendacje
Nazwy marketingowe trasy	<i>Polska Gra o Tron</i>
Tematyka (podtytuł)	Wybitni Piastowie (trasa biograficzna)
Obiekty na trasie (wymienienie)	Poznań (Brama Poznania, Archikatedra, Rezerwat Genius Loci, Zamek na Wzgórzu Przemysła), Rogoźno (Muzeum Regionalne), Marlewo k. Rogoźna (dąb Przemysław II?), Dziekanowice - Ostrów Lednicki (wyspa, i wystawa stała), Gniezno (Muzeum PPP i Archikatedra), Marcinkowo Górne (pomnik Leszka Białego), Brześć Kujawski (Pomnik Władysława Łokietka), Kowal (Pomnik Kazimierza Wielkiego, Kalisz (Muzeum Okręgowe), ewentualnie Pyzdry (Muzeum Regionalne).
Główny wątek fabularny	Nasz kraj zbudowali ludzie żyjący wiele wieków temu. Ci przywódcy mieli ambitne cele i wyjątkowe zdolności, a otaczali ich ludzie, którzy pod ich wodzą chcieli zapewnić sobie i swoim rodzinom bezpieczeństwo i dobre, dostatnie życie. Żeby zapewnić swojemu państwu potęgę i dostatek władcy budowali potężne grody, tworzyli armie, a kiedy musieli,

	toczyli wojny. Potem długo zmagali się o to, by znowu zjednoczyć podzielone państwo. Jedni mieli przy tym więcej zasług i szczęścia, inni mniej. Ich starcia i sojusze, zwycięstwa i nieszczęścia turysta będzie mógł przeżyć na Szlaku Piastowskim podążając w ślad za nimi.
Postaci historyczne/legendarne występujące w opowieści o trasie	Mieszko I, Bolesław Chrobry, Mieszko II, Bolesław Śmiały, Kazimierz Odnowiciel, Mieszko III Stary, Władysław Laskonogi, Władysław Odonic, Leszek Biały, Henryk Brodaty, Przemysław II, Władysław Łokietek, Kazimierz Wielki.
Narrator trasy	Przemysław II, król Polski
Obiekty na trasie	Wkład poszczególnych obiektów przewidzianych dla trasy opisano odrębnie w tabeli obiektowej (p. 3)
Obietnica dla użytkownika szlaku	Zwiedzając tę trasę poznasz miejsca, gdzie zaczynała się historia Twojego kraju. Dowiesz się, co było potrzebne, by zbudować państwo i jak należało go bronić. Przeżyjesz wraz z Piastami ich dramatyczną walkę o utrzymanie Królestwa, a w kilku miejscach będziesz mógł spróbować ją trochę poprawić. Poprowadzi cię sam król Przemysław II, członek dynastii Piastów, który całe życie poświęcił na zjednoczenie kraju i bardzo krótko cieszył się koroną.
Wytyczne dla koordynatorów	Trasę należy promować jako: 1) okazję do wielowymiarowej, spersonalizowanej i ożywionej konfrontacji z najważniejszymi wydarzeniami i procesami z okresu tworzenia państwa polskiego, 2) spójną narracją o okresie rozbicia dzielnicowego i kolejnych próbach jednoczenia państwa oraz ich autorach. 3) nieszablony, przystępny i atrakcyjny sposób na zapoznanie się z biografiami wybitnych władców Polski w czasie wolnym, realizowany na miejscach autentycznych zdarzeń. Głównymi adresatami oferty trasy są: 1) grupy uczniowskie ze szkół podstawowych i ponadpodstawowych odbywające kilkudniowe wycieczki po Szlaku Piastowskim, 2) pojedyncze osoby i małe grupy prywatne osób zainteresowanych historią średniowiecznej Polski, 3) grupy rodzinne i rodzice z dziećmi w wieku szkolnym starające się zainteresować je historią i dziedzictwem.
Wytyczne ogólne dla zarządzających obiektami	W ramach trasy niezbędny jest podział wątków do aktywnego wykorzystania między poszczególne obiekty tak, by szczegółowe narracje nie powtarzały się w kolejnych zwiedzanych przez turystę miejscach – to wymaga przeprowadzenia ustaleń na etapie konstrukcji scenariusza, który koordynator szlaku skonsultuje z zarządcami i przedłoży na spotkaniu zespołu organizacyjnego trasy. Elementem spójności trasy jest wykonywanie przekazu narracji w obiekcie przez jej narratora (w tym wypadku króla Przemysła II). W obiektach posiadających usługi przewodnickie zalecana jest stylizacja (czyli wyposażenie przewodnika w odpowiedni strój i opracowanie „wcieleniowego” scenariusza przekazu treści w pierwszej osobie). W tym kontekście dla kobiet-przewodników należy uzgodnić jednolitą wersję wcieleniową dla całej trasy (np. Dobrawy Czeskiej lub Rychezy Lotaryńskiej). Szczegółowe korzyści funkcjonalne i emocjonalne wskazano w tabeli obiektowej (p. 3.). Sposób opowiadania o obiekcie dla turystów powinien być zbieżny z tymi założeniami, by wypuklić przewidzianą dla obiektu wartość (elementy wiedzy i przeżyć) wprowadzaną do trasy.

1.3 Obiekty na trasie: wkład w narrację całościową trasy, korzyści funkcjonalne i emocjonalne dla zwiedzających w obiektach

Elementy funkcjonalne opisane w poniższej tabeli i oznaczone gwiazdką (*) posiadają aktualnie w poszczególnych obiektach możliwości realizacji w postaci istniejących komponentów wystaw przedsięwzięć interpretacyjnych (prelekcje, wątki oprowadzania, warsztaty, lekcje muzealne, gry tematyczne i terenowe, inne). Pozostałe elementy są możliwe do wykreowania na podstawie profilu obiektu i materialnych zasobów istniejących na miejscu lub możliwych do przejęcia, jednak budowa opartych na nich scenariuszy wymaga

podjęcia odpowiednich działań przez zarządców obiektów, lokalny samorząd, miejscowy personel obsługi turystyki, animatorów kultury lub innych interesariuszy. W tym kontekście można więc rozumieć je jako szczegółowe propozycje dla obiektu i jego lokalnego otoczenia na etapie budowania trasy i w ramach jej funkcjonowania.

Obiekt / Wkład w narrację trasy	Korzyści funkcjonalne / doświadczenia	Korzyści emocjonalne
1. Poznań, Brama Poznania – Interaktywne Centrum Historii Ostrowa Tumskiego Wątek: Rozwaga i konsekwencja założycieli państwa. Brama Poznania pokazuje kontekst wydarzeń związanych z założeniem nowej chrześcijańskiej monarchii i początkami państwa polskiego. Prezentuje władców jako głównych aktorów tych wydarzeń i jedno z najważniejszych miejsc, gdzie się rozegrały. Opisuje rolę i znaczenie chrztu władcy dla późniejszej historii państwa i kraju.	Zapoznanie się z osobami twórców państwa polskiego. Zrozumienie politycznych i religijnych wyborów i decyzji pierwszych władców*. Poznanie głównych budowli książęcego grodu i ich funkcji*. Zapoznanie się ze szczegółami codziennego życia na książęcym grodzie*. Możliwość zakupu gier historycznych, dotyczących historii Poznania i epoki piastowskiej*.	Poczucie więzi z ludźmi, którzy budowali nasze państwo i tymi, którzy im w tym pomagali. Odczucie uczestnictwa w historii przez „czytanie” kroniki lub przebranie się w szaty postaci historycznej. Emocje podczas rozgrywania quizu historycznego. Emocje związane z rozgrywką historycznej gry planszowej na temat grodu i miasta.
3. Poznań, Rezerwat Archeologiczny Genius Loci Wątek: Siedziba i twierdza władcy Rezerwat jest autentyczną częścią umocnień grodu stołecznego pierwszych Piastów. Stworzony na jego użytek materiał filmowy prezentuje założenia grodu piastowskiego i pełny proces jego budowy. Usługa przewodnictwa w obiekcie	Poznanie wszystkich miejsc z których zarządzali państwem pierwsi Piastowie*. Możliwość dowiedzenia się, jak w X wieku budowano wielkie grody*. Zapoznanie się z oryginalną częścią grodu książęcego sprzed 1050 lat*.	Odczucie (także przez porównanie) wielkości grodu i ogromu materiałów, który zużywano do jego budowy. Poczucie więzi z ludźmi, którzy wielkim wysiłkiem wznosili grody. Emocje związane z obserwowaniem filmowej walki o gród.
3. Poznań, Archikatedra pw. św. Apostołów Piotra i Pawła Wątek: Twórcy państwa i jego odnowiciele Katedra, jako siedziba pierwszego biskupa na ziemiach polskich była miejscem religijnych obrzędów z udziałem władcy. W podziemiach kościoła pochowano obydwu twórców państwa polskiego. Spoczywają tu także przedstawiciele wielkopolskiej gałęzi dynastii Piastów, w tym król Przemysław II, który jako pierwszy odnowił status królewski po rozbiciu dzielnicowym. Usługa przewodnictwa po obiekcie: miejskie lub z Bramy Poznania	Doświadczenie „na dotknięcie” miejsc, które budowali i gdzie spoczęli twórcy naszego państwa*. Poznanie zmiennych losów pięciu kolejnych katedr Poznania jako miejsca związanego z historią dynastii Piastów*. Wprowadzenie kolejnych ważnych postaci polskiej „Gry o tron” pochowanych w katedrze, w tym Mieszka II i króla Przemysła II*.	Emocje związane z odwiedzinami krypty władców i biskupów. Obejrzenie katedry z perspektywy władcy (film w podziemiach). Doświadczenie bliskości z królami i książętami, którzy budowali nasze państwo.
4. Poznań, Zamek Królewski na Wzgórzu Przemysła Wątek: Zjednoczyć i utrzymać państwo ... za wszelką cenę! Zamek był główną siedzibą książąt wielkopolskich z dynastii piastowskiej. Z tego miejsca Przemysław II rządził zjednoczonym powoli państwem. Temu władcy i dziejom rezydencji poświęcona jest skromna	Poznanie strategicznej funkcji zamku w średniowiecznym mieście. Doświadczenie historii monarszej siedziby Piastów w Poznaniu i jej głównych mieszkańców*. Poznanie polskiej symboliki państwowej wprowadzonej przez	Perspektywa władcy - poczucie kontrolowania okolicy przy oglądaniu miasta z wieży zamkowej. Odczucie więzi ze wszystkimi, których przez wieki łączyły polskie symbole narodowe. Współczucie dla Ludgardy, która

ekspozycja w Sali Przemysła. Prawdopodobnie tu także tragicznie, z przyczyn politycznych zmarła jego pierwsza żona Ludgarda. Usługa przewodnictwa - miejskie.	Przemysła II*.	zginęła, bo nie mogła urodzić władcy potomka.
5. Rogoźno, Muzeum Regionalne Wątek: Władcy zawsze mają wrogów W muzeum działa stała wystawa poświęcona biografii i zasługom króla Przemysła II. Planowane jest postawienie konnego pomnika króla na placu przed muzeum. Wiele miejsc i wydarzeń w Rogoźnie czerpią z pamięci tego króla. Usługa przewodnictwa w obiekcie	Zapoznanie się z biografią króla Przemysła II i losami jego zmagania o zjednoczenie królestwa*. Poznanie powodów i okoliczności śmierci króla w zamachu*. Doświadczenie licznych form pamięci o królu w jego ulubionym mieście*.	Odczucie solidarności z władcą, który przez całe życie starał się jednoczyć swoje państwo. Emocje związane z rozgrywką gry planszowej, której bohaterami są król Przemysł i jego przeciwnicy.
6. Marlewo, k. Rogoźna, Dąb Przemysła II Wątek: Tu zginął młody król Stare drzewo według miejscowej legendy wskazywane jest jako miejsce śmierci od ran uprowadzonego króla Przemysła II. Organizuje się tam lokalne wydarzenia rocznicowe.	Doświadczenie zwrotnego punktu historii w miejscu, gdzie mógł się wydarzyć*. Poznanie przebiegu porwania króla i bezpośrednich przyczyn jego śmierci (w dniach cyklicznych wydarzeń – z rekonstrukcją)*.	Emocje towarzyszące dramatycznemu opowiadaniu o śmierci króla. Odczucie więzi z królem, który zginął za sprawą zjednoczenia kraju.
7. Dziekanowice, Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy (wystawa stała). Wątek: Pozbawieni władcy bronili się do końca Na wystawie wielki zbiór militariów: mieczy, toporów, grotów, hełmu i innych przypominających o bitwie stoczonej w obronie Ostrowa Lednickiego z wojskami Brzetysława Czeskiego, który najechał upadłą monarchię Piastów w 1039 r. Obiekt proponuje kilka działań interpretacyjnych (lekcji i warsztatów) zgodnych z tematyką trasy.	Poznanie dziejów grodu podczas projekcji filmu*. Zapoznanie z codziennym życiem mieszkańców „wyspy władców” na podstawie przedmiotów prezentowanych podczas pogadanki*. Doświadczenie przebiegu średniowiecznego oblężenia i bitwy przy oglądaniu zbiorów militarnych*.	Poczucie więzi z mieszkańcami i załogą Ostrowa Lednickiego, którzy opuszczeni przez władców, bronili swojego grodu i swoich domów (oprowadzanie). Emocje związane z projekcją filmów obrazujących życie w monarszym grodzie (gotowe, jeszcze nie wyświetlane).
8. Dziekanowice, Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy (wyspa) Wątek: Wyspa władców w sercu państwa. Na wystawie plenerowej dostępne są kamienne pozostałości książęcego grodu Mieszka I i jego syna: pałac z kaplicą (gdzie Chrobry podejmował Ottona III), kościół grodowy, ponadto wał obronny, inne umocnienia i przyczółek mostu.	Doświadczenie wielkości grodu monarszego i potęgi jego umocnień podczas spaceru-zwiedzania*. Zapoznanie się ze sposobami budowy i z praktycznymi oraz reprezentacyjnymi funkcjami kamiennych pałaców - rezydencji pierwszych władców Polski*.	Wrażenia związane z przeprawą promową na wyspę. Odczucie przestrzeni grodu lednickiego doświadczanego od jego środka. Emocje związane z przekazem (przewodnika) o obronie grodu w 1039 r. jako ostatniego punktu oporu przed najazdem Czechów.
9. Gniezno, Muzeum Początków Państwa Polskiego Wątki: Tu zaczęła się Polska. Pierwsze wejście do Europy Wystawa stała muzeum ukazuje Wielkopolskę jako kolebkę polskiej państwowości. Można też prześledzić proces włączania się młodego państwa piastowskiego do kręgu kultury	Zapoznanie się z rodowodem Piastów i ważnymi wydarzeniami z epoki ich rządów*. Oglądanie insygniów władzy królewskiej i biskupiej*. Prezentacja narzędzi wykonywania władzy: oficjalnych dokumentów i pieczęci*.	Doświadczenie więzi z założycielami i kolejnymi władcami naszego państwa. Odczucie sakralnego charakteru królewskiego namaszczenia władcy. Świadomość nieprzerwanej ciągłości historycznej i poczucie

europejskiej. Do narracji trasy obiekt wprowadza Mieszka II, księcia Władysława Odonica i kilku metropolitów Gniezna.	Zapoznanie się z historią miasta królów i prymasów*.	solidarności z poprzednimi pokoleniami jako uczestnikami wspólnych, narodowych dziejów.
10. Gniezno, Archikatedra Prymasowska pw. Wniebowzięcia NMP (oraz Pomnik Bolesława Chrobrego) Wątki: Co znaczy korona? Religijna propaganda polityczna. Świątynia jest miejscem pierwszych pięciu królewskich koronacji w dziejach Polski. Od początku jest więc symbolem królewskiego statusu Piastów i rangi ich państwa. Jednocześnie to główny kościół metropolitów, którzy wspierali piastowskich władców w zmaganiach o zachowanie i przywrócenie jedności państwa. Do trasy wprowadza nowe postacie Bolesława Śmiałego i Wacława. Usługa przewodnictwa w obiekcie.	Doświadczenie „na dotyk” historycznego wnętrza sakralnego, świadka wielkich wydarzeń w historii polskiej monarchii*. Zapoznanie się z postaciami pięciu królów Polski koronowanych w Gnieźnie*. Zapoznanie się z zasadami budowy katedr i ciekawymi detalami w architekturze romańskiej i gotyckiej*. Wiedza o korzyściach polityki religijnej władców na podstawie budowy katedry i okoliczności powstania Drzwi Gnieźnieńskich*.	Odczucie dumy z królewskiej historii państwa. Poczucie więzi z mieszkańcami Gniezna, którzy pielęgnują własne „królewskie” dziedzictwo w imieniu wszystkich Polaków. Przeżycia religijne związane z prezentacją i osobistym doświadczeniem sakralnego charakteru wnętrza katedry.
11. Gniezno, Trakt Królewski (miejska trasa turystyczna), Wątek: Pierwsi królowie Polski. Trasa eksponuje postacie pięciu koronowanych w Gnieźnie królów Polski. Jest zaopatrzona w aplikację umożliwiającą rozgrywkę gry terenowej i zachęcającą do pozyskania nowych informacji na ich temat.	Zapoznanie się ze szczegółami biografii pięciu królów Polski koronowanych w Gnieźnie*. Poznanie najważniejszych zabytków średniowiecznego Gniezna i zajęć jego mieszkańców*.	Doświadczenie uciążliwości życia mieszkańców średniowiecznego miasta. Wcielenie się w rolę mieszkańca piastowskiego państwa. Emocje towarzyszące rywalizacji o zdobycie statusu księcia i króla (założenia gry w aplikacji).
12. Marcinkowo Górne, Pomnik Leszka Białego Wątek: Krew na stopniach tronu Pomnik w pobliżu miejsca śmierci księcia – seniora Polski w zamachu (1227) przypomina też o próbach porozumiewania się piastowskich książąt. Wprowadza postacie Leszka Białego i Henryka Brodatego - ważnych uczestników polskiej gry o tron.	Zapoznanie się z okolicznościami i przebiegiem zjazdu w Gąsawie z 1227 roku, jego celami oraz głównymi uczestnikami. Doświadczenie niebezpiecznego życia, które było udziałem rywali zmagających o polski tron.	Emocje towarzyszące narracji o dramatycznych wydarzeniach z 1227 roku. Poczucie więzi z polskim władcą, który padł ofiarą zamachu.
13. Płowce, pole bitwy z 1331 r. z pomnikiem Wątek: Tronu zawsze trzeba bronić Zagospodarowane miejsce historycznej bitwy z 1331 roku wprowadza element czysto militarny do opowieści. Tym razem ukazuje ją w wymiarze obrony tronu i państwa przed jego zewnętrznymi wrogami. Do przekazu trasy wprowadza postać Władysława Łokietka.	Zapoznanie się z okolicznościami i przebiegiem bitwy pod Płowcami*. Zapoznanie się z postaciami głównych aktorów wojny i bitwy (podczas rekonstrukcji)*. Doświadczenie na miejscu krajobrazu i lokalizacji poszczególnych etapów tego wydarzenia.	Emocje towarzyszące przekazowi i śledzeniu opisu bitwy. Poczucie więzi z polskimi dowódcami i uczestnikami bitwy. Przeżycie trudów i dramatów uczestników bitwy (podczas rekonstrukcji).
14. Brześć Kujawski, Pomnik Władysława Łokietka (i zabytki z jego epoki) Wątek: Książę mały, lecz niezłomny	Zapoznanie się z biografią Władysława Łokietka i dziejami kujawskiej linii Piastów. Doświadczenie historii miejsca, które dało Polsce wybitnego	Poczucie solidarności z polskim władcą, który nieugięcie starał się o zjednoczenie kraju i zakończył rozbicie dzielnicowe.

W miejscu jego urodzenia, pomnik Władysława Łokietka jest okazją do przedstawienia biografii mało znaczącego kujawskiego księcia, który dzięki swojemu uporowi i niezłomności ostatecznie doprowadził do odrodzenia królestwa.	władcę i nadal posiada sporo zabytków z jego epoki*. Opowieść o związkach Łokietka z miastem i jego mieszkańcami.	Odkrycie bezpośrednich kontaktów i więzi średniowiecznego władcy z jego poddanymi.
15. Kowal, Pomnik Kazimierza Wielkiego Wątek: ostatni i największy z Piastów Kowal to miejsce urodzenia ostatniego Piasta na polskim tronie. Pomnik króla Kazimierza w parku jego imienia wprowadza tę osobę do opowieści na temat zmagania o jedność kraju i o polski tron.	Zapoznanie się z biografią Kazimierza Wielkiego*. Doświadczenie historii miejsca, które dało Polsce wielkiego władcę. Zapoznanie się ze zmiennymi kolejami losów Kazimierza jako syna i następcy zjednoczyciela kraju.	Odtworzenie i przeżycie nadziei i wysokich oczekiwań związanych z księciem Kazimierzem w jego rodzinnej ziemi i zjednoczonym królestwie. Odczucie więzi z królem i lepsze zrozumienie dla jego działań wzmacniających państwo.
16. Kalisz, Muzeum Okręgowe (ewentualnie Rezerwat Archeologiczny na Zawodziu, jeśli tam zarządca obu obiektów zdecyduje się zlokalizować części tej narracji). Wątek: Wiele prób i wiele błędów Stała wystawa dokumentuje dzieje Kalisza, m.in. jako grodu książęcego w epoce Piastów i miasta, miejsca ważnych wydarzeń w czasach panowania członków dynastii. Tu znajduje się m.in. płyta nagrobna Mieszka III z kościoła grodowego. Tu postać i zasługi księcia można wprowadzić do narracji trasy. Usługa przewodnictwa w obiekcie.	Zapoznanie się z biografią Mieszka III Starego, kilkukrotnego seniora Polski*. Doświadczenie rozmaitych działań księcia, służących pozyskaniu i odzyskaniu krakowskiego tronu. Zapoznanie się z konfliktami jego potomków i domową wojną o tron Wielkopolski. Wiedza o oblężeniu Kalisza przez Henryka Brodatego w 1233 r. jako o epizodzie polskiej walki o tron*.	Poczucie więzi z osobą Mieszka III i zrozumienie dla jego nierzadko trudnych decyzji. Refleksje wywołane przekazem na temat źródeł i przebiegu konfliktów w najbliższej rodzinie władcy. Odczucie solidarności z mieszkańcami, broniącymi swojego grodu w 1233 roku.
17. Pyzdry, Muzeum Regionalne Wątki: Odzyskać koronę! Ratować następcę! Muzeum posiada wystawę poświęconą okresowi piastowskiemu w dziejach miasta. Istotne dla trasy są dwa wątki biograficzne: Władysława Łokietka z 1318 r. i Kazimierza Wielkiego z 1331 r. Usługa przewodnictwa w obiekcie.	Zapoznanie się z rolą rycerstwa wielkopolskiego w poparciu starań W. Łokietka o koronę w 1318 r.*. Wiedza o epizodzie ucieczki księcia Kazimierza (potem króla) z miasta w 1331 r. obleganego przez Krzyżaków*.	Odczucie jedności i solidarności narodowej łączącej przedstawicieli regionu kraju. Emocje towarzyszące narracji o dramatycznej ucieczce królewicza, która uratowała Polskę następcę tronu i rozgrywcę gry historycznej.

1.4 Rekomendacje dotyczące tworzenia trasy: tworzenie oferty i jej pakietyzacja

Zalecenie	Stosowanie zalecenia
Integracja obiektów wokół trasy	Na etapie konstrukcji trasy proponuje się prowadzone przez koordynatora szlaku spotkanie inicjacyjne dla zarządców przewidzianych obiektów (przy obiektach wolno stojących – samorządów lub innych administratorów) lub osób przez nich upoważnionych (decyzyjnych), z przedstawieniem proponowanej narracji trasy, jej struktury, korzyści dla obiektów, listy działań zalecanych do wykonania oraz deklaracji wsparcia merytorycznego i marketingowego ze strony Szlaku. Spotkanie powinno zakończyć się deklaracją przystąpienia obiektów do trasy. Zespół w tym składzie może odbyć kolejne spotkanie (lub więcej) dla

	szczegółowego podziału wątków i ustalenia rodzajów działań interpretacyjnych/animacyjnych w ramach trasy dla poszczególnych obiektów. Te prace konstrukcyjne powinny odbywać się dwutorowo: 1) przez uzgodnienia między zarządcami w kwestiach działań interpretacyjnych (z udziałem koordynatora szlaku i ekspertów w dziedzinie tematyki trasy oraz metodyki interpretacji), 2) szkolenia dla pracowników (poniżej – zapewnienie spójnej narracji). Następnie zalecana jest wymiana członków zespołu z zarządców obiektów na osoby wyznaczone w obiektach do współpracy z trasą, które będą trwale utrzymywały komunikację z koordynatorem szlaku oraz wzajemną, co jest niezbędne dla poprawnego funkcjonowania trasy. Dla tej grupy zaleca się utworzenie mailowej listy dyskusyjnej lub innej formy grupowej, skutecznej i sprawnej komunikacji. Współpracujący członkowie zespołu będą proponować zmiany i rozszerzenia oferty, informować o ograniczeniach lub nowych propozycjach w obiektach, mogą także wspólnie organizować eventy na trasie, na przykład zintensyfikowane programy tematyczne trasy na dni święta Szlaku (Weekend na Szlaku Piastowskim) lub w dowolnych innych terminach (np. w wybrane lub nawet wszystkie weekendy sezonu turystycznego). Przy organizowaniu tematycznych pakietów turystycznych dla trasy do zespołu zaleca się dołączyć lokalnych przedsiębiorców (oferentów noclegów, posiłków oraz usług rekreacji, samodzielnych przewodników itd.) z poszczególnych miejsc trasy, którzy współpracują z obiektami dla stworzenia pakietów we wszystkich lub wybranych miejscowościach trasy. Każdy taki pakiet lokalny, zestawiony zgodnie z zasadami produktów turystycznych, powinien być dystrybuowany zarówno przez koordynatora szlaku (w ramach danej trasy, jako opcjonalny komponent jej produktu dla turystów) jednak może być także dystrybuowany samodzielnie przez lokalnych przedsiębiorców z udziałem (i wskazanymi korzyściami frekwencyjnymi lub finansowymi) dla obiektu lub kilku obiektów trasy, które zapewniają rdzeń jego tematycznych doświadczeń. Współpraca obiektów w ramach trasy powinna polegać także na wzajemnej promocji, to znaczy wskazywaniu imiennie na pozostałe obiekty, które realizują jej pozostałe wątki i zachęcaniu turystów do ich odwiedzenia, co powinno polegać na wzajemności. Teksty tych rekomendacji mogą być wspólnie ustalone w ramach ww. zespołu zarządzania trasą.
Podział elementów narracji.	W przypadku opisywanej trasy proponuje się podział elementów narracji zgodny z dwoma kryteriami. Pierwszym z nich (historycznym) jest lokalizacja wydarzeń dziejowych i biografie postaci historycznych, które są ich bohaterami. Zatem, przykładowo, wątek zabójstwa króla Przemysła powinien być realizowany w Rogoźnie i Marlewie, a wątek koronacji królewskich – w Gnieźnie. Drugim kryterium jest rzeczywisty potencjał obiektu w postaci istniejących już zasobów (budowle, pomniki, ważne artefakty, ich kolekcje i gotowe wystawy tematyczne, a także funkcjonujące już przedsięwzięcia interpretacyjne, jak лекcje muzealne, pokazy, filmy, programy oprowadzania, warsztaty tematyczne, gry planszowe i terenowe i inne). W razie nakładania się wątków niezbędne będzie ich uzgodnienie między zarządcami obiektów tak, by przynajmniej jeden nie eksponował w ramach trasy wątku, dla którego miejscem bardziej właściwym ze względów historycznych i także posiadającym możliwości zapewnienia narracji oraz doświadczeń tematycznych jest inny obiekt. Przykładowo: jeśli Rogoźno potrafi zapewnić narrację i doświadczenia tematyczne dla śmierci króla Przemysła, to tego wątku nie powinien eksponować Poznań. Można tam jednak nadal uwzględnić go (bez specjalnego akcentowania) w ramach wystawy muzealnej w Zamku na Wzgórzu Przemysła częściowo poświęconej temu bohaterowi trasy.
Zapewnienie spójnej narracji w ramach trasy	Jednym z jego sposobów jest wprowadzenie stylizacji przewodników, to jest zatrudnianie dla obsługi turystów zwiedzających trasę przewodnika wykorzystującego elementy stylizacji i wcielającego się w postać narratora całej trasy (w tym wypadku – króla Przemysła II). Można to zapewnić przez zorganizowanie szkolenia dla lokalnych przewodników (pracowników obiektów lub osób współpracujących z ich zarządcami) którzy wcielą się w narratora i zamówienie dla nich elementów stroju historycznego, który w kilku egzemplarzach można wspólnie zamówić. Jedno i drugie jest zadaniem koordynatora szlaku, koszty mogą pokryć zarządcy obiektów, samorządy lokalne lub kół przewodników – jest to kwestia do ustalenia w procesie konsultacji interesariuszy trasy. Innym elementem spójności są treści pisane, zamieszczane m.in. w opisach poszczególnych obiektów w ramach trasy Na stronie www szlaku, w aplikacjach turystycznych, w tym w ich warstwie tematycznej poświęconej trasie oraz w opisach przy obiektach pozostających bez stałego personelu (np. wolno stojących pomnikach czy w historycznych / chronologicznych opisach świątyń). Teksty tych opisów, jeśli nie mogą ich własnymi siłami stworzyć zarządcy obiektów, powinien im dostarczyć koordynator szlaku, który zadanie ich opracowania może zlecić ekspertowi w dziedzinie historii i/lub ekspertowi metodyki interpretacji dziedzictwa. Spójność narracji (w tym wykorzystywanie wszystkich ważnych wątków trasy, rzeczywiste ich wprowadzanie w przewidzianych miejscach [zob. p. 3.] oraz nie powielanie tych samych wątków i scenariuszy w różnych miejscach i obiektach) powinien zapewnić także manual dla trasy, czyli rodzaj podręcznika tematyczno-metodycznego dla przewodników i osób delegowanych do obsługi turystów. Jego opracowanie można zlecić ekspertowi lub zespołowi ekspertów w dziedzinie historii i metodyki interpretacji dziedzictwa. Taki podręcznik może nie tylko zestawiać treści zalecane do przekazywania podczas oprowadzania we wszystkich obiektach trasy, ale także zawierać gotowe scenariusze doświadczeń tematycznych (np. pokazów,

	warsztatów, gier itd.). Dla turystów tę spójność zapewni przewodnik po trasie, opracowany w formie odpowiedniej i atrakcyjnej dla wskazanej grupy docelowej trasy (lub poszczególnych grup). Powinien on m.in. zawierać portrety władców będących bohaterami trasy i ich krótkie biografie, a także opisy wszystkich obiektów trasy, zgodnie z ostatecznie uzgodnioną proponowaną kolejnością ich zwiedzania. Rozdysponowanie treści przewodnika powinno być zgodne z powyższymi kryteriami dotyczącymi podziału wątków między obiektami oraz ustaleniami ostatecznie przyjętymi przez interesariuszy trasy. Osobną częścią przewodnika powinny być pakiety tematyczne trasy, zawierające lokalizację i krótki opis doświadczeń oraz usług i instruktaż korzystania z nich oraz ich rezerwacji. Koszt opracowania i wykonania przewodnika mogą częściowo pokryć oferenci usług współpracujący z trasą, przykładowo świadczeń składających się na jej pakiety oraz innych lokalnych usług rekreacji, w zamian za umieszczenie w nim ich reklamy i danych adresowych.
Zalecane źródła i komponenty doświadczeń tematycznych	W przypadku proponowanej trasy istnieje szereg gotowych elementów doświadczeń tematycznych, które można włączyć w ich scenariusze w obiektach dla zapewnienia im atrakcyjności i różnorodności. Są nimi fabularne filmy i seriale historyczne poświęcone wydarzeniom z okresu tworzenia państwa piastowskiego (jak „Gniazdo” z 1974 roku) albo z okresu wojen krzyżacko-polskich (serial „Znak Orła” z lat 1977-78) czy aktualnie emitowany serial „Korona Królów”, w niewielkiej części odnoszący się do terenów i miejscowości objętych trasą. Wykorzystanie fragmentów tych filmów jako elementów narracji stacjonarnej w obiektach w trakcie zwiedzania albo wyświetlanych na urządzeniach mobilnych turystów np. przy obiektach-pomnikach) wymaga wprowadzić żmudnych negocjacji z posiadaczami praw, ale zdecydowanie może się opłacić, ponieważ wprowadza do narracji typową dla tego gatunku dramatyzację i pomaga odbiorcy powiązać kontekst wydarzeń historycznych z ich przebiegiem oraz łączy go w jego świadomości z osobowymi bohaterami (personalizacja narracji historii). Warto rozważyć wykorzystanie fragmentów niektórych filmów popularyzujących historię, np. z telewizyjnej serii Radosława Koterskiego „Podróże z Historią” jeśli ich epizody poświęcone są realiom epoki piastowskiej lub (tym bardziej) były nakręcane w przestrzeni szlaku, albo wprost w obiektach należących do tej trasy. Przydatne mogą być również fragmenty albo całe filmy zrealizowane w ramach programu „Patriotyzm Jutra” (Muzeum historii Polski - Muzeum PPP w Gnieźnie) takie jak „Piastowie, chrzest Polski i początki państwa polskiego”, odcinki 1,2 i 3. Jako gotowe elementy narracji wygłaszanej lub zapisanej (wzbogacającej i uzupełniającej mówiony przekaz narratora-przewodnika lub zastępującej go tam, gdzie taki nie występuje) mogą posłużyć także fragmenty literatury. Mowa tu zarówno o kronikach (jak przykładowo niedługich fragmentach „Kroniki Polskiej” Galla tzw. Anonima), o książkach popularnonaukowych, jak „Polska Piastów” Pawła Jasienicy, czy współczesnych opracowaniach Jerzego Strzelczyka „Mieszko I. Chrzest i początki Polski” (2016), Sławomira Leśniewskiego „Drapieżny ród Piastów” (2018) i Andrzeja Zielińskiego „Przekleństwo tronu Piastów” (2019). Zdecydowanie cennym źródłem mogą być (ze względu na ich bogactwo treści i walory literackie) powieści historyczne. I tak bogatym zbiorem pojedynczych opowiadań (szkicujących poszczególne epizody narracji) są przykładowo dzieła Karola Bunscha z cyklu „Powieści Piastowskie” („Dzikowy skarb”, „Ojciec i syn”, „Rok tysięczny”, „Odnowiciel”, „Śladem pradziada”, „Wawelskie Wzgórze”, „Przełom” i inne), kilkutomowa powieść Antoniego Gołubiewa „Bolesław Chrobry”, niektóre książki J. I. Kraszewskiego („Lubonie”, „Bracia Zmartwychwstańcy”, „Boleszczyce”, „Królewscy synowie”, Historia prawdziwa o Petru Właście...”, „Stach z Konar” „Waligóra”, „Pogrobek”) czy współcześnie ukazujące się powieści Elżbiety Cherezińskiej z cyklu „Harda Królowa” („Harda” i „Królowa”) oraz z cyklu „Odrodzone królestwo” („Korona śniegu i krwi”, „Niewidzialna korona”, „Płomienna korona” i „Wojenna korona”), a także książki innych autorów znanych z solidnego warsztatu historycznego.
Dodatkowe doświadczenia tematyczne	Obok już istniejących i nowo stworzonych propozycji oprowadzań, lekcji muzealnych i warsztatów tematycznych dodatkowymi tematycznymi atrakcjami w obiektach trasy i u pozostałych interesariuszy, którzy włączają się w jej funkcjonowanie, mogą być grupowo przygotowywane i wykonywane inscenizacje (np. Zjazdu Gnieźnieńskiego z roku 1000, zjazdów/spotkań władców piastowskich w Gąsawie czy królewskiej koronacji) warsztaty kreatywne (np. przygotowywanie sprzętu do obrony grodu). Zalecane jest tworzenie i oferowanie turystom tematycznej eksploracji terenu w postaci grywalnej. Może ona mieć formułę quizu turystycznego, tzw. turystycznej gry miejskiej albo questingu i jest szczególnie rekomendowana dla obiektów wieloprzestrzennych, jak Wyspa Lednicka czy Poznański Ostrów Tumski, mających formę trasy lokalnej, jak gnieźnieński Trakt Królewski lub jeśli w otoczeniu obiektu znajduje się wiele pozostałości z epoki piastowskiej historycznych, jak w Kaliszu. Podobnie, jak to rekomendowano w monografii dotyczącej przebudowy Szlaku Piastowskiego (2013) zaleca się stworzenie stałego miejsca doświadczeń tematycznych w sąsiedztwie pomnika Leszka Białego w Marcinkowie Górnym lub w niedalekiej Gąsawie (miejscu zjazdu z 1227 roku) gdzie narracja o tym wydarzeniu mogłaby zostać rozbudowana (o film dokumentalny, ewentualnie fabularyzowany przez włączenie ożywionych scen lub/i stałą wystawę o Leszku Białym i Zjeździe w Gąsawie), a także mogłaby być rozegrana stacjonarna gra edukacyjna - wspomniana wyżej „Polska Gra o Tron” lub osobna gra strategiczno-przygodowa koncentrująca się na kontekście, okolicznościach i przebiegu tego wydarzenia oraz jego

	bohaterach. Jeśli takiego obiektu nie uda się stworzyć (np. w formule bezobsługowej wystawy 24/7 z identyfikacją odwiedzających i monitorowanym wejściem oraz pobytem) to warto rozważyć jej urządzenie w którymś z pomieszczeń należących do Urzędu Gminy lub Gminnego Ośrodka Kultury. W Poznaniu jako dodatkowy obiekt tej trasy można uwzględnić także Makietę Grodu Poznańskiego (przy ul. Ludgardy) - multimedialny spektakl historyczny, gdzie rozwinięte zostałyby wątki budowy i zniszczenia grodu Mieszka I na Ostrowie Tumskim. Wówczas jednak w programie zwiedzania należy odpowiednio rozdzielić wątki narracji (zob. Genius Loci, to jest rzeczywiste relikty Grodu wraz z interpretacyjnym filmem), tak, by uczestnicy nie słyszeli dwukrotnie tego samego. W Pobiedziskach można rozważyć wprowadzenie do doświadczeń tej trasy pomnika Kazimierza Odnowiciela, nawiązując do bitwy o odzyskanie panowania, która według legendy miała dać nazwę miejscowości. Jednak w tym wypadku samorząd musiałby zadbać o doświadczenie tematyczne w otoczeniu pomnika (np. film dokumentalny wywoływany za pomocą kontaktu z urządzeniem mobilnym turysty). Kłecko. W 1313 roku wspierająca Władysława Łokietka załoga grodu Kłecko obroniła go przed wojskiem książąt głogowskich, a wkrótce potem w walnej bitwie pokonała ich tu rycerstwo wielkopolskie. To przesądziło o wejściu tej dzielnicy skład jednoczonej przez Łokietka korony polskiej. Był to jeden z ostatnich akordów polskiej gry o Tron. Zatem, kiedy miasto zakończy tworzenie stałej wystawy związanej z dziejami swojego piastowskiego grodu (co jest w toku) i zapewni zarządzane przez jej opiekuna dodatkowe doświadczenie (np. grę lub eksploracyjne zwiedzanie miasteczka), będzie mogło być włączone do tej właśnie trasy. Korzyścią będzie przy okazji skrócenie drogi z Rogoźna do Gniezna przez stworzenie nowej stacji na tej trasie (spójność / ciągłość) trasy. Natomiast stacjonarne, edukacyjne gry towarzyskie o profilu historycznym mogą być rozgrywane w samych obiektach (np. w ramach pakietu trasy, por. niżej). Stworzenie takich gier, będących integralną częścią doświadczeń w obiektach ich zarządcy (korzystający ewentualnie z zewnętrznych środków finansowania) mogą zlecić wyspecjalizowanemu zespołowi, których coraz więcej działa w kraju (w tym dwa w Poznaniu). W takiej formule obiekt odpłatnie udostępnia grę zwiedzającym (mniejszej grupie chętnych większej grupie podzielonej na zespoły) oraz pomieszczenie dla rozgrywki, a jego pracownik wprowadza do gry i wyjaśnia jej zasady. Przykładowo dla Poznania takie gry już istnieją i są rozprowadzane w Bramie Poznania, dla Rogoźna w audytorium przeprowadzanym dla Szlaku przewidziano grę z epoki Przemysła II pt. „<i>Jak zjednoczyć Polskę i przy tym nie zginąć</i>” obejmującą rywalizację między kandydatami do tronu z uwzględnieniem realiów historycznych i mechanizmu gry, a dla Pyzdr, co także zaproponowano w ostatnio przeprowadzonym audytorium może być to gra nawiązująca do zabiegów Łokietka o polską koronę i zmagania o poparcie możnych oraz rycerstwa albo gra „Ratuj Królewicza”, nawiązująca do epizodu zajęcia miasta przez Krzyżaków i ucieczki księcia Kazimierza z pomocą mieszkańców. Istnieje praktycznie nieograniczona liczba możliwości kreacji gier dla praktycznie każdego obiektu i wątku eksploatowanego w ramach trasy. Istotne tylko, by ich zasady, treść i szczegóły rozgrywki, które wytwórca gry określi zgodnie z zasadami grywalności, opierały się na zweryfikowanych biografiach bohaterów trasy i faktach oraz realiach historycznych. Do scenariuszy gier można wprowadzić także historyczne obiekty już nieistniejące (np. zamek w Rogoźnie), aby tym samym wykreować wirtualnie rzeczywistość i realia epoki oraz kontekst historycznego wydarzenia. Obok gry własnej opracowanej dla danej miejscowości i obiektu drugą z takich gier, której wykonanie można by sfinansować z funduszy Szlaku i udostępnić wszystkim obiektom w ramach trasy, może być oczywiście sama „<i>Polska Gra o Tron</i>” uwzględniająca (w kolejnych turach) wszystkie ważne wydarzenia, eksploatowane w narracji trasy i wszystkich jej bohaterów, a więc nadająca się do rozegrania w każdym miejscu.
Pakiet wycieczkowy dla trasy	Pakiet jest przewidziany dla zorganizowanych wycieczek (w przypadku tej trasy m.in. szkolnych). Ze względu na wielkość trasy jego struktura może być 3-4 dniowa, z możliwością skrócenia według potrzeb zleceniodawcy. W skład takiego pakietu powinny wchodzić: 1) usługi noclegu w kilku miejscach trasy, zlokalizowanych tak, by zapewnić nocleg w niewielkiej odległości od kilku kolejnych jej obiektów, np. w okolicy Poznania, Rogoźna, Gniezna-Ostrowa Lednickiego), Kowala/Brzeźnia Kuj. Oraz Kalisza-Pyzdr. w zakładach zapewniających przynajmniej 30-35 miejsc noclegowych w standardzie od schroniska szkolnego/ hostelu po hotel 2*, 2) usługi żywienia albo w tych samych obiektach, albo w restauracjach w otoczeniu zwiedzanych obiektów, z priorytetem dla restauracji oferujących posiłki tematyczne (np. „kuchnię piastowską”) lub przynajmniej tradycyjne albo regionalne, 3) zorganizowane doświadczenie tematyczne w każdym z obiektów trasy z obowiązkowym podziałem scenariuszy i form ich realizacji (np. tu oprowadzanie po zbiorach i lekcja muzealna, tam warsztat, a gdzie indziej – pokaz lub gra terenowa), przy czym lokalizacja obiektów i kolejność doświadczeń powinna być logistycznie uporządkowana tak, by umożliwić sprawną realizację noclegów i posiłków. Zatem np. jeśli dla danego dnia przewidziano zwiedzanie Ostrowa Lednickiego i Gniezna, to nocleg i posiłki także w okolicy Gniezna - i kolejny dzień, 4) propozycje rekreacji wieczornej (po zwiedzaniu), na które mogą składać się formy czysto rekreacyjne (przejażdżka rowerami, statkiem białej floty, rozgrywka sportowa), integracyjne (ognisko, najlepiej stylizowane na historyczny obóz piastowski) i inne.

Pakiet indywidualny dla trasy	Taki pakiet powinien być przewidziany zarówno dla jednej osoby, jak i dla prywatnej grupy 2-5 osób. Jego struktura będzie ograniczona z powodów opłacalności - zapewne nie będzie można w jego ramach realizować ognisk integracyjnych, rejsów, a nawet wymagających większych inwestycji warsztatów tematycznych. Jednak w jego minimalny skład powinny wchodzić: usługi noclegowe w standardzie od hostelu po hotel 3* (do wyboru zamawiającego i w strukturze przestrzennej podobnej jak w pakiecie wycieczkowym) oraz posiłki w restauracjach (jako opcje rekomendowane oraz do wykorzystania), oprowadzanie po zbiorach w obiektach, które je posiadają (za dopłatą do biletu wstępu), mniej kosztowne warsztaty, prelekcje i pokazy (jako opcja). Oprowadzanie po obiektach wolno stojących i nie posiadających własnych ani współpracujących przewodników w tym pakiecie może zastąpić specjalna, dedykowana trasie warstwa aplikacji tematycznej Szlaku, udostępniana nabywcom pakietu lub interaktywny przewodnik po trasie, powiązany z elementami interpretacji lokalizowanymi przy tych obiektach i wywoływanymi pojawieniem się w ich pobliżu turysty dysponującego aplikacją / przewodnikiem lub na hasło jemu udostępnione. Z kolei zbiorowe przedsięwzięcia interpretacyjne i integracyjne mogą być zastąpione przez tematyczne gry planszowe rozgrywane w obiektach w godzinach ich pracy z wprowadzeniem ze strony pracownika do zasad gry oraz przez i tzw. bezobsługowe gry terenowe (w formule gier miejskich lub questingu) ewaluowane w pobliskich obiektach na podstawie karty gry. Także do tego pakietu powinny być włączone elementy wieczornej rekreacji – do wyboru, kulturalnej lub aktywnej, tak, by jego uczestnicy dysponowali propozycją ciekawego spędzenia wieczoru. Może to być np. wstęp do pływalni, bilet na seans w miejscowym kinie (jeśli istnieje możliwość wyboru filmu, zatem raczej w większych miejscowościach), oferta wypożyczenia sprzętu rekreacyjnego czy – znów w większych miastach – bilet do teatru. Pakiet indywidualny powinien mieć swoją wersję dla grup rodzinnych oraz dwuosobowych grup rodziców z dzieckiem, co powinno odbijać się w strukturze doświadczeń. Zalecany instrumentem jego organizacji dla trasy jest planer turystyczny (zob. p. 5).
Interesariusze – oferenci usług	Jak wspomniano wyżej, potencjalnymi interesariuszami – współtwórcami oferty w ramach tej trasy, obok zarządców wymienionych wyżej obiektów powinni być lokalni przedsiębiorcy: oferenci usług noclegów i gastronomii, sprzętu rekreacyjnego, usług rekreacji. Należą do nich też samodzielnie działający interpretatorzy, animatorzy doświadczeń i ich grupy (jak przewodnicy i grupy rekonstrukcji historycznej) w miejscowościach na trasie, którzy zrealizują grupowe doświadczenia tematyczne we współpracy z zarządcami obiektów. W tej grupie mogą znaleźć się także inne obiekty, np. centra i ośrodki kultury, które zaproponują dodatkowe doświadczenia oraz punkty informacji turystycznej, które przez wydawanie kart i ewaluację wyników mogą zarządzać tematycznymi grami terenowymi, tematycznym questingiem i innymi formami eksploracji terenu. Mogą to być także przedsiębiorcy, którzy we współpracy z koordynatorem szlaku i zarządcami obiektów zdecydują się na stworzenie własnych lokalnych pakietów tematycznych, następnie włączanych do oferty trasy i np. tworzących poszczególne ogniwa (lokalne stacje) jej pakietów wycieczkowych i indywidualnych. Koordynatorzy szlaku we współpracy z zarządcami obiektów (którzy już często posiadają własne listy lokalnych, sprawdzonych i wiarygodnych partnerów) powinni aktywnie poszukiwać partnerów posiadających potencjalnie ofertę dla nich niezbędną (jak noclegi i posiłki) lub interesującą (jak doświadczenia tematyczne) i zapraszać ich do współpracy, a także do zgłaszania własnych pomysłów (np. scenariuszy takich doświadczeń). Jednak warunkiem włączenia tych partnerów do oferty trasy powinna być weryfikacja standardów ich usług. W przypadku usług recepcji może ją przeprowadzić koordynator szlaku, a w odniesieniu do doświadczeń tematycznych – zarządca lokalnego obiektu Szlaku i trasy (jeśli jest to np. muzeum czy rezerwat archeologiczny) oraz Rada Programowo-Naukowa Szlaku Piastowskiego. W kontekście tej ewaluacji zadaniem koordynatora Szlaku jest wspomóc oferenta w poprawnym przygotowaniu opisu swojego projektu i w jego imieniu zgłosić go do oceny.
Kreacja nowych miejsc doświadczeń	Do rozważenia jest wprowadzenie w niedalekiej odległości od obiektów trasy usług gastronomicznych mających formę przeżyć kulinarnych np. jako biesiady piastowskiej, obozowego ogniska wojów lub uczt dworskiej albo rycerskiej. W takim przypadku ich pomysłodawcy powinni otrzymać wsparcie od koordynatorów szlaku w zakresie ustalenia menu posiłku i sposobów jego przygotowywania, wystroju miejsca jego serwowania i innych okoliczności (np. stroju obsługi, formy spożywania itd.). Miejsce świadczenia tych usług jest obojętne, ważne, by można było zapewnić jego odpowiednią aranżację. Do rozważenia jest także wprowadzenie do struktury i oferty trasy nowych miejsc, gdzie realizowana jest już oferta rozrywki historycznej. Takim miejscem może być np. Park Dzieje w Murowanej Goślinie, przy czym warunkami wprowadzenia oferty byłoby uzgodnienie i zatwierdzenie ich scenariuszy dostosowanych do tematyki trasy, tak, jak to opisano w p. interesariusze).

1.5 Rekomendacje dotyczące zarządzania trasą

Na pierwszym etapie tworzenia tej trasy, ze względu na ubóstwo oferty dla uczestników podróży tematycznej w niektórych miejscach, szczególnie przy wolno stojących pomnikach, które nie są zarządzane przez aktywne organizacje (jak obiekty w Płowcach, Kowalu, Brześciu Kujawskim, Marcinkowie Górnym, Marlewie), można jej strukturę ograniczyć do obiektów, które zapewniają zorganizowane doświadczenia (czyli pozostałych z listy). Jednak od początku organizatorzy trasy (w tym wypadku obaj koordynatorzy szlaku) powinni poszukiwać miejscowych interesariuszy skłonnych do przejęcia funkcji animatorów doświadczeń w wymienionych miejscach. Mogą to być lokalne domy kultury, grupy rekonstrukcji historycznej, jeśli takie istnieją w pobliżu, koła przewodników turystycznych lub pojedynczy przewodnicy, właściciele ośrodków edukacji czasu wolnego, historycznych parków rozrywki itd. pod warunkiem zaakceptowania scenariuszy doświadczeń zgodnych z założeniami trasy i danego miejsca lub przedstawienia takich scenariuszy, przyjętych przez koordynatora szlaku. Włączenie tych propozycji może odbywać się na różne sposoby: wprowadzenie na stronę www szlaku z własnym adresem i możliwością rezerwacji lub uzgodnienie warunków świadczenia usługi i przekazanie danych koordynatorowi szlaku do zarządzania rezerwacjami. Inną możliwość to opracowanie trwałego materiału (filmowego, animacyjnego, dynamicznej wizualizacji) i wprowadzenie go w taki sposób przy obiekcie, żeby turysta sam mógł go uruchomić na swoim urządzeniu mobilnym (QR, aplikacja szlaku z opcją zbliżeniową, beacon reagujący na zbliżanie się urządzeń mobilnych, inne).

Docelowo powinno się dążyć do tego, by w każdym miejscu na trasie lub w jego bezpośrednim sąsiedztwie turysta podróżujący trasą mógł się spotkać z żywym przedstawicielem szlaku (animatorem doświadczeń, interpretatorem) i wziąć udział w doświadczeniu interaktywnym (zwiedzanie, gra terenowa, warsztat, prelekcja, inny). Dlatego jednym z kryteriów włączania lokalnych interesariuszy – interpretatorów może być np. ich zdolność do wprowadzenia dla pobliskiego obiektu postaci przewodnika-narratora zgodnie z założeniami niniejszej koncepcji, przy zapewnieniu merytorycznego wsparcia w jego przygotowaniu przez koordynatorów (por. p. 4).

Koordynatorzy szlaku jako inicjatorzy i organizatorzy trasy, dla zapewnienia spójnej narracji w jej ramach powinni opracować lub zlecić opracowanie podręcznika dla trasy (wzmiankowanego w p. 4.), na podstawie niniejszych założeń oraz ich urealnienia przy okazji pierwszych konsultacji z zespołem zarządców obiektów. Zgodnie z nim łatwiej będzie nie tylko ustalać zestaw i wykonywanie narracji treści w poszczególnych miejscach trasy, ale i realizować w obiektach założenia zróżnicowanej interpretacji tak, by cała propozycja trasy zachowała swoją atrakcyjność i różnorodność doświadczeń dla osoby podróżującej po wszystkich przewidzianych miejscach.

Przy konstrukcji pakietów lokalnych, składających się na ofertę trasy dla grup zorganizowanych i indywidualnych turystów należy od początku rozstrzygnąć kwestie cen poszczególnych usług (w obiektach i zakładach, świadczonych przez samodzielnych interpretatorów itd.) i sposobów ich zmiany (dostosowywania np. do krajowego wzrostu cen) tak, by uzyskać transparentność wobec udziałowców wspólnej oferty i ich zaufanie, a jednocześnie zapobiec samodzielnym i nieoczekiwanym ich zmianom z ich strony, które dezorganizują pakiet, uniemożliwiają wiarygodne oferowanie turystom i prowadzą do jego szybkiego upadku. Wraz z pojawieniem się (proponowanej przez ekspertów i rozważanej przez zarządzających) elektronicznej platformy zarządczej dla produktów Szlaku Piastowskiego pakiety trasy należy niezwłocznie wprowadzić do takiej platformy tak, by odciążyć koordynatorów z zadania uzgadniania struktury produktów i ich sprzedaży oraz umożliwić zarządcom obiektów i usług automatyczne rozliczanie się z klientami i szlakiem.

Optymalnym sposobem organizacji pakietów indywidualnych dla trasy może być interaktywny „planer/organizator” dla turysty jako jej użytkownika. Jest to znane i popularne w turystyce m.in. miejskiej narzędzie samodzielnej konstrukcji pakietu przez turystę. Umożliwia ono wybór i automatyczną rezerwację wybranych usług z opłatą na miejscu (tak działają liczne planery w ramach turystycznych aplikacji mobilnych) albo przekazuje jego wybory do zarządcy pakietu (tu: koordynatora szlaku lub trasy), który w jego imieniu realizuje rezerwację, podczas gdy turysta może dokonać sumarycznej płatności za jego pośrednictwem. Jest to docelowo możliwe po uruchomieniu platformy zarządczej szlaku, która automatyzuje takie procesy. Przy wyborze kolejnych atrakcji i usług „indywidualnej trasy” wbudowany mechanizm planera oblicza czas trwania doświadczeń i przejazdów oraz proponuje noclegi i posiłki w miejscach bliskich wybranym doświadczeniom tematycznym. Do takiego pakietowego planera obsługujący go koordynator szlaku lub trasy wprowadza doświadczenia w obiektach (wraz z ich cenami) oraz świadczenia współpracujących ze szlakiem oferentów doświadczeń i usług.

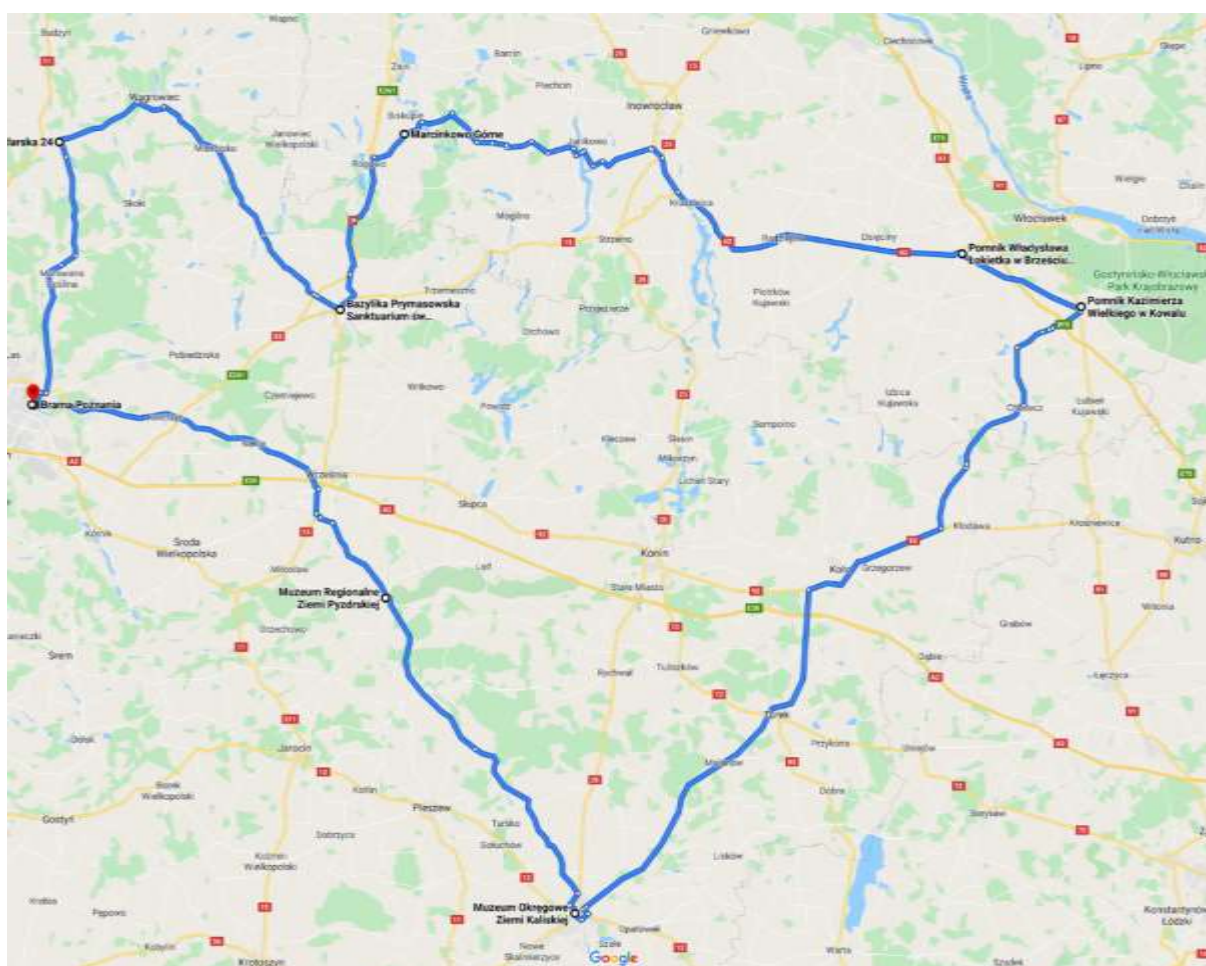
W ramach zarządzania funkcjonującą trasą niezbędne jest utrzymywanie stałego kanału szybkiego przekazywania

informacji przez wszystkich jej interesariuszy (w postaci listy dyskusyjnej lub innej platformy z ograniczonym dostępem), która umożliwi szybką aktualizację informacji o dostępnych doświadczeniach i usługach, uzgodnienie drobniejszych zmian i uzupełnień treści interpretacyjnych względnie wprowadzanie nowych doświadczeń w obiektach do oferty trasy, sprawne przekazywanie kontaktów do kolejnych osób wprowadzanych w obiektach i przez oferentów jako wykonawców względnie rezerwację terminów dla większych grup wycieczkowych, wreszcie wspólną organizację eventów tematycznych lub ustalaniu spójnego programu trasy na dni Święta Szlaku. Najlepiej, by tym kanałem informacji administrowali koordynatorzy szlaku.

Optymalnym sposobem elastycznego zarządzania trasą może być organizowanie dorocznych spotkań roboczych jej interesariuszy z podsumowaniem funkcjonowania trasy, warsztatem nakierowanym na wprowadzanie nowych form doświadczeń oraz dodatkowym modułem szkoleniowym przeznaczonym dla nowych pracowników/ interesariuszy, którego treścią byłaby struktura trasy i jej narracja.

Natomiast szkolenia dla nowych przewodników wcielających się w poszczególnych obiektach w rolę narratora trasy, ze względu na obszerność materiału powinny odbywać się w innym trybie (kursu przewodnickiego po Szlaku Piastowskim) z dodatkowym modułem dla poszczególnych grup narratorów przewidzianych dla rozmaitych tras, w tym tej. W tym module powinno się przewidzieć zapoznanie z treścią ogólnej narracji dla całej trasy, scenariuszami dla poszczególnych obiektów (co pozwoli uniknąć powtórzeń) oraz ćwiczenia w przekazie treści i ewentualnie realizacji innych, w tym interaktywnych doświadczeń tematycznych dla turystów.

1.6 Robocza mapa trasy¹

Źródło: Opracowanie własne zespołu ekspertów 2BA doradztwo strategiczne na Google Maps

¹ goo.gl/maps/bdQKUP9ZzoHA1gY17

2 Trasa: „Jak Piastowie wyłonili się z mroku dziejów”

(Mity i legendy słowiańskie i piastowskie)

2.1 Wprowadzenie do narracji trasy

Od zawsze, a na pewno dawniej niż literatura i edukacja, częścią dziedzictwa są ustne przekazy, które kształtują wyobraźnię słuchaczy i kody kulturowe społeczeństw. Najpierw wyjaśniały one przyrodę, świat i sens ludzkiego życia – miały wtedy głównie postać religijnych mitów. Z czasem zaczęły dotyczyć także przeszłości ludzi mieszkających na wspólnym terytorium i mówiących tym samym językiem. W ten sposób stały się jedną z form wytwarzania poczucia więzi między ludźmi i z miejscami oraz solidarności z ideami społecznymi i przywódcami. Jednym z tematów trasy mitów i legend na Szlaku Piastowskim są wierzenia dawnych Słowian, które podzielali przodkowie Mieszka I i ich poddani przez przyjęciem chrześcijaństwa. Natomiast jej głównym wątkiem są sami Piastowie i ich współcześni tak, jak ich widzi legenda. Są to w pierwszym rzędzie legendy stanowiące wspólne dobro wszystkich Polaków, takie jak opowieść o Lechu i orlim gnieździe czy przekaz fundacyjny dynastii - o uczciwym Piaście, złym władcy Popielu i pożerających go myszach. Inne przekazy koncentrują się wokół postaci historycznych władców jak Bolesława Chrobrego czy Kazimierza Odnowiciela. Są też legendy związane z przyjęciem chrześcijaństwa jak te o mieczu św. Piotra, o powstaniu poznańskiego Wzgórza Przemysła czy o świętym Wojciechu. Inne wreszcie za swych bohaterów mają historyczne postacie powiązane z Piastami, jak nieszczęsną księżną Ludgardę czy wytwory lokalnej wyobraźni, jak kaliską Dorotkę. Razem składają się one na dramatyczną, żywą, wielowymiarową opowieść o bogach, władcach, zwykłych ludziach i ich dramatach sprzed wielu wieków. Mało które teksty kultury tak dobrze nadają się do inscenizacji jak mity i legendy. Dlatego oprócz lokalizacji, to jest osadzenia ich przekazu w konkretnych, stałych miejscach (a najlepiej także wprowadzenia ich materialnych reprezentacji), najważniejszym działaniem podejmowanym w ramach tej trasy ma być zapewnienie ożywienia opowieści w postaci ich wcieleniowego przekazania przez narratora, a tam, gdzie to możliwe - ich animacji przez pokazy z udziałem zespołów ludzi i z wykorzystaniem multimedialnych.

2.2 Opis ogólny trasy – tematyka, struktura, bohaterowie, obietnica, wytyczne dla marketingu

Trasa	Rekomendacje
Nazwy marketingowe trasy	<i>Jak Piastowie wyłonili się z mroku dziejów</i>
Podtytuł (tematyka)	<i>Mity i legendy piastowskie</i>
Obiekty na trasie	Kruszwica (Mysia Wieża), Strzelno (Św. Wojciech), Trzemeszno (bazylika – relikwie Św. Wojciecha), Gniezno (Muzeum PPP, rzeźby-makiety legend na Trakcie Królewskim), Ostrów Lednicki (wyspa), Pobiedziska (Gród i Skansen Miniatur), Poznań (kościół NMP na Ostrowie T., Wzgórze Przemysła, Muzeum Archidiecezjalne- Miecz Św. Piotra), Kalisz (Bazta Dorotka).
Główny wątek fabularny	Kiedyś ludzie wyjaśniali sobie świat za pomocą opowieści. Zanim spisano historię, także ona była przekazywana z ust do ust, a potem zapisywana przez kronikarzy. Władcy i ważne wydarzenia byli bardziej bohaterami ludzkiej wyobraźni niż przedmiotem wykładu. To pozwalało ludziom zrozumieć ich cele, uznać ich za bliskich sobie i odczuć, że oni także, znając te przekazy, należą do pradownej wspólnoty. Wiele z takich opowieści, w tym niejedna znana każdemu Polakowi i Polce, swoje historyczne źródło ma w historii Piastów. Szlak Piastowski pozwala im ożyć, daje przemówić ich bohaterom, a swoich gości zaprasza do miejsc, o których one opowiadają.

Postaci historyczne/ legendarne występujące w opowieści o trasie	Popiel, Piast, Siemowit, Mieszko I., Bolesław Chrobry, Kazimierz Odnowiciel, cesarz Otto III, święty Wojciech
Narrator trasy	Piast, oracz i książę, legendarny twórca dynastii, zabierający w podróż w dzieje początku dynastii i czasów opisywanych w legendach.
Obiekty na trasie	Wkład poszczególnych obiektów przewidzianych dla trasy opisano odrębnie w tabeli obiektovej (p. 3)
Obietnica dla użytkownika szlaku	Na tej trasie spotkasz się z bohaterami opowieści Twojego dzieciństwa. Dzięki sile wyobraźni przeniesiesz się w czasie o setki, a nawet tysiąc lat, zobaczysz walkę Dobra i Zła, starego i nowego porządku, nadzwyczajne działania siły i odwagi, mocy i wiary, miłości i kłótwy. Zobaczysz też miejsca, gdzie toczyła się akcja legend. Dowiesz się, ile było w nich prawdy, kto i dlaczego postanowił je zapisać oraz w czym pomogły one zwykłym ludziom. Weźmiesz udział pisanu tych opowieści na nowo i odegrasz swoją ulubioną rolę. Poprowadzi Cię sam Piast – Kołodziej, legendarny bohater początków naszego państwa.
Wytyczne dla koordynatorów	Trasę należy promować jako: 1) okazję do ciekawego kilkudniowego spędzenia czasu wolnego z dziećmi w przestrzeni szlaku jako miejsca konfrontacji z dawnymi mitami i żywym dziedzictwem narodowych legend, 2) opartą o atrakcyjną dla dzieci metodę storytellingu i względnie spójną (m.in. dzięki wykonaniu przez spersonalizowanego i wcielenego narratora) narrację o Piastach i ich czasach dla najmłodszych turystów, 3) możliwość zaangażowania się (jako widz i uczestnik) w serię inscenizacji żywej historii w miejscach autentycznych wydarzeń historycznych (a przy okazji do ich zwiedzania, nienarzucanego programami dydaktycznymi, a często pierwszego kontaktu z dziejami i dziedzictwem). Głównymi adresatami oferty trasy są: 1) grupy klas szkół podstawowych odbywające kilkudniowe wycieczki po Szlaku Piastowskim oraz lokalne wycieczki po swojej okolicy, 2) grupy rodzinne i rodzice z dziećmi w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym, starający się zainteresować je historią i dziedzictwem.
Wytyczne dla zarządzających poszczególnymi obiektami	Ze względu na charakter legend, ich treść oraz zwykle jednoznaczną lokalizację miejsca akcji, rozgraniczenie wątków narracji pomiędzy obiektami nie powinno być trudne. Natomiast pożądane jest opracowanie w obiektach scenariuszy dla ich prezentacji, pokazu czy wspólnej animacji z udziałem turystów, zgodnych z założeniami trasy oraz jak najsilniej wiążących treść opowiadania z widocznymi zasobami (historycznym miejscem, detalem budowli, eksponatem z kolekcji itd.) tak, by legenda w odbiorze turysty utożsamiała się z realnym miejscem. Elementem spójności trasy jest wykonywanie przekazu narracji w obiekcie przez jej narratora (w tym wypadku Piasta). W obiektach posiadających usługi przewodnickie jest zalecana stylizacja (to jest wyposażenie przewodnika w odpowiedni strój i opracowanie „wcieleniowego” scenariusza przekazu treści w pierwszej osobie). W tym kontekście dla kobiet-przewodników należy uzgodnić jednolitą wersję wcieleniową dla całej trasy (np. Rzepichy albo Ludgardy Meklemburskiej). Szczegółowe korzyści funkcjonalne i emocjonalne wskazano w tabeli obiektovej (p. 3.). Sposób opowiadania o obiekcie i jego legendach dla turystów powinien być zbieżny z tymi założeniami, by wypuklić przewidzianą dla obiektu wartość (elementy wiedzy i przeżyć) wprowadzaną w tym miejscu do trasy.

2.3 Obiekty na trasie i pozostałe miejsca lokalizacji legend: wkład w narrację całościową trasy, korzyści funkcjonalne i emocjonalne dla zwiedzających

Elementy funkcjonalne opisane w poniższej tabeli i oznaczone gwiazdką (*) posiadają aktualnie w poszczególnych obiektach możliwości realizacji w postaci istniejących komponentów wystaw przedsięwzięć interpretacyjnych (prelekcje, wątki oprowadzania, warsztaty, lekcje muzealne, gry tematyczne i terenowe, inne). Pozostałe elementy są

możliwe do wykreowania na podstawie profilu obiektu i materialnych zasobów istniejących na miejscu lub możliwych do przejęcia, jednak budowa opartych na nich scenariuszy wymaga podjęcia odpowiednich działań przez zarządców obiektów, lokalny samorząd, miejscowy personel obsługi turystyki, animatorów kultury lub innych interesariuszy. W tym kontekście można więc rozumieć je jako szczegółowe propozycje dla obiektu i jego lokalnego otoczenia na etapie budowania trasy i w ramach jej funkcjonowania.

Obiekt / wkład w narrację trasy	Korzyści funkcjonalne / doświadczenia	Korzyści emocjonalne
1. Kruszwica, Mysia Wieża – Popiel i myszy Dawna wieża zamkowa pochodzi z okresu panowania Kazimierza Wielkiego. Jednak już Kronika Wielopolska z XIII wieku, podając za Gallem Anonimem słynną legendę o złym Popielu, którego zjadły myszy, właśnie w tym miejscu lokalizuje wydarzenia związane z przejęciem władzy przez dynastię Piastów.	Zapoznanie się z treścią i bohaterami najstarszej piastowskiej legendy.* Doświadczenie rzeczywistego przestrzennego kontekstu, z którym powiązano przekaz o założeniu dynastii Piastów.* Przeżycie smakowe związane z udziałem w piastowskiej uczcie.	Emocje towarzyszące dramatycznej relacji wydarzeń o spisku, morderstwie i walce. Poczucie więzi z ofiarami Popiela i z bohaterami walczącymi o wolność ludu. Odczucie dumy z pradawnego i ludowego pochodzenia polskiej dynastii.
2. Strzelno, Bazylika Św. Trójcy - kamień Św. Wojciecha. Z kamieniem wiąże się legenda o przejeździe Świętego w drodze na misję u Prusów. Gdy wóz najechał na wielki kamień, ten stał się miękki i pojazd po nim przejechał, pozostawiając bruzdę po kole i wgłębienia po kopytach konia.	Poznanie treści lokalnej legendy o Świętym Wojciechu. Doświadczenie związków legend hagiograficznych i lokalnych wierzeń dotyczących pomocy Świętego w znalezieniu małżonka i szczęśliwym małżeństwie.	Odczucie obecności sił nadprzyrodzonych w życiu świętych: dobrych ludzi, nad którymi czuwa Bóg. Poczucie więzi z kobietami przez wieki modlącymi się o szczęśliwe małżeństwo.
3. Trzemeszno, bazylika Wniebowzięcia NMP Pierwszy pochówek św. Wojciecha Klasztor powstał w XII wieku, jednak stara legenda o złożeniu tu relikwii Św. Wojciecha w roku 999 przed jego pochówkiem w Gnieźnie uczyniła z Trzemeszna miejsce jego kultu.	Zapoznanie się z treścią legendy i z jej związkiem z miejscowym kultem Świętego Wojciecha. Doświadczenie wzajemnych powiązań podań religijnych i przekazu lokalnej historii oraz jej świadomości wśród mieszkańców.	Odczucie więzi między ludźmi a świętymi patronami i ich historycznej opieki nad osobami i miejscowościami. Poczucie dumy z posiadania tak dawnego i znanego świętego patrona państwa i narodu.
4. Gniezno, Muzeum Początków Państwa Polskiego - Piastowskie legendy w sztuce Stała wystawa „Piastów malowane dzieje” obejmuje między innymi obrazy ilustrujące wątki kilku najważniejszych legend, w tym o Wandzie, dwóch wątków o Piaście i podania o małym Mieszku I. Muzeum prowadzi także lekcje tematyczne dotyczące treści obrazów oraz warsztaty opowiadania legend na podstawie ich animacji.	Zapoznanie się z XIX-wiecznym artystycznym wyobrażeniem dwóch ważnych legend piastowskich* Zrozumienie celów działań ludzi propagujących legendy w okresie zaborów. Poznanie warsztatu twórcy legend.* Umiejętność opowiadania legendarnych dziejów Polski i pisanie tekstów do kroniki.*	Doświadczenie bliskości wspólnoty plemiennej. Poczucie dumy z pradawnej metryki własnego państwa. Emocje towarzyszące przekazowi legend i losom ich bohaterów. Satysfakcja z sukcesu samodzielnego tworzenia własnego przekazu legendy.
5. Gniezno, Trakt Królewski Lech i Piast w „swoich” miejscach W ramach tej trasy turystycznej w historycznej części miasta ustawiono tzw. rzeźby legend, czyli prezentacje ich głównych scen. Są to sceny z legendy o Lechu (przy jeziorze niedaleko Wzgórza Lecha) i o Piaście Oraczu (w parku miejskim). Te dwie gnieźnieńskie legendy Trakt lokalizuje w przestrzeni trasy. Ich „zaliczenie” jest niezbędne do uzyskania kompletów punktu	Doświadczenie rzeczywistego przestrzennego kontekstu, w którym tworzono przekaz o założeniu gnieźnieńskiego grodu.* Zapoznanie się z bohaterami i przebiegiem akcji dwóch gnieźnieńskich legend.* Możliwość upamiętnienia swojego pobytu w legendarnym miejscu (zdjęcia, automatyczna relacja w mediach	Poczucie sukcesu związane z odnalezieniem rzeźb i odpowiedzią na pytania. Wrażenia estetyczne wynikające z oglądania przedstawień legend. Poczucie więzi z legendarnymi twórcami państwa i założycielami pierwszej polskiej dynastii.

w aplikacji Traktu.	społecznościowych). Zdobycie punktów do miejskiej gry (aplikacji) historycznej.*	
6. Dziekanowice, Muzeum Pierwszych Piastów , wystawa plenerowa (wyspa) Kult słowiańskich bogów. Tron Chrobrego Naprzeciw wyspy stoi replika pogańskiej świątyni z posągami Światowida oraz seria plansz o dawnych wierzeniach Słowian i związanych z nimi odkryć w okolicy, tworzących wystawę „Gdy bogów było wielu”. Z jeziorem wiąże się lokalna legenda o tronie, który Otto III miał tu podarować Chrobremu, zatopionym w jeziorze, by nie wpadł w ręce Czechów.	Wiedza o mitach i obrzędach pogańskich Słowian.* Zapoznanie z typowym wyglądem pogańskiego bożka i układem świątyni.* Zapoznanie się z przebiegiem pogańskiego obrzędu (ofiary, wróżby) dzięki prezentacji lub filmowi. Zapoznanie się z treścią lednickiej legendy o tronie Chrobrego, jego utracie i nadziejach na jego odzyskanie.	Poczucie mistycznego kontaktu z siłami przyrody, który był podstawą mitologii Słowian. Odczucie więzi z przodkami zabiegającymi o powodzenie i łaskę sił nadprzyrodzonych. Duma z potęgi i uznania Bolesława Chrobrego przez rzymskiego cesarza. Emocje towarzyszące przekazowi okoliczności zatopienia legendarnego tronu.
7. Pobiedziska Skansen Miniatur Szlaku Piastowskiego Zwycięstwo Kazimierza Bogowie Słowian (atrybuty) Pobiedziska wywodzą swą nazwę z przekazu o zwycięstwie (pobiedzie) Kazimierza Odnowiciela nad poganinem Miecławem. Skansen mieści galerię bogów słowiańskich. Plan rozbudowy zakłada też stworzenie galerii legendarnych przodków Piastów. Skansen organizuje Festiwal Legend Puszczy Zielonka. W ofercie są trzy lekcje tematyczne dotyczące mitów słowiańskich i legend na Szlaku.	Zapoznanie się z mitologią Słowian: postaciami i atrybutami bóstw.* Przekaz legendarnych narracji o życiu i panowaniu przodków Mieszka I towarzyszący oglądaniu ich galerii. Zapoznanie się z lokalną legendą o „Pobiedzie” Księcia Kazimierza nad Miecławem z udziałem sił niebiańskich i odnowieniu państwa. Udział w zbiorowej inscenizacji jednego z mitów słowiańskich lub legend piastowskich (dotąd w czasie Festiwalu).	Poczucie więzi z przodkami czczącymi siły natury. Odczucie dumy ze starożytności pierwszej polskiej dynastii. Emocje towarzyszące przekazowi relacji o bitwie pod Pobiedziskami. Odczucie dynamiki akcji i emocji uczestniczenia w niej podczas inscenizowania wybranej legendy
8. Pobiedziska Gród Pobiedziska Bestiarium Słowiańskie W obiekcie - replice grodu Piastów, stoją stoły z planszami historycznych gier Słowian i organizuje się zabawy zespołowe. Aktualnie powstaje „bestiarium” - grupa plansz z przedstawieniami i opisami potworów, demonów i mitycznych postaci zaludniających świat wyobraźni naszych pogańskich przodków.	Zapoznanie się ze światem potworów i demonów ze słowiańskich wierzeń.* Rozegranie tradycyjnej gry małych Słowian (na podstawie scenariusza). Doświadczenie opowiadania legendy w naturalnym środowisku (ognisko). Kulinarne doświadczenie „piastowskiego obozu”.	Gra wyobraźni związana z klimatyczną relacją lub inscenizacją legendy. Emocje towarzyszące rywalizacji w rozgrywaniu gry zespołowej. Poczucie ożywienia świata natury przez konfrontację ze słowiańskim bestiarium.
9. Poznań, Ostrów Tumski, Kościół NMP „in Summo” Sen Kazimierza Odnowiciela Z miejscem, gdzie stała pierwsza katolicka świątynia na ziemiach polskich wiąże się legenda o śnie Kazimierza Odnowiciela i wróżbie zwycięstwa nad pogańską reakcją.	Zapoznanie się z treścią legendy o Kazimierzu Odnowicielu.* Doświadczenie powiązania wątków religijnych, politycznych i legendarnych w najstarszych pisanych przekazach polskich dziejów.	Poczucie solidarności z młodym księciem walczącym o odzyskanie dziedzictwa i odnowę państwa. Emocje towarzyszące relacji o bitwie i nadnaturalnych siłach wspierających chrześcijańskiego władcę.
10. Poznań, Muzeum Archidiecezjalne Miecz świętego Piotra Tu jest przechowywany miecz, który biskup Jordan miał przywieźć ze sobą do Polan.	Obejrzenie najstarszej polskiej relikwii i wystuchanie przekazu na temat jej pochodzenia i kultu.* Zapoznanie się z przekazem ewangelicznym i kronikarskim na temat legendarnego miecza.	Duma z posiadania w kraju relikwii opisaną w Ewangeliach. Odczucia religijne związane z konfrontacją z przedmiotem czczonym od wieków.

11. Poznań. Wzgórze Przemysła, Legenda o budowie katedry Tragiczna śmierć Ludgardy Oprócz odbudowanego zamku, królewskiej siedziby Przemysła II, ze wzgórzem wiąże się legenda o założeniu poznańskiego biskupstwa i budowie pierwszej polskiej katedry oraz przekaz o zabójstwie księżnej Ludgardy. Ta ostatnia to przykład na wieloznaczność i ludową oraz literacką interpretację źródeł historycznych.	Doświadczenie przestrzennego kontekstu, w którym powstał przekaz o zamordowaniu księżnej Ludgardy.* Zapoznanie się z legendą o ocaleniu poznańskiej katedry przed diabłami przez św. Piotra.* Narracja i wysłuchanie treści legendy o śmierci Ludgardy.* Doświadczenie rozmaitych źródeł legend historycznych i sposobów ich traktowania w literaturze.	Emocje związane z przekazem legendy o zagrożeniu i ocaleniu poznańskiej katedry. Poczucie więzi z księżną, która w dramatycznych okolicznościach niewinnie straciła życie. Odczucie sprawiedliwości i kary, która, choć po latach, spotkała króla, zabójcę żony.
12. Kalisz, Baszta Dorotka Nieszczęśliwa Dorotka Jedna z zachowanych baszt w murach miejskich pochodzi z czasów piastowskich i długo służyła jako więzienie dla kobiet. Wystawa „Centrum Kaliskich Legend i Baśni” prezentuje tu legendę o Dorotce – opowieść o miłości córki starosty z młodym szewczykiem i nieszczęśliwej śmierci obojga.	Zapoznanie się z multimedialnym przekazem lokalnej legendy o Dorotce.* Doświadczenie historycznych związków miejsca z jego nazwą i przyczyn powstania legendy.* Zrozumienie procesu powstawania współczesnych legend w oparciu o zabytkowe zasoby i wiedzę historyczną.	Poczucie solidarności z kochankami, którzy w imię miłości przekraczali granice klas i majątku. Emocje związane z dramatycznym przebiegiem akcji legendy.

2.4 Rekomendacje dotyczące tworzenia trasy: tworzenie oferty i jej pakietyzacja

Zalecenie	Stosowanie zalecenia
Integracja obiektów wokół trasy	Proces tworzenia trasy powinien się rozpocząć od zainicjowanego przez koordynatora szlaku spotkania dla zarządców obiektów przewidzianych w niniejszym projekcie (względnie dla zarządców obiektów zaproszonych do zagospodarowania miejsc lokalizacji legend) lub osób przez nich upoważnionych (decyzyjnych). Na spotkaniu powinna zostać przedstawiona proponowana narracja trasy, jej struktura, korzyści dla obiektów i innych interesariuszy, lista działań zalecanych do wykonania oraz deklaracja wsparcia merytorycznego i marketingowego ze strony Szlaku. Spotkanie inicjacyjne powinno zakończyć się deklaracją przystąpienia obiektów do trasy. Ze względu na oczywisty podział wątków narracji pomiędzy miejsca, zespół w tym samym składzie może się zająć jeszcze podziałem rodzajów działań interpretacyjnych i animacyjnych dla poszczególnych miejsc w ramach trasy tak, by najlepiej wykorzystać istniejący potencjał i uniknąć nużących powtórzeń. Równolegle można wyznaczyć w obiektach osoby do wykonywania zadań narracyjnych w formule wcieleniowej oraz znaleźć osoby gotowe do podjęcia się tej roli w pozostałych miejscach lokalizacji legend i rozpocząć ich szkolenia (zob. poniżej). Członkowie stałego zespołu koordynacji trasy (zarządcy obiektów lub osoby przez nich wyznaczone do współpracy z koordynatorem szlaku lub trasy) powinni trwale utrzymywać komunikację z koordynatorem szlaku oraz wzajemną, co służy poprawnemu funkcjonowaniu trasy. Odpowiednim narzędziem będzie mailowa lista dyskusyjna lub inna forma grupowej komunikacji, taka jak zamknięte forum tematyczne na platformie komunikacji szlaku. Członkowie zespołu mogą tam proponować zmiany i rozszerzenia oferty trasy, informować o ograniczeniach lub nowych propozycjach w obiektach, a także wspólnie opracowywać programy kolejnych edycji eventu tematycznego na trasie, i programy udziału trasy w Weekendzie na Szlaku Piastowskim. Organizację tematycznych pakietów turystycznych dla trasy zaleca się powierzyć innemu lub rozszerzonemu zespołowi, w skład którego wejdą także lokalni przedsiębiorcy (oferenci noclegów, posiłków i usług rekreacji) oraz samodzielni przewodnicy i animatorzy doświadczeń (np. liderzy grup inscenizacji) z poszczególnych miejsc trasy. Każdy pakiet lokalny trasy (por wyżej) powinien być dystrybuowany zarówno przez koordynatora szlaku (w ramach tej trasy, jako opcjonalny komponent jej produktu dla turystów) jak i samodzielnie przez lokalnych przedsiębiorców z udziałem obiektu lub kilku obiektów trasy, które zapewniają rdzeń jego

	tematycznych doświadczeń. Współpraca obiektów w ramach trasy powinna polegać także na wzajemnej promocji, to znaczy wskazywaniu imiennie na pozostałe obiekty, które realizują jej pozostałe wątki i na zachęcaniu turystów do ich odwiedzenia, co oczywiście powinno polegać na wzajemności. Teksty tych rekomendacji mogą być wspólnie ustalone w ramach ww. zespołu zarządzania trasą.
Podział elementów narracji	W przypadku opisywanej trasy proponuje się podział elementów narracji zgodny z trzema kryteriami. Pierwszym z nich (dotyczącym nielicznych miejsc) jest lokalizacja wydarzeń opisywanych w legendach oraz potwierdzone fakty z biografii postaci historycznych, które są ich bohaterami. Zgodnie z tym kryterium, wątek zabójstwa Ludgardy powinien być realizowany przy Wzgórzu Przemysła w Poznaniu, a wątek koronacji królewskich – w Gnieźnie. Drugim kryterium jest geografia legend, to jest miejsca wskazywane w ich przekazach jako miejsca akcji: zgodnie z nim doświadczenia związane z legendą Popiela muszą być realizowane w Kruszwicy, a odnoszące się do Lecha i wyboru Piasta – w Gnieźnie. Trzecim kryterium jest rzeczywisty potencjał obiektów i miejsc w postaci istniejących już zasobów (galerie, wystawy, pomniki, artefakty) oraz funkcjonujących już przedsięwzięć interpretacji i animacji jak lekcje, warsztaty, scenariusze gier i zabaw. Pozwala to w miarę bezkonfliktowo rozdzielić wątki funkcjonujących legend, a dodatkowo pozostawia duży potencjał zagospodarowania mitów słowiańskich, nie mających poza Gnieznem ścisłej lokalizacji. Dla tego ostatniego komponentu trasy można nadal poszukiwać chętnych gospodarzy w całej przestrzeni Szlaku Piastowskiego – co czyni ją relatywnie najbardziej otwartą na pochodzące z zewnątrz propozycje. Tej jednak powinny być poddane weryfikacji (zob. niżej, źródła).
Zapewnienie spójnej narracji w ramach trasy	Najważniejszym i najbardziej zauważalnym sposobem na to będzie w przypadku tej trasy wprowadzenie stylizacji interpretatorów, polegające na przekazywaniu treści legendy w miejscu jej lokalizacji przez przewodnika wcielającego się w postać narratora trasy (w tym wypadku jest nim Piast, a w żeńskiej odsłonie Rzepicha lub Ludgarda – do dyskusji interesariuszy trasy). Dla zapewnienia tego konieczne będzie zorganizowanie szkolenia dla lokalnych przewodników, animatorów i wyznaczonych pracowników obiektów oraz zlecenie wykonania identycznych strojów tych legendarnych postaci i rozdysponowanie ich między poszczególne obiekty i miejsca. Innym elementem spójności są pisane i nagrywane przekazy legend i mitów, umieszczane w rozmaitej postaci m.in. w opisach galerii i wystaw, na stronie www szlaku i w poszczególnych fragmentach warstwy tematycznej aplikacji turystycznej szlaku dedykowanej trasie, uruchamianych w miejscach lokalizacji legend przy nieobecności interpretatora. Teksty tych opisów powinny być ujednolicone co do stylu i rejestru językowego, czym na zlecenie koordynatora szlaku może się zająć ekspert w dziedzinie interpretacji dziedzictwa. Eksplorację wszystkich ważnych wątków tematyki trasy, wykorzystywanie rozmaitych form doświadczeń tematycznych w jej ramach i zapewnienie komplementarnego zestawu korzyści dla turysty w poszczególnych miejscach (zob. p. 3) powinien zapewnić odrębny podręcznik tematyczno-metodyczny dla pracowników obiektów, przewodników i innych osób świadczących usługi w tym zakresie. Powinien on zestawiać wszystkie treści zalecane do przekazywania we wszystkich obiektach i miejscach, a także gotowe scenariusze doświadczeń tematycznych (np. pokazów, inscenizacji, warsztatów, gier, prelekcji itd.), odpowiadające tym treściom. Dla samych turystów spójność narracyjną zapewni przewodnik po trasie, opracowany w formie odpowiedniej i atrakcyjnej dla głównej grupy docelowej trasy to jest dzieci. Powinien on m.in. zawierać jedną wersję opowiadania każdej z legend wraz z ilustracją poszczególnych miejsc ich lokalizacji i wizerunkami bohaterów lub obrazami głównych scen oraz rozdział poświęcony mitologii Słowian wraz ze słownikiem bóstw słowiańskich i innych postaci mitycznych. W momencie wprowadzenia cyklicznych eventów w przewodniku powinno znaleźć się miejsce dla atrakcyjnego opisu ich profilu, opisu podstawowych (trwałych) elementów ich programu oraz informacji ułatwiających rezerwację pobytu i uczestnictwa w tych imprezach.
Zalecane źródła i komponenty doświadczeń tematycznych	Do wykorzystania jako źródła elementów narracji i gotowe fragmenty, nadają się średniowieczne kroniki: Galla tzw. Anonima „Kronika Polska”, „Kronika” (Historia Polonica) Wincentego Kadłubka oraz „Kronika Wielkopolska” (m.in. Legenda o Popiele i dzieje przodków Mieszka I), jak również Jana Długosza „Roczniki czyli kroniki sławnego królestwa...” (m.in. legendy o św. Wojciechu i Kazimierzu Odnowicielu). Z literatury pięknej można wykorzystać fragmenty książki Józefa I. Kraszewski „Stara Baśń” i filmu Jerzego Hoffmanna „Stara Baśń – kiedy Słońce było bogiem” (2003). Dobrymi źródłami dla narracji przywiązanej do miejsc (która uzupełnia lub w jego braku zastępuje przekaz żywego przewodnika) mogą być także teksty poetyckie, takiej jak Franciszka Karpińskiego „Duma Lukierdy czyli Ludgardy” – o Ludgardzie, które można nagrać i odtwarzać w miejscach lokalizacji legend. Przy zastosowaniu kryterium doboru w postaci powiązania treści legendy z epoką piastowską lub wprost z osobami bohaterów trasy, można wykorzystać również narracje legend i mitów zawarte w zbiorach innych autorów, w tym krytyków literackich, jak przykładowo funkcjonujący online zbiór Pawła Cieliczki „Legendy warte Poznania” (o założeniu Poznania, o mieczu św. Piotra, o Kazimierzu Odnowicielu, o Górze Zamkowej w Poznaniu, o Ludgardzie) albo zbiory pisarzy-regionalistów, takich jak Zofia Skorupska, „Legendy dawnego Poznania”. W przypadku zbiorów mniej znanych regionalistów warto jednak zastosować dodatkowe kryteria selekcji w postaci wysokich walorów literackich jej tekstu oraz możliwie dawnej metryki powstania tego

	przekazu i jego aktualnej popularności, choćby w lokalnej skali. Takie selekcjonowanie legend zapobiega wprowadzeniu do narracji trasy, a może i niepożądaną dominacją niewiele wartych opowiadań, często skleconych przez przypadkowe osoby na chwilowy użytek np. obchodzących jubileusze samorządów. Ich żywot w świadomości społecznej zapewne będzie bardzo krótki, zatem nie staną się częścią dziedzictwa.
Dodatkowe doświadczenia tematyczne	Zdecydowanie rekomendowane jest rozwinięcie narracji najbardziej bodaj znanej legendy piastowskiej zlokalizowanej w Kruszwicy o regularną inscenizację jej treści, gromadzącą turystów. Mogłaby to być trwająca około godziny lub nieco dłużej impreza typu Światło i Dźwięk realizowana w otoczeniu Mysiej Wieży z miejscami dla widzów na położonym poniżej dużym placu. Jej gotowy scenariusz mógłby bazować na treści „Starej Baśni” J.I. Kraszewskiego, a fragmenty filmu J. Hoffmanna „Stara Baśń...” (dialogi, zgiełk bitwy, muzyka filmowa) mogłyby nawet dostarczyć gotowych wrażeń dźwiękowych. Taki event, odgrywany na przykład w godzinach wieczornych w każdą sobotę podczas sezonu turystycznego może stać się nie tylko głównym magnesem turystycznym tej trasy i kulminacją jednego z dni jej zwiedzania (oraz okazją do tworzenia miejscowego pakietu trasy z usługami noclegu). Może ona na stałe wejść do oferty zwykłego (poza trasowego) zwiedzania Szlaku Piastowskiego oraz do programu Weekendu na Szlaku Piastowskim, jako najważniejszy jego punkt na terenie woj. Kujawsko-pomorskiego, także generujący popyt na okazjonalny pakiet z noclegiem. Z pewnością ta inwestycja oznacza dla zarządców miejsca, samorządu i władz regionu spory wydatek, ale ma on szansę na szybko zwrot poniesionych kosztów i stały element promocji gminy, trasy oraz Szlaku. Dlatego Zarząd Szlaku i jego koordynatorzy powinni starać się o zgromadzenie interesariuszy dla tego projektu, wesprzeć go merytorycznie, a kiedy powstanie – obudować ofertą usług turystycznych i uczynić jednym z kluczowych doświadczeń proponowanej trasy. Skansen Pobiedziska. Słowiańska prehistoria jako nowy moduł oferty skansenu wykorzysta istniejące już zasoby (galerię bogów) i propozycje edukacyjne. Jednak wprowadzenie do narracji i działań interpretacyjnych mitologicznych atrybutów bogów i przypisywanych im kompetencji może stać się podstawą dla pokazania pozajęzykowych powiązań ludów słowiańskich w postaci wspólnoty religijnego dziedzictwa. Przykładowo w opisie postaci mitologicznych można wykorzystać atrybuty Welesa wprowadzające wątki życia pozagrobowego i obrzędów kultycznych związanych z grzebaniem zmarłych, Światowida i jego związków z wojną oraz wojennej wróżby. Postacie żeńskie: Marzanny i Mokosz dobrze nawiążą do nadal kultywowanych zwyczajów i wprowadzą kluczowy wątek pogody i klimatu w życiu Słowian. Doświadczenia zarządcy i personelu Skansenu Miniatur SP w Pobiedziskach mogą być podstawą dla skonstruowania programu osobnego, kilkudniowego eventu tematycznego w ramach Szlaku i tej trasy pod nazwą „Mity Słowian i Legendy Piastowskie”. Taka impreza składałaby się z programu stacjonarnego, eksploatującego mitologię, legendy i bestiariusz (Gród Pobiedziska) dawnych Słowian w formule narracji, inscenizacji i warsztatów oraz grupowej wycieczki po pozostałych obiektach trasy, w ramach której w obiektach realizowano by rozwiniętą ofertę (oprowadzanie, warsztaty, inscenizacja, w sumie dwu-trzygodzinna wizyta). Także w Pobiedziskach (Skansen) nowemu agentowi punktu gastronomicznego można postawić wymaganie wprowadzenia elementów kuchni piastowskiej, a potem włączyć to doświadczenie kulinarne do programu wspólnego ogniska (na Grodzie Pobiedziska) jako części doświadczenia tematycznego oferowanego grupom. Przy wieczornym ognisku, w połączeniu z konsumpcją średniowiecznej stawy, miałyby miejsce opowiadanie lub inscenizacja jednej z piastowskich legend lub słowiańskiego mitu. Wreszcie, w tych samych Pobiedziskach (które z powodzeniem mogą stać się głównym punktem trasy z rozwiniętym kompleksem doświadczeń i usług, w tym noclegiem) można rozważyć wprowadzenie do doświadczeń tej trasy pomnika Kazimierza Odnowiciela, nawiązując do legendy o bitwie tego władcy o odzyskanie panowania, która miała dać nazwę miejscowości. Jednak w tym wypadku lokalny samorząd powinien zadbać o doświadczenie tematyczne w otoczeniu pomnika (np. głosową narrację legendy wywoływaną za pomocą kontaktu z urządzeniem mobilnym turysty).
Pakiet wycieczkowy dla trasy	Pakiet dla zorganizowanych wycieczek po tej trasie mógłby być zarządzany przez jeden z obiektów w Pobiedziskach, ze względu na centralne położenie tej miejscowości na trasie, już urozmaicony i nada rozbudowywany program odpowiadający tematyce tej trasy, posiadane przez nie uprawnienia do komercyjnej działalności, wysoki poziom zainteresowania w dystrybucji takich produktów oraz doświadczenia w organizowaniu eventów i mikroeventów. Ze względu na układ przestrzenny trasy struktura tego pakietu może być 2 lub 3-dniowa. W jego skład powinny wchodzić: 1) usługi noclegu w Pobiedziskach, Kruszwicy i Poznaniu lub Kaliszu jako miejscach koncentracji zasobów trasy. Te usługi powinny zapewnić zakłady o standardzie schroniska szkolnego (dla grup przedszkolnych i wczesnoszkolnych), campingu lub/i hostelu posiadające co najmniej 30-35 miejsc noclegowych, zaś podczas trwania eventów w Kruszwicy i Pobiedziskach (zob. wyżej) także hotele 2 lub 3 gwiazdkowe w tych miejscowościach, 2) usługi żywienia albo w tych samych obiektach, albo w restauracjach w otoczeniu zwiedzanych obiektów, z priorytetem dla restauracji oferujących posiłki tematyczne (np. „biesiadę piastowską” lub imprezy

	integracyjne z posiłkiem (jak wieczorne ogniska). 3) zorganizowane doświadczenie tematyczne w każdym z obiektów trasy z zachowaniem podziału scenariuszy i form realizacji odpowiedniego do treści legend oraz możliwości obiektu (np. tylko narracja wcieleniową na miejscu lokalizacji legendy i prelekcja lub warsztat w pobliskim ośrodku kultury, oprowadzanie po galerii / wystawie i warsztat kreatywny (jak w Gnieźnie) lub zespołowa inscenizacja albo gra z imprezą integracyjną (jak w Pobiedziskach) albo udział a projekcji multimedialnej. Kolejność doświadczeń w ramach pakietu powinna być przy tym logistycznie uporządkowana tak, by umożliwić sprawną realizację noclegów i posiłków, 4) propozycje wieczornej rekreacji lub integracji, najlepiej odpowiednie do tematyki trasy, obejmujące na przykład grupowe spacer po okolicy z rozwiniętym planem opowiadań lokalnych historii i anegdot lub zabawy i gry tematyczne w powiązaniu z wieczornym posiłkiem (wspomniane ognisko z opowiadaniem legend lub inne). Dystrybucją pakietu wycieczkowego na całą trasę powinni zająć się zarządcy jednego z obiektów w Pobiedziskach lub koordynator szlaku. Sprzedaż lokalnego pakietu okazjonalnego na czas eventu powinien prowadzić obiekt, wokół którego ten jest budowany, a w jego zastępstwie lokalny podmiot - usługodawca turystyki. Sprzedają pakietów lokalnych trasy mogą zająć się albo zainteresowane obiekty lub współpracujący z nimi lokalni usługodawcy np. noclegów albo koordynator szlaku.
Pakiet indywidualny dla trasy	Taki pakiet powinno się skonstruować dla rodziców z dziećmi oraz dla małych grup rodzinnych o liczebności od 3 do 6 osób. Oferta tematycznych doświadczeń w jego ramach będzie ograniczona: bez inscenizacji, ognisk integracyjnych i bardziej kosztownych warsztatów tematycznych. Jednak w jego skład powinny wchodzić: usługi noclegowe w standardzie od hostelu po hotel 3* (w strukturze przestrzennej podobnej jak w pakiecie wycieczkowym) i posiłki w restauracjach (jako opcje rekomendowane oraz do wykorzystania). Z doświadczeń tematycznych możliwe są: wstępy do obiektów na trasie, oprowadzanie tematyczne po wystawie w Gnieźnie i galeriach w Pobiedziskach (za ewentualną niewielką dopłatą do biletu), prezentacje multimedialne i przynajmniej jeden warsztat. Przewodnicką narrację w miejscach lokalizacji legend (jeśli ta okaże się za droga) w tym pakiecie powinna zastąpić specjalna, dedykowana trasie warstwa aplikacji tematycznej Szlaku, udostępniana nabywcom pakietu lub interaktywny przewodnik po trasie, powiązany z elementami interpretacji lokalizowanymi w tych miejscach i wywoływanymi pojawieniem się przy nich turyści dysponującego aplikacją / przewodnikiem lub na hasło jemu udostępnione. Z kolei zbiorowe inscenizacje mogą być zastąpione przez zwiedzanie trasy Traktu Królewskiego w Gnieźnie i tematyczne gry stacjonarne rozgrywane m.in. w Pobiedziskach z wprowadzeniem i wyjaśnieniem zasad gry przez pracownika obiektu. Docelowo należy rozważyć opracowanie także gry planszowej, poświęconej np. mitologii słowiańskiej, którą nabywcom pakietu można proponować w kilku miejscach trasy. Także ten pakiet powinien zawierać opcjonalne propozycje wieczornej rekreacji by jego konsumenci dysponowali możliwością ciekawego spędzenia zwłaszcza w niewielkich miejscowościach jak Kruszwica czy Pobiedziska. Może to być np. wstęp do pływalni albo oferta wzięcia udziału w warsztatach artystycznych miejscowego domu kultury czy wieczoru czytelniczego biblioteki. Z oczywistych względów te propozycje nie będą możliwe do realizacji w każdy dzień, ale też indywidualni turyści pojawiają się na szlaku zwykle głównie w weekendy, kiedy także miejscowa oferta kulturalna i rekreacyjna dla dzieci jest bardziej rozbudowana.
Interesariusze – oferenci usług	Obok obiektów szlaku opisanych w p.3. oraz usługodawców współtworzących pakiety dla grup i indywidualnych turystów (zob. wyżej) szczególnie w miejscach, gdzie legendy zostaną zlokalizowane w wolnej przestrzeni (Strzelno, Gniezno, NMP i Wzgórze Przemysła w Poznaniu) do tworzenia tematycznych doświadczeń tej trasy mogą włączyć się lokalne domy kultury, a zwłaszcza działające w nich grupy artystyczne, które mogłyby zająć się animacją i inscenizacją legend dla grup turystycznych. Z kolei lokalne biblioteki lub muzea w tych samych miejscowościach mogłyby stać się miejscem realizacji prelekcji lub warsztatów tematycznych dotyczących tych legend. Samodzielnie działający lokalni przewodnicy i miejscowi operatorzy przewodnictwa (koła przewodników, firmy obsługi turystów) to potencjalny rezerwuwar interpretatorów, którzy w miejscach lokalizacji legend dokoniliby ich (wcieleniowego) przedstawienia. Na krótkich odcinkach trasy pomiędzy obiektami nieodległymi od siebie, np. Ostrowa Lednickiego i Pobiedzisk (a może i Gniezna) w obsłudze trasy i jej pakietów mogą zaangażować się dostawcy sprzętu rekreacyjnego (rowerów). Do współpracy można zaprosić także lokalne grupy rodzimowierców, którzy na zamówienie grup mogą zrealizować inscenizację obrzędów słowiańskich. Z kolei (nagrane) dzieła twórców muzyki tradycyjnej, eksperymentującej z instrumentami z zamierzanej historii lub opierającej swoje motywy na słowiańskiej mitologii, takich jak zespół „Jarun” lub „Laboratorium Pieśni” mogą posłużyć do ilustracji i uzupełnienia multimedialnego materiału wykorzystywanego w prezentacjach, warsztatach kreatywnych, inscenizacjach legend oraz służącego ich (filmowemu lub dźwiękowemu przekazowi) na miejscach lokalizacji, kiedy odbywa się on bez udziału przewodników.
Kreacja nowych miejsc doświadczeń	Grzybowo. Hipotezę o narodzinach Mieszka I w grodzie w Grzybowie, podnoszoną w latach 1995-2013 przez jego społecznych propagatorów (Towarzystwo Przyjaciół Grodu w G), w związku z trudnościami jej uzasadnienia można ewentualnie rozwinąć w legendę, co jednak wymagałoby jej znacznej popularyzacji

i atrakcyjnego dla odbiorców (grupy rodzinne) kanonu narracji. Przy spełnieniu takich warunków (i wprowadzeniu odpowiednich wizualnych oraz narracyjnych elementów w działaniach ze sfery interpretacji na miejscu) Gród w Grzybowie mógłby znaleźć się na trasie legend.

Pyzdry. Z kolei, jakkolwiek relacja o ratowaniu księcia Kazimierza (później Wielkiego) podczas napadu krzyżackiego w Pyzdrach w 1331r. ma oparcie w faktach, to już podanie o jego wyprowadzeniu tunelem należy zaliczyć do legend. Zatem – przy spełnieniu tych samych warunków, co w Grzybowie, także Pyzdry mogłyby się znaleźć na tej trasie. Włączenie obu tych miejsc pomogłoby trasie uzyskać lepszą ciągłość, bo wypełniłoby poważną, 100 kilometrową lukę między Kaliszem a Poznaniem.

W Gnieźnie (być może siłami Muzeum PPP) warto rozważyć trwałą, plenerową lub obiektową formę prezentacji postaci i kultu miejscowego boga lub bogini Nyi, którego ośrodkiem gnieźnieński gród był w okresie krótko przed chrztem Polski. Właśnie w ramach tej trasy ubogie relacje kronikarskie i wycinkowe odkrycia archeologów mogą znaleźć materialne odbicie w konstrukcji modelu świątyni i zostać uzupełnione narracjami mitów słowiańskich, fragmentami literackimi i nagraniami obrzędów oraz muzyki współczesnych rodzimowierców, jednocześnie rozwijając sferę doznań i nie narażając organizatorów Szlaku na zarzut zbyt swobodnego traktowania historii.

Jako nie związane z konkretnymi ośrodkami kultu, **w dowolnym innym miejscu** na trasie, np. w parku tematycznym lub ośrodku edukacyjnym mogą się także pojawić (najlepiej w większej grupie) postaci z codziennej mitologii Słowian, takie jak Rodzanica, związana z początkiem życia, Dola, asocjowana z wiarą w przeznaczenie, albo podwójne bóstwo Lelum i Polelum, demon Licha, Strzygi, Topielicy czy innych związanych z rozpowszechnionymi przesądami Słowian. W ten sposób narrację trasy i jej interaktywnych doświadczeń wzbogaci nie tylko pełniejszy obraz wierzeń religijnych i ich związku z dominującym w życiu naszych przodków cyklem życia przyrody, ale również i płynnie z nimi powiązany zasób legend, opowieści i baśni słowiańskich współtworzących najwcześniejszą warstwę kulturowego dziedzictwa naszej części Europy.

Kruszwica. Przy okazji wprowadzenia imprezy Światło i Dźwięk (zob. wyżej) należy pozyskać i wesprzeć merytorycznie jednego z miejscowych restauratorów we wprowadzeniu regularnej oferty „Biesiady Księcia Popiela” z odpowiednim menu i aranżacją (wnętrza, naczynia, obsługa, muzyka), proponowanej widzom i rezerwowanej przez nich na czas po zakończeniu spektaklu. Takie kulinarne przeżycie rozciągałoby w czasie i uzupełniało doświadczenie inscenizacji legendy. Oczywiście uczta byłaby częścią lokalnego pakietu tematycznego zarówno dla grup zorganizowanych, jak i dla grup prywatnych i indywidualnych turystów.

2.5 Rekomendacje dotyczące zarządzania trasą

W przypadku tej trasy duża część obiektów jest zarządzana przez aktywne organizacje, które są w stanie zapewnić zorganizowane doświadczenia tematyczne na miejscach lokalizacji legend. Jednak w niektórych przypadkach (jak kościół NMP in Summo na Ostrowie Tumskim i Wzgórze Przemysła w Poznaniu, Wzgórze Lecha w Gnieźnie czy bazylika w Trzemesznie) koordynatorzy szlaku powinni wyszukać innych miejscowych beneficjentów, gotowych do przejęcia funkcji animatorów doświadczeń tematycznych, jak narracji legendy przez przewodnika lub animatora dla zgłoszonych grup turystów albo postarać się o inną formę jej prezentacji (np. ustawienie kiosku multimedialnego). Potencjalnych kandydatów wskazano w punkcie 4. Ze względu na przewidywaną niewielką chęć współpracy z trasą ze strony zarządcy Wzgórza Lecha w Gnieźnie, doświadczenie tematyczne związane z Legendą o Lechu można na stałe przenieść na inne miejsce, to jest do prezentującej tę legendę rzeźby przy brzegu jeziora ustawionej w ramach tworzenia Traktu Królewskiego.

Inne sposoby zapewnienia narracji lokalnej legendy tam, gdzie nie jest ona możliwa siłami obiektu lub zabraknie chętnych przewodników (być może w Strzelnie i Trzemesznie) to: zaangażowanie lokalnego operatora usług przewodnickich, grupy lub samodzielnie działającego interpretatora / animatora doświadczeń tematycznych, w tym przewodnika. Jeśli ci podejmą się realizacji tych doświadczeń na miejscu lokalizacji legend poza obiektami Szlaku, to po ich odpowiednim przygotowaniu (zob. p. 4), ewentualnie wyposażeniu w rekwizyty powinni oni zostać wprowadzeni do oferty trasy poprzez wpis na witrynę www szlaku (podstronę tej trasy) ich osoby lub nazwy podmiotu, kontaktu oraz możliwości bezpośredniej rezerwacji tych usług u nich lub też koordynator szlaku powinien uzgodnić z nimi warunki świadczenia tej usługi i w ich imieniu zarządzać rezerwacjami (co oznacza ustalenie zasad rezerwacji o rozliczeń). W braku tych „ożywionych” form prezentacji legend pozostaje opracowanie trwałego materiału (filmowego, animacyjnego, dynamicznej wizualizacji) i wprowadzenie go w miejscu lokalizacji legendy w taki sposób, żeby turysta sam mógł go uruchomić na urządzeniu mobilnym (QR, aplikacja szlaku z opcją

zbliżeniową, beacon reagujący na zbliżenie się urządzeń mobilnych, inne). W takim przypadku rozwiniętą postacią doświadczeń związanych z legendą, w postaci np. jej pokazu, grupowej inscenizacji z udziałem turystów albo warsztatu kreatywnego bazującego na jej wątkach mogą zaoferować współpracujący ze szlakiem i obiektem trasy kierownicy działających w otoczeniu ośrodków kultury, właściciele ośrodków edukacji czasu wolnego, historycznych parków rozrywki itd. jednak pod warunkiem zaakceptowania dostarczonych im scenariuszy doświadczeń zgodnych z założeniami trasy i danego miejsca lub przedstawienia przez nich takich scenariuszy, przyjętych przez koordynatora szlaku. W interesie zachowania żywej formuły doświadczeń (zdecydowanie pożądanej szczególnie przy przekazie legend, będących przecież gatunkiem bezpośredniego przekazu i jedną z pierwotnych postaci storytellingu) i zapewnienia interaktywności tematycznej oferty trasy koordynatorzy powinni jednak dążyć do tego, by w każdym miejscu na trasie lub w jego bliskim otoczeniu turyści podróżujący trasą mogli spotkać się z żywym przedstawicielem szlaku (animatorem doświadczeń, interpretatorem) i oprócz tego mieli możliwość wziąć udział w jakimś doświadczeniu interaktywnym (zwiedzanie, gra terenowa, warsztat, prelekcja, inne).

Dla zapewnienia spójnej narracji w ramach trasy koordynatorzy szlaku jako jej inicjatorzy i organizatorzy powinni opracować lub zlecić opracowanie podręcznika dla niej (opisanego w p. 4.) na podstawie niniejszych założeń oraz ich uzupełnienia / urealnienia przy okazji pierwszych konsultacji z zespołem organizacyjnym. Zgodnie z nim łatwiej będzie nie tylko ustalać zestaw i wykonywanie narracji treści w poszczególnych miejscach trasy, ale i realizować założenia zróżnicowanej interpretacji tak, by cała propozycja trasy zachowała swoją atrakcyjność i różnorodność doświadczeń dla grup zorganizowanych i grup rodzinnych podróżujących po wszystkich przewidzianych miejscach.

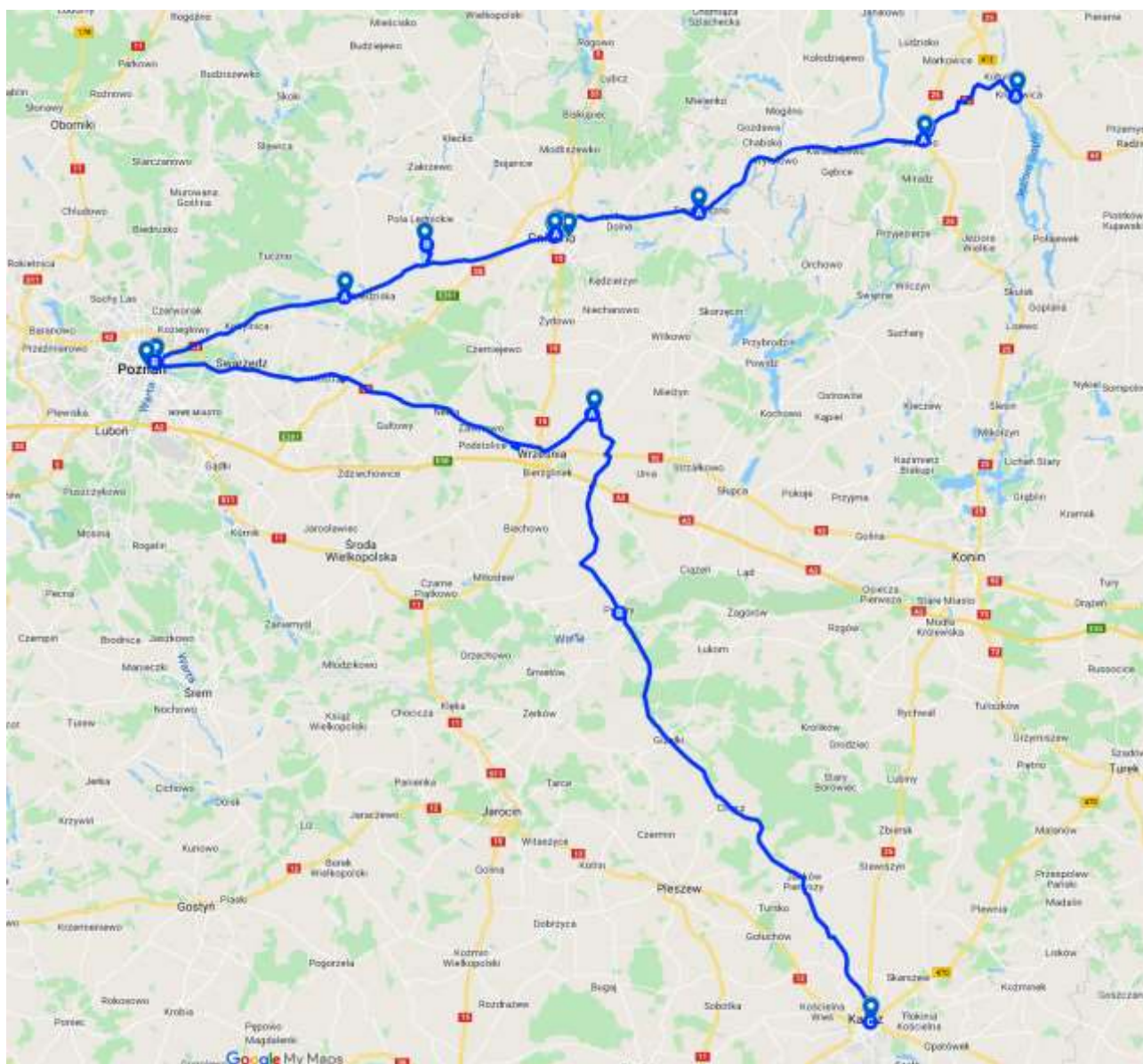
Przy konstrukcji pakietów lokalnych, składających się na ofertę trasy dla grup zorganizowanych i małych grup rodzinnych należy na samym początku rozstrzygnąć kwestie cen poszczególnych usług w obiektach i zakładach noclegowych oraz gastronomicznych, a także świadczonych przez samodzielnych interpretatorów w miejscach lokalizacji legend oraz uzgodnić sposoby ich zmiany (w tym dostosowywania do wzrostu cen). Jest to konieczne dla utrzymania transparentności rozliczeń z udziałowcami wspólnej oferty i ich zaufania dla jej dystrybutora oraz po to, by uniknąć nieoczekiwanym zmianom cen z ich strony, które w praktyce paraliżują możliwość sprawnej sprzedaży pakietu. Po wprowadzeniu elektronicznej platformy zarządzania treścią, dystrybucją produktów i relacjami z klientami dla całego Szlaku Piastowskiego pakiety trasy należy do niej wprowadzić, co zdejmie z koordynatorów konieczność osobistego uzgadniania struktury wszystkich pakietów, a zarządcom obiektów i pozostałym interesariuszom umożliwi automatyczne rozliczanie się z klientami i szlakiem.

W ramach zarządzania funkcjonującą trasą niezbędne będzie utrzymanie stałego kanału sprawnego przekazu informacji przez wszystkich jej interesariuszy (w postaci wspomnianej listy dyskusyjnej lub forum z ograniczonym dostępem). Będzie ona służyć szybkiemu aktualizowaniu informacji o doświadczeniach i usługach dostępnych w poszczególnych miejscach, uzgadnianiu drobniejszych zmian i uzupełnień treści interpretacyjnych oraz wprowadzaniu nowych propozycji takich doświadczeń do oferty trasy. Z jej pomocą będzie też można przekazywać wszystkim partnerom dane kontaktowe nowych osób podejmujących realizację doświadczeń w obiektach i na miejscach lokalizacji legend oraz dane i warunki świadczenia usług przez ich nowych oferentów, wprowadzanych do pakietu trasy i pakietów lokalnych. Do czasu powstania platformy zarządczej szlaku ten kanał może też służyć do rezerwacji terminów i uzgadniania doświadczeń w poszczególnych miejscach dla większych grup wycieczkowych podróżujących po trasie. Ułatwi też uzgadnianie komponentów programów dla kolejnych edycji własnych eventów tematycznych trasy (Kruszwica, Pobiedziska) oraz ustalanie jej spójnego programu dni Weekendu na Szlaku Piastowskim. Tym kanałem komunikacji powinien zarządzać koordynator trasy (jeśli taki zostanie osobno powołany) lub koordynatorzy szlaku.

Ze względu na grupę docelową tej trasy, wymagającą daleko idącej koordynacji doświadczeń tematycznych i usług recepcji (noclegi, posiłki), świadczonych jak najbliżej miejsc odbywania tych doświadczeń oraz następujących płynnie po nich lub przed nimi najlepiej, by podmiotem zarządzającym produktami tej trasy (wycieczkami, pakietami) nie byli koordynatorzy szlaku, ale zarządcy jednego z obiektów najbardziej zainteresowanych ze względu na ich profil i potencjał. Takimi obiektami są (pod warunkiem ścisłej współpracy ze sobą) Skansen Miniatur Szlaku Piastowskiego i Gród Pobiedziska. Natomiast eventami Trasy powinny zarządzać miejscowe podmioty: te same w Pobiedziskach oraz optymalnie wybrany gospodarz imprezy w Kruszwicy, którym może być także sam lokalny samorząd. Optymalnym sposobem sprawnego zarządzania trasą może być organizowanie dorocznych spotkań roboczych jej interesariuszy z podsumowaniem funkcjonowania trasy, warsztatem nakierowanym na wprowadzanie nowych form doświadczeń oraz dodatkowymi modułami szkoleniowymi przeznaczonymi dla nowych pracowników obiektów realizujących

doświadczenia tematyczne w obiektach i nowych gospodarzy, interpretatorów oraz animatorów doświadczeń w miejscach lokalizacji legend, a także dla oferentów usług w ramach pakietów lub ich pracowników. Treścią każdego z tych szkoleń, obok przygotowania ich uczestników do wykonywania przewidzianych dla nich zadań lub podejmowanych usług, powinna być zawsze także struktura trasy i jej narracja.

2.6 Robocza mapa trasy

Źródło: Opracowanie własne zespołu ekspertów 2BA doradztwo strategiczne na Google Maps

3 Trasa: Historie z głębi ziemi (Trasa archeologiczna)

3.1 Wprowadzenie do narracji trasy

Trasa zestawia i proponuje do zwiedzania miejsca ważnych odkryć archeologicznych zagospodarowane turystycznie i posiadające ciekawą ofertę dla odwiedzających. Wykorzystuje do tego duży potencjał działań edukacyjnych z zakresu archeologii już teraz istniejących w należących do niej obiektach, które zatrudniają profesjonalny personel. Dzięki niej miłośnicy archeologii mogą skorzystać z najdłuższego w Polsce gotowego programu wycieczek odpowiadających ich zainteresowaniom. Składają się na niego stacje z dobrze opracowanymi i przygotowanymi do zwiedzania relikami, rekonstrukcjami, wystawami tematycznymi oraz programy interpretacji uczestniczącej.

Doświadczenie miejsc, w których znajdują się pozostałości najważniejszych piastowskich grodów (Poznań, Ostrowa Lednickiego, Giecz, Grzybów, Gnieźno i Kalisz), pierwszych polskich siedzib biskupich oraz miejsc i kolekcji odnoszących się do odkryć ze starszych epok (jak Biskupin) w ramach tej trasy możliwe jest z innej perspektywy. Tym razem jest nią budowanie, wykorzystanie przestrzeni i materiałów, znaczenie poszczególnych części i elementów. Z drugiej strony na podstawie odkryć archeologów szeroko wprowadzony zostaje nie utrwalony w historycznych dokumentach wymiar codziennego życia w tych miejscach. Dzięki temu aktorami historii stają się zwykli ludzie, dzięki którym funkcjonowały grody i osady, a turysta może zapoznać się z trudami, zagrożeniami i wyzwaniem, które im towarzyszyły, ale także z ich kuchnią, modą, religią i rozrywką.

Najciekawsze elementy narracji trasy w poszczególnych miejscach i ich unikatowe walory (prezentowane w oprowadzaniu, ekspozycjach muzealnych, filmach i fragmentach relacji z badań) zostają rozszerzone o przedsięwzięcia partycypacyjne i kreatywne (warsztaty wytwórcze i odtwórcze, pracownie i inscenizacje) oraz o tematyczną rekreację, co angażuje turystów i tym samym czyni ich doświadczenia bardziej intensywnymi. Grywalne formy eksploracji zaproponowane dla niektórych miejsc wprowadzają element rywalizacji, która zwiększa poziom zaangażowania.

Jeśli nowe obiekty trasy, zgodnie z rekomendacjami, zostaną wykreowane w Koninie, Mrówkach i Jarantowie (zob. p. 4), to jej funkcjonowanie w pełnym wymiarze pomoże poprawić swartość szlaku i tym samym jego atrakcyjność dla zwiedzających go turystów (krótsze okresy przejazdów, więcej miejsc zwiedzania i doświadczeń).

3.2 Opis ogólny trasy – tematyka, struktura, bohaterowie, obietnica, wytyczne dla marketingu

Trasa	Rekomendacje
Nazwy marketingowe trasy	<i>Historie z głębi ziemi</i>
Tematyka (podtytuł)	Trasa archeologiczna
Obiekty na trasie	Biskupin (Muzeum Archeologiczne, Rezerwat Archeologiczny), Gnieźno (Archikatedra - krypta i Muzeum Początków Państwa Polskiego), Ostrowa Lednicki (wystawa stała i wystawa plenerowa na wyspie), Poznań (Rezerwat Archeologiczny Genius Loci, Muzeum Archeologiczne, krypta Archikatedry Poznańskiej), Giecz (Rezerwat Archeologiczny), Grzybów (Gród), Kalisz (Rezerwat Archeologiczny).
Główny wątek fabularny	<i>Co opowiada niezapisana historia? Tylko bardzo niewielką część z tego, co dziś wiemy o czasach pierwszych Piastów zostało zapisane w zachowanych dokumentach i kronikach. Większość wiedzy zawdzięczamy pracy archeologów. To oni odkryli królewskie rezydencje, najstarsze świątynie, groby, które „mówią”. To oni udowodnili, co ludzie wtedy jedli, co wytwarzali, jak się</i>

	<i>ubierali, co kupowali i sprzedawali. Dowiadują się też coraz więcej odkrywając kolejne ważne miejsca i odpowiadając na pytania, komu, kiedy i do czego służyły znalezione przedmioty. Na tej trasie będzie można posłuchać ich samych, jak o tym opowiadają, zapoznać się z codziennym życiem ludzi, którzy byli tu na długo przed nami. Można też będzie czasem poczuć się, jak oni i sprawdzić swoje siły i umiejętności.</i>
Postaci historyczne/legendarne występujące w opowieści o trasie	Mieszko I., Bolesław Chrobry, Brzetysław II, Mieszko III Stary, Św. Wojciech, bp. Jordan, znani polscy archeolodzy XX wieku (J. Kostrzewski, W. Hensel, Z. Hilczer-Kurnatowska, H. Kočka-Krenz)
Narrator trasy	Prof. Józef Kostrzewski (odkrywcą Biskupina) lub prof. Zofia Hilczer-Kurnatowska
Obiekty na trasie	Wkład poszczególnych obiektów przewidzianych dla trasy opisano odrębnie w tabeli obiektowej (p. 3)
Obietnica dla użytkownika szlaku	Zwiedzając tę trasę poznasz życie ludzi w miejscach, które były najważniejsze przed tysiącem lat. Dowiesz się, co było im potrzebne do przeżycia, jak budowali swoje domostwa, jak zabezpieczali się przed głodem, napadem i jak wytwarzali przedmioty, które im służyły. Będziesz mógł sam spróbować swoich sił poszukując świadectw historii ukrytych w ziemi, ale też wytwarzając naczynia, warząc strawę, Czy umiałbyś żyć w piastowskich czasach? Po trasie prowadzi Cię największy polski archeolog, odkrywca Biskupina, profesor Józef Kostrzewski.
Wytyczne dla koordynatorów (jak mają opowiadać o trasie)	Trasę należy promować jako: 1) spójną narrację na temat najważniejszych odkryć archeologicznych dotyczących początków państwa polskiego 2) okazję do wielowymiarowej i ożywionej konfrontacji z codzienną pracą archeologów, szansą na poznanie stosowanych przez nich metod, głównych wyzwań, które przez nimi stoją, ich największych sukcesów i znaczenia ich pracy dla wiedzy o przeszłości, 3) przystępny i atrakcyjny (angażujący uczestników) sposób zapoznania się z najważniejszymi aspektami życia ludzi z dalekiej przeszłości realizowany w miejscach najważniejszych odkryć i życia we wczesnym średniowieczu, 4) okazję do wyrobienia umiejętności „czytania” krajobrazu i eksploracji jego elementów jako śladów przeszłości, obchodzenia się ze znaleziskami i opracowywania kolekcji. Głównymi adresatami oferty trasy są: 1) zorganizowane grupy osób zainteresowanych dziedzictwem i przeszłością (w tym ich chronieniem i popularyzacją), odbywające kilkudniowe wycieczki po Szlaku Piastowskim, w tym przyjaciele muzeów i zbiorów, członkowie grupy ożywiania historii, opiekunów dziedzictwa, osoby dorosłe uczestniczące w przedsięwzięciach nieformalnej edukacji (jak uniwersytety III wieku, miejskie akademie społeczne itd.). 2) pojedyncze osoby i małe grupy prywatne zainteresowane archeologią średniowiecznej Polski oraz dawniejszych epok, w tym zaangażowane w dokumentację i ochronę dziedzictwa, 3) grupy studenckie (historii, archeologii, kulturoznawstwa, historii sztuki) odbywające wycieczki studyjne i seminaryjne.
Wytyczne dla zarządzających poszczególnymi obiektami (jak mają opowiadać o swoim miejscu na trasie i jakie miejsce prezentuje korzyści w kontekście głównego wątku fabularnego)	Konieczne jest rozdzielenie wątków aktywnie wykorzystywanych w poszczególnych obiektach zgodnie ze wspólnie uzgodnionym i przyjętym scenariuszem trasy i podporządkowanie im poszczególnych sposobów interpretacji i animacji doświadczeń. Ważnym elementem spójności trasy jest wykonywanie przekazu narracji w obiekcie przez jej narratora (w tym wypadku Józefa Kostrzewskiego). W obiektach posiadających usługi przewodnickie jest zalecana stylizacja (to jest wyposażenie przewodnika w odpowiedni strój i opracowanie „wcieleniowego” scenariusza przekazu treści w pierwszej osobie). W tym kontekście dla kobiet-przewodników należy uzgodnić jednolitą wersję wcieleniową dla całej trasy (np. prof. Hanny Kočka-Krenz lub Zofii Hilczer-Kurnatowskiej). Szczegółowe korzyści funkcjonalne i emocjonalne wskazano w tabeli obiektowej (p. 3.). Sposób opowiadania o obiekcie dla turystów powinien być zbieżny z tymi założeniami, by uwypuklić przewidzianą dla obiektu wartość (elementy wiedzy i przeżyć) wprowadzaną do trasy.

3.3 Obiekty na trasie: wkład w narrację całościową trasy, korzyści funkcjonalne i emocjonalne dla zwiedzających

Elementy funkcjonalne opisane w poniższej tabeli i oznaczone gwiazdką (*) posiadają aktualnie w poszczególnych obiektach możliwości realizacji w postaci istniejących komponentów wystaw przedsięwzięć interpretacyjnych (prelekcje, wątki oprowadzania, warsztaty, lekcje muzealne, gry tematyczne i terenowe, inne). Pozostałe elementy są możliwe do wykreowania na podstawie profilu obiektu i materialnych zasobów istniejących na miejscu lub możliwych do przejęcia, jednak budowa opartych na nich scenariuszy wymaga podjęcia odpowiednich działań przez zarządców obiektów, lokalny samorząd, miejscowy personel obsługi turystyki, animatorów kultury lub innych interesariuszy. W tym kontekście można więc rozumieć je jako szczegółowe propozycje dla obiektu i jego lokalnego otoczenia na etapie budowania trasy i w ramach jej funkcjonowania.

Obiekt / wkład w narrację trasy	Korzyści funkcjonalne / doświadczenia	Korzyści emocjonalne
1. Biskupin, Rezerwat Archeologiczny Wątki: Zanim przyszli Słowianie. Jak żyli mieszkańcy piastowskich wsi? Stanowisko archeologiczne na półwyspie Jeziora Biskupińskiego jest najbardziej znanym miejscem w Polsce kojarzącym się z archeologią. Jest ono przykładem tzw. „archeologii mokrej” zajmującej się stanowiskami bagiennymi i torfowymi. Obejmuje częściowo zrekonstruowaną i zagospodarowaną osadę obronną ludności osiadłej z przełomu epok brązu i żelaza. Prócz tego dostępna jest wizualizacja obozowiska wędrownych łowców i zbieraczy ze starszej epoki (ok. 10.000 lat temu) oraz rekonstrukcja wioski z epoki pierwszych Piastów. Usługa przewodnictwa dostępna w obiekcie.	Poznanie głównych elementów prehistorycznej osady obronnej (domostw, umocnień)* Zapoznanie się z historią odkryć w Biskupinie* Doświadczenie życia pierwszych rolników, w tym zdobywania żywności, wytwarzania potrzebnych przedmiotów, obrzędów i życia domowego.* Zapoznanie się z układem typowej wioski z okresu piastowskiego i życiem jej mieszkańców.* Udział w warsztatach wytwarzania potrzebnych przedmiotów.* (ceramiki, tkactwa itd.).	Doświadczenie życia rodzinnego i podziału obowiązków pierwszych osadników Doświadczenie wzajemnej bliskości członków wspólnoty plemiennej. Emocje związane ze śledzeniem przebiegu polowania i walki obronnej. Odczucie dumy z osiągnięć polskich archeologów. Zaangażowanie w tworzenie przedmiotów użytkowych i odczucie sukcesu.
2. Biskupin, Muzeum (pawilon muzealny) Wątki: jak powyżej Stała wystawa „Świt historii nad Jezioro Biskupińskim” w uporządkowany sposób pokazuje kolejne okresy zasiedlania terenu Biskupina i zajęcia oraz technologie opracowane przez mieszkańców i ich praktyczne umiejętności nabyte i wykorzystywane w tym jednym miejscu w ciągu tysięcy lat. Wystawa oferuje możliwość osobnej ścieżki narracyjnej dla zwiedzających dzieci. Usługa przewodnictwa dostępna w obiekcie.	Doświadczenie życia prehistorycznych łowców i zbieraczy.* Poznanie prymitywnych i potem coraz bardziej zaawansowanych sprzętów użytkowych, narzędzi i ozdób.* Poznanie szeregu sposobów pozyskiwania potrzebnych surowców i technik rzemieślniczych służących wytwarzaniu sprzętów i materiałów.*	Odczucie wspólnoty i solidarności grup wędrownych i osiadłych ludzi z poprzednich epok. Doświadczenie trudów i radości życia ludzi obywateli się bez wielu udogodnień uważanych za oczywiste. Poczucie więzi z mieszkańcami kolejnych osad, zdobywających środki do życia i organizujących bezpieczny byt.
3. Gniezno Archikatedra Prymasowska (krypta) Wątek: Mówią fundamenty	Zapoznanie się z odtworzoną wyłącznie na podstawie pracy archeologów historią budowy kolejnych świątyń metropolitalnych.	Zrozumienie i respekt dla pracy archeologów w odkrywaniu historii ważnych miejsc.

Podziemia katedry chronią relikty fundamentów i murów dawniejszych romańskich świątyń, w tym najstarszej rotundy z końca X wieku oraz pierwszej bazyliki, kościoła polskich metropolitów. Tu znajduje się pierwotne miejsce pochówku Świętego Wojciecha i pozostałości pierwszego ołtarza. Można tu też zobaczyć najstarszy zabytek pisany w Polsce – płytę nagrobną z 1006 roku i pozostałości posadzki. Tablice poglądowe prezentują odtworzony przez archeologów zarysy kolejnych katedr. Usługa przewodnictwa w obiekcie	Doświadczenie kształtu i (z pomocą przewodnika) rozpoznanie funkcji poszczególnych elementów budowlanych. Poznanie centralnej roli symbolicznej i znaczenia religijnego pochówków świętych w ośrodkach religijnego kultu w okresie wczesnego średniowiecza.	Odczucie ciągłości historii i więzi wspólnoty narodowej w podziemiach najstarszego sanktuarium. Emocje związane z przekazem i odbiorem relacji nt. pochówku Świętego Wojciecha, rabunku jego relikwii i zniszczeniu katedry w 1039 roku.
4. Gniezno, Muzeum Początków Państwa Polskiego Wątek: Co opowiada posadzka? Na podstawie znalezisk pochodzących głównie z grodu i archikatedry wystawa muzeum prezentuje Gniezno jako jeden z centralnych ośrodków państwa Piastów. Jednym z eksponatów jest zrekonstruowany fragment wału grodowego, a tematem innej wystawy - różnorodna ceramika artystyczna. W ofercie muzeum są warsztaty wykorzystujące znaleziska do zapoznania uczestników z codziennym życiem ludzi sprzed 1000 lat. Usługa przewodnictwa w obiekcie.	Zapoznanie się z uporządkowaną średniowieczną historią miejsca opowiedzianą na podstawie znalezisk z terenu Gniezna przechowywanych w muzeum.* Doświadczenie różnorodności i wysokiego poziomu sztuki ceramiki ozdobnej oraz poznanie wykorzystywanej w niej symboliki.* Doświadczenie wieku wymiarów codziennego życia (m.in. wierzei, pracy i zabawy) gnieźnian sprzed 1000 lat.*	Poczucie dumy z energii władców i dynamicznego wzrostu państwa na podstawie prezentacji stałej wystawy. Emocje związane z opowieścią o zmiennych kolejach losu grodu i mieszkańców. Odczucie wspólnoty z ludźmi z okresu początków państwa przez osobisty kontakt z (odtworzonym) przedmiotem ich użytku.
5. Dziekanowice Muzeum Pierwszych Piastów (wystawa stała). Wątek: Polegli obrońcy opowiadają o bitwie. W wystawie stałej muzeum, w sytuacji bardzo skąpych przekazów pisanych to właśnie uporządkowane znaleziska z terenu wyspy lednickiej składają się na spójną opowieść o roli grodu jako monarszej rezydencji, życiu jej mieszkańców i dramatycznej obronie w 1039 roku. W stałej ofercie jest także lekcja muzealna na temat pracy archeologa jako badacza przeszłości. Usługa przewodnictwa w obiekcie	Doświadczenie dziejów ważnego miejsca opowiedzianych niemal wyłącznie na podstawie odkryć archeologii.* Poznanie w pracowni elementów warsztatu pracy archeologa (szczególnie pracy przy opracowaniu zbiorów).* Doświadczenie technik konserwacji i odtwarzania fragmentów znaleziska dla potrzeb ekspozycji.	Refleksja na temat wartości pracy archeologa jako „poszukiwacza skarbów” (starowane podczas lekcji). Emocje towarzyszące odbiorowi narracji na temat upadku grodu, odczucie solidarności z jego obrońcami. Odczucie emocjonalnego znaczenia i symbolicznej wartości historii zaklętych w przedmiotach (tu: militariach).
6. Dziekanowice Muzeum Pierwszych Piastów (wystawa plenerowa na Ostrowie Lednickim) Wątki: Jak wielkie były monarsze grody? Co wiemy dzięki archeologii? Na wystawie plenerowej wyeksponowano widoczne relikty monarszego, kamiennego palatium Mieszka I i Bolesława Chrobrego oraz kościoła grodowego. Dostępny do zwiedzania jest monumentalny wał obronny. Proponowane są zajęcia terenowe na temat materiałów archeologicznych jako źródeł wiedzy o przeszłości. Orowadzanie po wyspie na wcześniejsze zamówienie w muzeum.	Rozpoznanie funkcji poszczególnych elementów palatium lednickiego na podstawie ich okrytego zarysu i opisanych reliktyw.* Doświadczenie wielkości siedziby monarszej i potęgi jej umocnień podczas terenowego zwiedzania*. Samodzielna eksploracja wyspy sterowana zadaniami gry terenowej, w tym odszukiwanie i identyfikacja elementów mostu i zarysu pozostałych fragmentów wału.	Wrażenia związane z przeprawą promową na wyspę. Odczucie przestrzeni grodu lednickiego doświadczanego z perspektywy miejsca przeprawy, jego centrum, oraz z wysokości wału. Emocje towarzyszące samodzielnemu odkrywaniu rozproszonych po wyspie reliktyw grodu lednickiego.
7. Poznań Archikatedra Poznańska (krypta) Wątek: Gdzie chrzczono Polan? Groby założycieli	Zapoznanie się ze sposobami wznoszenia pierwszych wielkich świątyń w Polsce i materiałami użytymi w tych przedsięwzięciach.*	Doświadczenie bliskości z budowniczymi katedry. Odczucie i przeżycie religijnej

państwa. Podziemia katedry odkrywają najstarszą warstwę budowlaną pierwszej polskiej siedziby biskupiej. Kryją też nie do końca rozwiązane zagadki przeznaczenia niektórych części (tzw. basenu chrzcielnego, jednego z grobowców). Film opowiada historię budowy i zniszczenia kolejnych katedr na tym miejscu. W podziemiach prezbiterium zgromadzono fragmenty kamienne z różnych epok istnienia świątyni, które dzięki narracji przewodnika można ułożyć w spójną opowieść o architekturze i sztuce tego miejsca. Usługa przewodnictwa lub audioguide przez Bramę Poznania.	Poznanie zmiennych losów budowy, zniszczenia i odbudowy pięciu kolejnych katedr Poznania.* Doświadczenie zaklętej w kamieniu ponad tysiącletniej historii jednego kościoła i rozwoju architektury oraz sztuki.* Zapoznanie się z przeznaczeniem niektórych szczególnych i unikatowych form budowlanych wewnątrz katedry.*	symboliki elementów krypty (basenu chrzcielnego grobowca, wieży i ołtarza). Poczucie dumy z umiejętności ludzi wznoszących kolejne świątynie Refleksja nad przyczynami konsekwencji i poświęcenia ludzi kolejnych epok odbudowujących i powiększających swoją katedrę. Emocje związane z odwiedzinami krypty polskich władców i prymasów.
8. Poznań, Rezerwat Archeologiczny Genius Loci Wątek: Niezdobyta twierdza władcy Rezerwat chroni i prezentuje relikty autentycznych umocnień stołecznego grodu pierwszych Piastów, wznoszonego od początku rządów Mieszka I. Materiał filmowy będący stałym elementem zwiedzania opowiada dzieje grodu i prezentuje najważniejsze zagadnienia związane z technikami jego wznoszenia i wykorzystanym materiałem.	Poznanie jednego z miejsc tworzących podstawę władzy książęcej i bezpieczeństwa państwa w epoce Piastów.* Poznanie oryginalnej technologii wykorzystywanej przez Piastów dla wznoszenia serii obiektów militarnych i mieszkalnych oraz procesu budowy ich grodów.* Zapoznanie się na miejscu z autentycznymi relikami poznańskiego grodu książęcego i królewskiego.*	Odczucie wielkości grodu i ogromu materiałów zużywanych do jego budowy. Poczucie więzi z ludźmi, którzy wielkim wysiłkiem wznosili grody. Odczucie dumy z osiągnięć budowlanych dalekich przodków. Emocje związane z obserwowaniem filmowej narracji walki o gród.
9. Poznań Muzeum Archeologiczne Wątki: Zanim pojawili się Piastowie. Co łączyło ludzi różnych stanów? Ze względu na swój profil dla zwiedzających trasę interesujące jest całe muzeum, w tym unikatowe w Polsce wystawy archeologii Egiptu i Sudanu, pokazujące, jak wiele o dziejach i życiu ludzi (w tym ich religii) można dowiedzieć się z wykopalisk. Jednak z punktu widzenia Szlaku najważniejsze są wystawy: „Pradzieje Wielkopolski” prezentująca odkrycia o ludziach zamieszkujących ten region w kolejnych epokach przed powstaniem państwa oraz „Tu powstała Polska”, gromadząca znaleziska, które dokumentują życie ludzi w czasach Piastów w grodach, klasztorach, miastach, wsiach i osadach. Usługa przewodnictwa w obiekcie.	Poznanie zasobów wykorzystywanych przez ludzi od najdawniejszych czasów, ich technik wytwórczych oraz roli wymiany handlowej. Doświadczenie warunków i różnych wymiarów życia ludzi kolejnych epok na ziemiach Wielkopolski dzięki uporządkowanej opowieści. Zapoznanie się z głównymi znaleziskami archeologicznymi z regionu, w tym z tzw. skarbami. Rozpoznanie wkładu różnych warstw ludności średniowiecznego państwa w jego gospodarkę, kulturę i obronę.	Poczucie i zrozumienie silnej więzi plemiennej prehistorycznych mieszkańców Wielkopolski. Odczucie i zrozumienie znaczenia wierzeń w życie pozagrobowe i obrzędów religijnych w życiu ludzi kolejnych epok. Zrozumienie wspólnoty religijnej i kulturalnej ludzi na tej samej ziemi, należących do różnych grup społecznych i żyjących według różnych reguł.
10. Giecz, Rezerwat Archeologiczny gród wczesnopiastowski w Gieczu Wątki: Luksusy dawnych elit. Nagły upadek i nieszczęście. Znaleziska uporządkowane w stałej wystawie, wzmocnione narracją przekazywaną przez	Zapoznanie się z historią grodu gieckiego i jego znaczeniem dla monarchii pierwszych Piastów. Poznanie dziedzin średniowiecznego wytwórstwa i związanych z nimi zabytkowych wyrobów.	Emocje związane z przekazem i odbiorem relacji o upadku grodu i losem jego mieszkańców, uprowadzonych do Czech. Odczucia estetyczne w kontakcie z wytworami średniowiecznej sztuki na

multimedia dowodzą, że gród w Gieczu i jego otoczenie miały wielkie znaczenie w monarchii pierwszych Piastów, a być może były nawet kolebką dynastii. Wielkość pozostałości rezydencji i kościoła oraz liczne odnalezione przedmioty luksusu świadczą o stałym częstym przebywaniu w grodzie władców i elit państwa. W rezerwacie prócz zwiedzania oferowana jest seria warsztatów o tematyce archeologicznej. Przewodnictwo w obiekcie.	Umiejętność „czytania” układu grodu na podstawie zarysów budowli w terenie (wyprawa otwartych oczu)*. Doświadczenie (pokaz i warsztaty) codziennych zajęć średniowiecznych mieszkańców grodu (m.in. gotowania, tkania i polowania).	wystawie. Emocje wynikające z zaangażowania w ekspedycję archeologiczną po terenie grodu. Poczucie sukcesu w wyniku samodzielnego wykonania potrawy, fragmentu tkaniny i innych wytworów.
11. Grzybowo Rezerwat Archeologiczny Gród w Grzybowie Wątki: Do czego przydawał się nóż? Spróbujmy własnych sił. Grzybowo było jednym z największych (prawie 5 hektarów) grodów w okresie powstawania państwa piastowskiego, gdzie znaleziono wielkie skupiska przedmiotów użytkowych. W ostatnich 20 latach wykonano jego częściową rekonstrukcję. Można tu zapoznać się m.in. z przekrojem wału grodowego typu piastowskiego. Na miejscu prowadzone są warsztaty tkackie, garncarskie i kaletnicze. W rezerwacie funkcjonuje wystawa poświęcona znaczeniu i rozwojowi jednego z głównych narzędzi ludzi różnych epok - noża. W stałej ofercie jest gra terenowa polegająca na odszukiwaniu skarbu.	Zapoznanie się z tradycyjnymi i nowoczesnymi metodami badań archeologicznych zastosowanymi w Grzybowie Doświadczenie eksploracji terenu badań archeologicznych, w tym odczytywania wskazówek i pracy z narzędziami. Poznanie roli noża w życiu ludzi i rozmaitych sposobów jego wykorzystania. Praktyczne (przez tworzenie makiety) poznanie, jaką rolę w życiu grodu odgrywały rozmaite elementy umocnień i budowle. Samodzielne wykonanie fragmentu materiału lub sakiewki.	Emocje związane z poszukiwaniem i odkryciem skarbu ukrytego na terenie grodu. Odczucie sukcesu dzięki samodzielnemu wykonaniu naczynia lub przedmiotu użytkowego. Refleksja nad użyciem uniwersalnych narzędzi (na przykładzie noża) do rozmaitych, pokojowych i wojennych celów.
12. Kalisz Rezerwat Archeologiczny na Zawodziu Wątki: Jak archeolog szuka „skarbu”? Gotujemy po dawnemu. Na terenie grodu książęcego, ulubionej siedziby wielkopolskich Piastów, znajdują się relikty umocnień, budowli mieszkalnych i kościoła grodowego. Zbudowana tu rekonstrukcja grodu z bramą, umocnieniami i chatami pozwala na zapoznanie się na miejscu z układem średniowiecznej warowni. W rezerwacie prowadzona jest hodowla zwierząt w warunkach zbliżonych do historycznych. W stałej ofercie są warsztaty pracy archeologa, pokaz uzbrojenia średniowiecznych wojów i warsztat pracy kobiet (w tym zasad działania domowej kuchni tej epoki).	Poznanie dziejów budowy i losów kaliskiego grodu książęcego. Praktyczne poznanie pracy archeologa (pracy w wykopie i opracowywania znalezisk). Doświadczenie życia ludzi w średniowiecznym grodzie piastowskim. Poznanie zwierząt hodowanych w epoce Piastów i technik hodowli. Poznanie i przymierzanie stroju woja i rycerza. Poznanie jadłospisu średniowiecznych Polaków, wyposażenia kuchni i samodzielne wykonanie podptomyka.	Emocje związane z odkrywaniem znalezisk i poznawaniem ich przeznaczenia i historii. Poczucie solidarności z mieszkańcami dawnego grodu i ich pełnym ryzyka życiem. Zrozumienie dla trudów i niewygód życia wojownika i rycerza. Satysfakcja z osobistego przyrządzenia potrawy. Odczucie silnego związku i więzi między ludźmi a zwierzętami, dzięki którym mogli oni przeżyć i funkcjonować.

3.4 Rekomendacje dotyczące tworzenia trasy: tworzenie oferty i jej pakietyzacja

Zalecenie	Stosowanie zalecenia
Integracja obiektów wokół trasy	Pierwszym działaniem powinno być zorganizowane przez koordynatora szlaku spotkanie inicjacyjne dla zarządców przewidzianych obiektów Szlaku lub osób odpowiedzialnych w nich za ofertę edukacyjną lub/i obsługę turystów. Po przedstawieniu proponowanej struktury trasy i jej narracji oraz korzyści dla obiektów, zaleca się wspólnie opracować spójną listę działań w obiektach służących wprowadzeniu elementów przewidzianych do narracji trasy, a także ustalić zakres wsparcia marketingowego dla niej ze strony Szlaku (wpisy na stronę www szlaku, przewodniki po trasie, pakiety tematyczne na trasę i sposób ich sprzedaży). Spotkanie powinno zakończyć się deklaracją przystąpienia obiektów do trasy (najlepiej w postaci formalnego porozumienia zarządców obiektów i zarządu lub koordynatora szlaku). Treść tego porozumienia powinna otrzymać i zatwierdzić Rada NP. ds. SP. Dalej opisany wspólny zespół powinien dokonać uzgodnień i podziału rodzajów, tematów i treści zaplanowanych działań interpretacyjnych i animacyjnych w ramach trasy dla poszczególnych obiektów tak, by wyrazić unikatowe walory poszczególnych obiektów i usunąć ryzyko powielenia działań i treści. Paralelnie do tego można przeprowadzić szkolenia dla wybranych pracowników obiektów służące zapewnieniu trasie spójnej narracji (zob. poniżej). Na kolejnym etapie, poczynawszy od wprowadzenia oferty trasy po raz pierwszy, członkowie stałego zespołu koordynacyjnego trasy powinni utrzymywać komunikację z koordynatorem szlaku i wzajemną, zapewniając w ten sposób poprawne funkcjonowanie trasy. W szczególności przedmiotem konsultacji i wspólnych decyzji powinny być zmiany i rozszerzenia oferty trasy, organizacja tematycznego eventu na trasie lub opracowywanie wspólnego intensywnego programu trasy na czas trwania Weekendu na Szlaku Piastowskim lub w innych terminach (np. w wybrane weekendy sezonu turystycznego). Przedmiotem wzajemnej informacji powinny być wyłączenia i ograniczenia dostępności obiektów i usług, nowe propozycje tematycznej interpretacji i animacji w obiektach, obserwacje dotyczące pojawiania się nowych potencjalnych partnerów w zakresie usług, ustalenie dotyczące obsługi pakietów trasy i tematycznych wycieczek. Wymiana informacji może mieć miejsce na mailowej liście dyskusyjnej lub zamkniętej platformie / forum online, docelowo można ją zorganizować w formie wspólnych konferencji online (wzorem webinaru), co nie powinno być trudne dla profesjonalnie zarządzanych obiektów tej trasy. Przy tworzeniu tematycznych pakietów turystycznych dla trasy (przynajmniej w kilku jej miejscach) do zespołu zaleca się dołączyć lokalnych przedsiębiorców (oferentów noclegów, posiłków, usług rekreacji, jak również samodzielnych przewodników itd. z poszczególnych miejsc trasy, którzy już współpracują z obiektami. Każdy lokalny pakiet trasy zawsze z ofertą przynajmniej jednego lub paru obiektów Szlaku, które zapewniają rdzeń jego tematycznych doświadczeń), utworzony i zarządzany zgodnie z zasadami organizacji produktów turystycznych, winien być dystrybuowany przez koordynatora szlaku (w ramach tej trasy, jako jedna z postaci jej propozycji dla turystów). Jeśli się na to zdecydują, lokalne pakiety trasy mogą na własną rękę dystrybuować także lokalni przedsiębiorcy z branży turystycznej lub te obiekty trasy (np. Biskupin), których status na to pozwala, a lista wprowadzonych do pakietu usług własnych pozwala na utrzymanie jego rentowności. Niezbędnym elementem współpracy obiektów w ramach trasy powinna też być wzajemna promocja, polegająca m.in. na informowaniu o istnieniu i ofercie tematycznej (wraz ze wskazaniem jej wątków – tematów) pozostałych obiektów oraz na zachęcaniu turystów do ich odwiedzenia. Treści tych informacji i rekomendacji mogą być wspólnie ustalone w ramach ww. zespołu zarządzania trasą, co jest potrzebne choćby ze względu na potrzebę ich włączenia do przewodnika po trasie.
Podział elementów narracji	Ten podział w odniesieniu do trasy archeologicznej powinien kierować się następującymi kryteriami. Pierwszym jest już istniejąca oferta oparta na materialnych zasobach tworzących główną oś przekazu obiektu, np. istnienie relikwii określonego typu budowli (palatium w Gieczu czy na Ostrowie Lednickim, podziemia katedralne w Gnieźnie i Poznaniu, zrekonstruowana osada prehistoryczna w Biskupinie), do której powinny nawiązywać główne doświadczenia tematyczne. Drugim jest istnienie i działanie sprawdzonej infrastruktury interpretacyjnej w postaci stałej, profesjonalnie zorganizowanej ekspozycji (jej jakość i znaczenie może potwierdzić ocena archeologów i muzeologów) lub profesjonalnie wykonanego filmu (jak w rezerwacie Genius Loci czy na Ostrowie Lednickim). Trzecim powinny być unikatowe elementy niematerialnych zasobów obiektu lub komponenty jego trwałego potencjału, takie jak istnienie pracowni specjalizującej się w określonych działaniach czy posiadanie profesjonalnie wykonanej rekonstrukcji oryginalnej budowli potwierdzonej dla własnego miejsca (np. wału grodowego). Inne elementy, np. gotowe scenariusze lekcji i innych działań, mogłyby być (z zachowaniem sprawiedliwości i solidarności) wymieniane między obiektami dokonującymi podziału komponentów narracji. W razie nakładania się wątków w obiektach niezbędne może się okazać ich uzgodnienie między zarządcami obiektów tak, by (przynajmniej

	w ramach oferty tej trasy) jeden nie eksploatował wątku, dla którego miejscem bardziej właściwym ze względów posiadanych unikatowych zasobów i potencjału jest inny obiekt. Przykładowo: Jeśli w Grzybowie można podejmować aktywne działania interpretacyjne w oparciu o zrekonstruowany wał grodowy, to tego rodzaju działań nie powinno się podejmować na Ostrowie Lednickim, ograniczając się tam do opisu wału i jego eksploracji w postaci spaceru z przewodnikiem. Z kolei, jeśli w Muzeum na Lednicy funkcjonuje pracownia archeologiczna proponująca już doświadczenia odnoszące się do naukowego warsztatu pracy archeologa (nie terenowe, a analityczne), to tego rodzaju modułów doświadczeń nie powinno się turystom proponować ani w Grzybowie, ani w Kaliszu czy Biskupinie itd. Można jednak nadal uwzględniać tę tematykę (jednak już bez działań na niej skoncentrowanych) w ramach oprowadzania po obiekcie jako formy interpretacji (wyjaśniania) struktury czy przeznaczenia pokazywanych zasobów.
Zapewnienie spójnej narracji	Tę spójność (w tym wykorzystywanie wszystkich ważnych wątków trasy, ich wprowadzanie w przewidzianych obiektach oraz niepowielanie wątków i scenariuszy działań w poszczególnych obiektach) powinien zapewnić podręcznik metodyczny trasy, opracowany na użytek osób odpowiedzialnych za tematyczne doświadczenia w obiektach i wykonawców działań interpretacyjnych z udziałem turystów. Jego przygotowanie można zlecić ekspertowi lub zespołowi ekspertów w dziedzinie archeologii i metodyki interpretacji dziedzictwa. Taki podręcznik powinien obejmować zestawienie treści zalecanych (uzgodnionych) do przekazywania podczas oprowadzania w obiektach trasy i organizowanych tam doświadczeń tematycznych, ale może również zawierać gotowe scenariusze tych doświadczeń (np. lekcji muzealnych, warsztatów archeologicznych, gier itd.). Działaniem służącym uspojnieniu narracji, proponowanym dla każdej trasy ze względu na przyjętą konwencję storytellingu, jest wprowadzenie wcieleniowej formuły oprowadzania turystów po obiektach z wykorzystaniem elementów stylizacji postaci i stosowanej narracji (1-szo osobowej). Dla trasy rekomendowanymi postaciami narratorów są znani polscy archeolodzy: dla przewodników-mężczyzn prof. J. Kostrzewski, a dla kobiet: prof. Zofia Hilczer-Kurnatowska. Jednak być może stylizację należy ograniczyć do grup rodzinnych i wycieczek szkolnych (jeśli takie się pojawiają), pomijając ten element w obsłudze prywatnych grup osób dorosłych i zorganizowanych wycieczek bez udziału dzieci. Stylizację wspólnego narratora (z wydatną pomocą koordynatora szlaku) można wprowadzić dzięki przeprowadzeniu szkolenia (z podziałem scenariuszy i wspólnym ćwiczeniem działań/zachowań) dla pracowników obiektów i lokalnych przewodników, którzy z nimi współpracują oraz zamówienie dla nich kilku identycznych kompletów ubioru i gadżetów zawodowych. Kolejnym elementem spójności narracji trasy są umieszczane w opisach jej poszczególnych obiektów treści pisane, adresowane do turystów. Te powinny znaleźć się na stronie www szlaku (zakładka o trasach), w jego aplikacji turystycznej (a szczególnie w jej odrębnej warstwie tematycznej poświęconej tej trasie) i w przewodniku po trasie, opracowanych przez koordynatorów szlaku lub na ich zlecenie z udziałem zarządców obiektów i konsultowanych przez eksperta z dziedziny archeologii oraz metodyki interpretacji dziedzictwa. Przewodnik powinien być opracowany w postaci atrakcyjnej z punktu widzenia zakładanych grup docelowych. Powinien więc zawierać m.in. artystycznie wykonane, ale i poprawnie detalicznie opisane rzuty budowli oraz dodatkowe, pisane prostym językiem, ale wprowadzające do bardziej szczegółowej wiedzy fragmenty, ekskursy czy całe słowniki zawierające wyjaśnienia niektórych kwestii specjalistycznych. W opisie poszczególnych obiektów i ich oferty ten przewodnik powinien zostać dostosowany do powyższych zaleceń dotyczących podziału wątków.
Zalecane źródła i komponenty doświadczeń tematycznych	Źródłami doświadczeń tematycznych mogą być fragmenty opracowań archeologicznych na temat poszczególnych obiektów trasy (w tym relacje z badań i opisy oraz interpretacja znalezisk) odpowiednio zredagowane w taki sposób, by zapewnić zrozumienie przez laików. Innymi źródłami są filmy dokumentalne z badań, już teraz wykorzystywane m.in. w obiektach na Lednicy i Biskupinie, które można opracować także dla kilku innych obiektów. Filmy nie powinny być dłuższe niż 25-30 minut a dla ich projekcji (odbywającej się odrębnie od samego zwiedzania) należy przewidzieć i przygotować odpowiednie pomieszczenia z miejscami siedzącymi i dobrą klimatyzacją). W braku własnych filmów warto rozważyć pozyskanie i wykorzystanie fragmentów filmów popularyzujących archeologię, w tym zarówno dotyczących poszczególnych jej aspektów interesujących turystów (takich jak rozwój metod badań archeologicznych czy wielkie odkrycia w Polsce i za granicą) jak odnoszących się do samych obiektów lub do archeologii polskiego średniowiecza, jak przykładowo kilka filmów z telewizyjnej serii Radostawa Koterskiego „Podróż z Historią” zwłaszcza tych, których fragmenty są poświęcone obiektom tej trasy lub były nakręcane w tych obiektach. Dla celów rozwinięcia oferty doświadczeń w obiektach (głównie ilustracji codziennego życia ludzi w tych obiektach) można też pozyskać i wykorzystać niektóre filmy wykonane podczas eventów żywej historii (jak Festyn w Biskupinie, Festiwal w Łądzie n.W. i Grzybowski Turniej Wojów ora inne) lub sporządzone przez profesjonalnie działające krajowe grupy rekonstrukcji historycznej. Tym ostatnim można ewentualnie zlecić wykonanie takiego filmu zgodnie ze scenariuszem opracowanym przez pracowników merytorycznych obiektów, np. Muzeum PPP w Gnieźnie czy Muzeum w Biskupinie i we współpracy z nimi.
Dodatkowe doświadczenia	W oparciu o już istniejącą ofertę warsztatów kulinarnych („Smaki Średniowiecza” w Kaliszu) i możliwą do zorganizowania podobną ofertę w obiektach posiadających zaplecze i profesjonalny personel (np.

tematyczne	w Biskupinie) należałoby przygotować dla trasy bardziej rozwinięty program warsztatów eksperymentalnej archeologii kulinarnej dla turystów. Jego poszczególne komponenty dostępne w tych dwu i może innych jeszcze miejscach obejmowałyby opowieść, instruktaż i zespołowe kontrolowane przygotowanie serii prostych potraw w oparciu o potwierdzone odkryciami archeologii składniki i sprawdzone w eksperymentach receptury. Taki warsztat realizowany dla większych grup można uzupełnić o degustację takich potraw „prehistorycznych” i historycznych w formie „uczty” a także ewentualną sprzedaż kompletu składników do samodzielnego wykonania przynajmniej niektórych potraw w domu. Stałe miejsce w ofercie dla grup (nawet niewielkich grup prywatnych) powinny w ramach trasy uzyskać warsztaty wytwarzania ceramiki, ozdób albo warsztaty zielarskie. Dlatego należy je rzetelnie wycenić i doprowadzić do wprowadzenia takiej oferty na zamówienie przynajmniej w jednym lub dwóch obiektach trasy z ewentualnym podziałem na rodzaj wytwarzanych wyrobów. Do listy dostępnych na zamówienie doświadczeń w ramach trasy należy na stałe dołączyć pokazy średniowiecznej upraw roli w rezerwacie w Kaliszu oraz prelekcje i pokazy pracy archeologa na Lednicy. Cykliczne eventy o tematyce archeologicznej organizowane w przestrzeni Szlaku Piastowskiego i przez jego obiekty (jak Festyn Archeologiczny w Biskupinie, Festiwal Kultury Słowiańskiej i Cysterskiej w Łądzie nad Wartą czy Grzybowski Turniej Wojów) powinny być okazjami do uruchamiania rozwiniętej oferty tej trasy tak, by ich uczestnikom, którzy się na to zdecydują, oferować rozwinięcie ich doświadczeń przez rozpoczęciem lub po zakończeniu tych imprez w postaci podróży po trasie. Do tego można wykorzystać oba niżej opisane pakiety tematyczne trasy.
Pakiet wycieczkowy dla trasy	Taki pakiet dla zorganizowanych wycieczek w przypadku tej trasy powinien być adresowany do lokalnych instytucji kulturalnych (jak m.in. uniwersytety III wieku) stowarzyszeń (jak stowarzyszenia przyjaciół muzeów i skoncentrowane na pielęgnowaniu oraz ochronie dziedzictwa kulturowego), a także grup studyjnych studentów historii i archeologii. Uwzględniając liczbę obiektów trasy i jej rozpiętość ta oferta może być rozpisana na 3 dni, z możliwością ewentualnego skrócenia do 2 dni przy uwzględnieniu możliwości i potrzeb zleceniodawcy. W skład takiego pakietu powinny wchodzić: 1) zorganizowane doświadczenie tematyczne w każdym z obiektów trasy, dobrane na podstawie dokonanego w ramach trasy podziału rodzajów doświadczeń i form ich realizacji. (np. w jednym miejscu oprowadzanie po rezerwacie i prelekcja tematyczna, w innym – film i terenowa gra eksploracyjna, w jeszcze innym oprowadzanie i warsztat tematyczny). 2) Usługi noclegu w zakładach oferujących co najmniej 30-35 miejsc oraz usługi żywienia w samych obiektach (w ramach dodatkowych doświadczeń) lub w restauracjach powinny być zlokalizowane w kilku (trzech?) miejscowościach trasy. I tak nocleg należy zapewnić każdorazowo w pobliżu kilku kolejnych obiektów trasy, na przykład w okolicy Gniezna po zwiedzaniu obu obiektów Biskupina i obu obiektów na Lednicy. Rekomendowany standard usług noclegu to hotel kategorii 2* - 3* dla stowarzyszeń i hostel dla grup studenckich. Kolejność odwiedzin i doświadczeń w ramach pakietu powinna być logistycznie uporządkowana tak, by umożliwić sprawną realizację noclegów i posiłków. Jeżeli więc np. dla ostatniego dnia przewidziano zwiedzanie Grzybowa, Giecza i Kalisza, to nocleg powinien być oferowany jak najbliżej Grzybowa (Września?), południowy posiłek – w pobliżu Giecza (na miejscu, Środa Wlkp., Nekla?) a wieczorny, ewentualnie oparty na archeologicznym doświadczeniu kulinarnym – w Kaliszu. 3) propozycje rekreacji wieczornej (po zwiedzaniu i konsumpcji doświadczeń w obiektach), na które mogą składać się formy tematyczne (np. ognisko z grami i zabawami potwierdzonymi przez odkrycia) albo czysto rekreacyjne (np. rozgrywka sportowa) lub integracyjne (ognisko z konkursami lub quizami). 4.) Pamiątki tematyczne w postaci np. elektronicznego albumu z dokumentacją wycieczki, gry towarzyskiej o tematyce archeologicznej lub przewodnika po trasie, pozostawionego po realizacji wycieczki każdemu jej uczestnikowi.
Pakiet indywidualny dla trasy	Ten pakiet należy przewidzieć i wycenić dla prywatnych grup wielkości od 2 do 6-8 osób. Także w nim, poza wstępami do wszystkich lub wybranych przez konsumentów obiektów, noclegów w standardzie od hostelu po hotel 3* (do wyboru zamawiającego i w strukturze przestrzennej podobnej jak w pakiecie wycieczkowym) oraz posiłków w restauracjach (jako opcji rekomendowanych do skorzystania), należy zapewnić przynajmniej po jednym doświadczeniu po obiektach. Ze względu na rentowność spektrum tych ostatnich jest ograniczone, zawsze jednak można zaoferować fachowe oprowadzanie po materialnych zasobach i ekspozycji obiektów (ewentualnie za niewielką za dopłatą do biletu wstępu), mniej kosztowne warsztaty i prelekcje czy pokazy (zawsze proponowane jako opcja). Typowo grupowe przedsięwzięcia interpretacyjne mogą być zastąpione przez projekcję filmów tematycznych lub bezobsługową grę eksploracyjną (w formule gry miejskiej) na terenie obiektu (jak w Biskupinie, Wyspie Lednickiej czy w kaliskim rezerwacie lub w jego otoczeniu, której wyniki mogą być ewaluowane przez pracowników obiektu na podstawie przedłożonej karty gry). Także do tego pakietu należy włączyć elementy wieczornej rekreacji – do wyboru, kulturalnej lub aktywnej, tak, by jego uczestnicy otrzymali propozycję ciekawego spędzenia wieczoru. W braku rentowności ich organizacji formy integracyjne może tu zastąpić wstęp do pływalni, propozycja przechadzki po wieczornym mieście w postaci mapki z opisami ciekawych obiektów lub bilet na seans w miejscowym kinie (tylko jeżeli

	istnieje możliwość wyboru filmu) albo na spektakl w teatrze lub koncert, wreszcie oferta wypożyczenia sprzętu rekreacyjnego jak rower. Ze względu na treści narracji trasy i jej grupy docelowe pakiet indywidualny powinien być (co do struktury usług i propozycji oraz opisu doświadczeń) opracowany z uwzględnieniem potrzeb osób dorosłych lub grup rodzinnych z większymi, dorastającymi dziećmi.
Interesariusze – oferenci usług	Głównymi potencjalnymi partnerami w organizacji trasy powinni być samodzielni oferenci doświadczeń tematycznych działający w otoczeniu obiektów trasy (zob. p. 5) oraz przedsiębiorcy z sektora usług turystycznych, zapewniający usługi niezbędne do pakietów trasy, w tym nocleg, wyżywienie i rozrywkę (zob. wyżej). Z kolei w organizacji i realizacji programu trasy w ramach dorocznego święta Szlaku i ewentualnego jej własnego eventu potencjalnie wartościowi mogą okazać się działający samodzielnie wytwórcy przedmiotów użytkowych (jak naczyń ceramicznych, ozdób czy elementów uzbrojenia), których stoiska zawsze cieszą się sporym powodzeniem i przyciągają na te imprezy dodatkowych uczestników, oferując obok sprzedaży atrakcyjne pokazy pracy.
Kreacja nowych miejsc doświadczeń	Warto rozważyć włączenie do tej trasy rekonstrukcji grodu stożkowatego (kopcowego) z XIII-XIV wieku, a więc z okresu piastowskiego, znajdującej się w Mrówkach koło Wilczyna (przy trasie między Strzelnem a Koninem), którą jako własny skansen archeologiczny prowadzi Muzeum Okręgowe w Koninie. Znajduje się tam wystawa znalezisk z terenu gródka i okolicy. Ten obiekt uzupełniłby program trasy i szlaku o nowy typ atrakcji - prywatne gródki rycerskie, a przestrzennie umożliwiłby domknięcie pętli trasy archeologicznej między Biskupinem (Gnieznom) a Koninem i Kaliszem. Z kolei Dział Archeologiczny tegoż muzeum w Koninie-Gostawicach posiadający bogate zbiory organizuje Międzynarodowe Obozy Archeologiczne jako formę popularyzacji polskiej archeologii i historii wśród młodzieży polskiej, i z krajów sąsiednich. To doświadczenie można wykorzystać w organizacji takich obozów dla chętnych turystów podróżujących trasą archeologiczną po Szlaku Piastowskim. Byłoby to dodatkowe, intensywne, wielodniowe doświadczenie pobytu tematycznego na Szlaku na poziomie dla osób o wiedzy zaawansowanej, które mogłoby funkcjonować w ramach oferty tej trasy. W takiej sytuacji także samo Muzeum mogłoby wnioskować o włączenie swojej siedziby do struktury obiektów Szlaku Piastowskiego. Poznańskie palatium (już funkcjonujące na trasie Piastowskich kobiet i początków Kościoła w PL) może zostać włączone do tej trasy kiedy w stojącym na jego reliktach kościele NMP pojawi się wystawa historyczno-archeologiczna. Prace nad tą wystawą już zostały rozpoczęte. Dlatego po ich ukończeniu koordynator szlaku (trasy) powinien to doświadczenie in situ uwzględnić w ofercie trasy. Inną formą rozwinięcia doświadczeń tematycznych tej trasy w oparciu o inne atrakcje byłoby zorganizowanie jako regularnej oferty dla amatorskich miłośników archeologii „terenowej wyprawy otwartych oczu” czyli zespołowego, prowadzonego pod kierunkiem archeologa poszukiwania śladów działalności człowieka (z epoki piastowskiej) w terenie, na którym one znajdują się w dużej ilości. Takim miejscem może być na przykład dobrze znany archeologom Jarantów w okolicach Stawiszyna między Kaliszem a Koninem, gdzie zachowały się pozostałości znacznego grodu i osady. To -wraz z włączeniem skansenu w Mrówkach i Muzeum w Koninie - pozwoliłoby na domknięcie dużej luki pomiędzy miejscami rekomendowanymi dla tej trasy (między Kaliszem a Gieczem).

3.5 Rekomendacje dotyczące zarządzania trasą

W organizacji i funkcjonowaniu tej trasy, ze względu na wysoki poziom podobieństwa zasobów oraz względnie szerokie spektrum działań interpretacyjnych podejmowanych w poszczególnych obiektach (co wynika z ich statusu muzeów i rezerwatów) nie powinno być problemów z zapewnieniem różnorodności doświadczeń proponowanych turystom. W obiektach oferujących dotychczas formy mniej angażujące turystów (pokazy filmów, prelekcje, oprowadzanie) dla zapewnienia doświadczeń o charakterze przeżyciowym (warsztaty kreatywne, rzemieślnicze, eksploracyjne gry terenowe), a zwłaszcza dla przeprowadzenia eventów o rozwiniętym programie (z grami eksploracyjnymi, konkursami, inscenizacjami itd.) zarządcy obiektów mogą włączyć także działania innych lokalnych interesariuszy turystyki, które mogą być wykonywane w samym obiekcie lub w jego otoczeniu. Mogą to być grupy rekonstrukcji historycznej (zwykle i tak już współpracujące z tymi akurat obiektami), lokalne koła przewodników turystycznych lub pojedynczy przewodnicy, a także pasjonaci archeologii rekrutujący się m.in. spośród nauczycieli i kolekcjonerów oraz właściciele ośrodków edukacji czasu wolnego i historycznych / tematycznych parków rozrywki. Jednak ze względu na potrzebę zapewnienia merytorycznej jakości doświadczeń zapraszając ich do współpracy należy wyraźnie określić wymagania, na przykład przygotowania scenariuszy doświadczeń zgodnych z założeniami trasy i danego obiektu, dostosowania sposobów ich realizacji (np. stroju, jakości narzędzi i gadżetów, treści wypowiedzi (opowiadania), kart gry, kolejności działań podczas warsztatu itd.) do poziomu merytorycznego

wymaganego przez zarządcę obiektu oraz przedstawienia tych scenariuszy i ich akceptacji zarządcę obiektu oraz Radę NP. Szlaku Piastowskiego (za pośrednictwem koordynatora szlaku/trasy). Oczywiście potencjalnym partnerom należy zaoferować merytoryczne wsparcie w przygotowywaniu ich modułów doświadczeń. Włączenie samodzielnych (realizowanych poza obiektem trasy) propozycji doświadczeń tematycznych może odbywać się albo przez ich wprowadzenie na stronę www szlaku z własnym adresem i możliwością rezerwacji, przez uzgodnienie warunków świadczenia usługi i przekazanie danych koordynatorowi szlaku w celu zarządzania rezerwacjami, albo przez uzgodnienie warunków rezerwacji tych działań i płatności za nie z samym obiektem i przekazanie mu działań w zakresie ich marketingu, wreszcie przez ich włączenie do lokalnego pakietu trasy archeologicznej i przekazanie ich dystrybucji jego koordynatorowi.

Docelowo powinno się dążyć do tego, by w każdej miejscowości na tej trasie turysta podróżujący nią mógł wziąć udział nie tylko w zwiedzaniu, prelekcji lub pokazie filmu, ale również w jakimkolwiek doświadczeniu interaktywnym (warsztat, inscenizacja, gra tematyczna, spotkanie z archeologiem itd.). Ten element może być traktowany jako kryterium wprowadzenia obiektów do trasy archeologicznej. Przy tym zarządcy obiektów sakralnych (jak katedry gnieźnieńska i poznańska) w przygotowaniu działań interpretacyjnych powinni otrzymać merytoryczne wsparcie od miejscowych obiektów Szlaku także należących do trasy i dysponujących profesjonalnym personelem oraz doświadczeniem w prowadzeniu takich działań (odpowiednio: rezerwat Genius Loci lub Muzeum Archeologiczne w Poznaniu, oraz Muzeum PPP w Gnieźnie). Działania prowadzone w obiektach sakralnych nie muszą mieć charakteru partycypacyjnego (wystarczy solidne oprowadzanie tematyczne lub projekcja profesjonalnie opracowanego filmu), jako że doświadczenia angażujące turystów na bazie intensywnej interakcji mogą podejmować wymienione i działające w pobliżu pozostałe obiekty.

W obliczu wielości często podobnych doświadczeń oferowanych w poszczególnych obiektach, dla zapewnienia spójnej i komplementarnej narracji w ramach trasy koordynatorzy szlaku powinni opracować lub zlecić opracowanie dla niej podręcznika metodycznego (opisanego w p. 4.), uwzględniającego wyniki konsultacji z zespołem zarządców obiektów. Powinien on być podstawowym narzędziem dla ustalania treści narracji i zestawów działań interpretacyjnych w poszczególnych miejscach trasy, ale i pomóc w uzyskaniu dużego ich zróżnicowania oraz zapobiec pominięciu ważnych i atrakcyjnych dla turystów działań, dzięki czemu propozycja trasy jako całości zachowa swoją wartość wielowymiarowego spotkania z archeologią dla grupy i osoby, która po niej podróżuje.

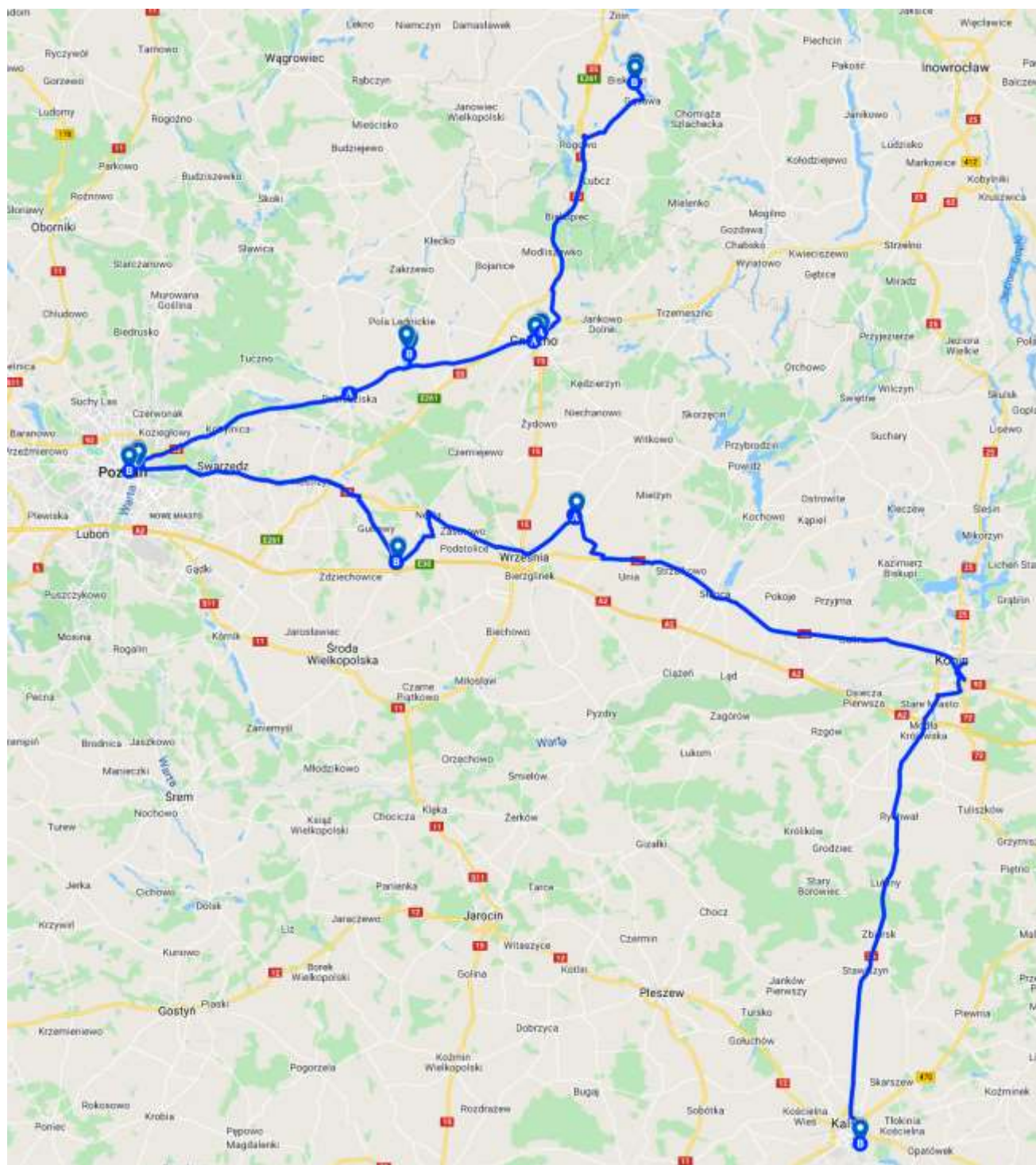
Przy konstrukcji pakietów tworzących ofertę trasy dla grup zorganizowanych i indywidualnych turystów (zob. p. 4) należy tak rozstrzygnąć kwestie cen usług składowych w obiektach i u świadczeniodawców oraz mechanizmów ich zmiany, by zachować transparentność tych procesów i zaufanie partnerów, a także zapobiec nieoczekiwanym działaniom podejmowanym przez nich, które skutkują utratą możliwości sprawnego i wiarygodnego wobec konsumentów zarządzania pakietem. Po wprowadzeniu elektronicznej platformy zarządczej dla produktów Szlaku Piastowskiego pakiety tej trasy powinny być wprowadzone jako komponenty oferty tej platformy, co odciąży koordynatorów szlaku od każdorazowego uzgadniania struktury pakietu i jego „ręcznej” sprzedaży, a zarządcom obiektów i usług umożliwi automatyczne rozliczanie się z klientami i szlakiem.

Po wprowadzeniu oferty trasy niezbędne będzie utrzymywanie przez koordynatorów szlaku (trasy) odrębnego stałego kanału przekazywania informacji przez jej interesariuszy (w formule rekomendowanej listy dyskusyjnej lub innej platformy z ograniczonym dostępem), co zapewni szybką aktualizację informacji o dostępnych doświadczeniach i usługach, uzgodnienie drobniejszych zmian i uzupełnień treści interpretacyjnych i wprowadzanie kolejnych doświadczeń kreowanych w obiektach do oferty trasy oraz uzgadnianie wspólnych programów eventu tematycznego trasy lub jej propozycji na dni Święta Szlaku. Przed rozpoczęciem działania elektronicznej platformy zarządczej szlaku ten kanał może być też wykorzystywany dla rezerwacji terminów w obiektach w ramach pakietów zbiorowych dla grup wycieczkowych.

Optymalnym sposobem elastycznego zarządzania trasą może być organizowanie dorocznych spotkań roboczych jej interesariuszy z podsumowaniem funkcjonowania trasy, warsztatem popularyzującym doświadczenia poszczególnych obiektów z nowymi rodzajami działań interpretacyjnych lub doświadczeń dla turystów oraz dodatkowym modułem szkoleniowym przeznaczonym dla nowych pracowników obiektów i interesariuszy pakietów tematycznych trasy, którego treścią byłaby struktura trasy i jej narracja. Z kolei szkolenia dla nowych przewodników po obiektach do roli narratora trasy, ze względu na obszerność materiału, zawierającego też metodykę przewodnictwa, powinny odbywać się w innym trybie (kursu przewodnickiego po Szlaku Piastowskim) z wydzielonym

modułem dla poszczególnych grup narratorów przewidzianych dla poszczególnych tras. W tym module powinno się przewidzieć zapoznanie z treścią ogólnej narracji dla całej trasy, ze scenariuszami dla poszczególnych obiektów oraz ćwiczenia w przekazie treści i organizowaniu oraz realizacji interaktywnych doświadczeń dla turystów.

3.6 Robocza mapa trasy

Źródło: Opracowanie własne zespołu ekspertów 2BA doradztwo strategiczne na Google Maps

4 Trasa „Skąd się biorą mnisi i czego nas nauczyli” (Najstarsze klasztory na Szlaku Piastowskim)

4.1 Wprowadzenie do narracji trasy

Szlak Piastowski to przestrzeń największej koncentracji historycznych klasztorów polskich, w wielu z nich nadal kultywowane jest życie zakonne, choć często już przez inne wspólnoty. Trasa obejmuje te obiekty Szlaku Piastowskiego, które powstały jako siedziby najstarszych zakonów działających na terenie naszego kraju. Część z nich nadal funkcjonuje jako klasztory, choć często służy już innym zgromadzeniom. Narracja trasy wychodzi od charyzmatów i specyfiki poszczególnych wspólnot oraz okoliczności założenia klasztorów (których fundatorami w większości byli piastowscy władcy). Jednak jej przekaz, opierający się o zasoby poszczególnych miejsc, obejmuje także wkład klasztorów w tworzenie polskiej i regionalnej kultury. Dotyczy on zarówno jej materialnych artefaktów (architektury klasztorów i świątyń, sztuki sakralnej, piśmiennictwa i zbiorów bibliotecznych), jak i niematerialnego oddziaływania zakonników na okolice, w tym misji ludowych i ożywiania życia religijnego mieszkańców, podstawowej edukacji (także rolniczej i rzemieślniczej) oraz dobroczynności i leczenia. Przy tej okazji ukazywane są postacie zakonników i wychowanków klasztornych szkół zasłużonych dla narodowej kultury. W ramach trasy prezentowane są też innowacje i wkład zakonów w rozwój gospodarczy otoczenia. Trasa odnosi się do dziedzictwa zakonów: benedyktynów (Mogilno i Lubiń, ten ostatni jako nadal czynny klasztor), cystersów (Łąd nad Wartą i Wągrowiec), kanoników regularnych (Trzemeszno) i norbertanek (Strzelno jako jedyny żeński klasztor na tej liście), a także młodszych i realizujących już inne wzorce życia zakonnego wspólnot franciszkanów i dominikanów. Ze względu na swoją unikalność w skali kraju trasa może osiągnąć dużą siłę przyciągania turystów zainteresowanych nie tylko życiem chrześcijańskim i duchowością zakonów (a więc osób wierzących i grup formacyjnych), ale i dziedzictwem religijnym, w tym zakonów jako ważnym elementem narodowej kultury.

4.2 Opis ogólny trasy

Trasa	Rekomendacje
Nazwy marketingowe trasy	<i>Skąd się biorą mnisi i czego nas nauczyli?</i>
Tematyka (podtytuł)	Najstarsze klasztory na Szlaku Piastowskim
Obiekty na trasie (wymienienie)	Lubiń, Łąd n. Wartą, Trzemeszno, Mogilno, Strzelno, Wągrowiec (klasztor), Gniezno (klasztor franciszkanów, ewentualnie także kościół św. Jana w Gnieźnie, kościół św. Jana Jerozolimskiego lub klasztor poddominikański w Poznaniu (zob. p. 4).
Główny wątek fabularny.	Wraz z chrześcijaństwem do naszego kraju przywędrowali mnisi. Przez setki lat wznosili wielkie klasztory, gdzie żyli we wspólnotach liczących po kilkudziesięciu i nawet ponad stu zakonników. Cztili Boga, zakładali nowe wsie, ogrody i zakłady rzemieślnicze, uczyli mieszkańców uprawiać nowe rośliny i gospodarzyć. Budowali piękne świątynie, zakładali biblioteki, ale prowadzili też szpitale i szkoły. Ich klasztory były ośrodkami promieniującej wiary, często też sanktuariami świętych i celami pielgrzymek. Wielu z nich zasłużyło się dla polskiej kultury. Na Szlaku Piastowskim można odwiedzić kilka historycznych klasztorów i od dzisiejszych mieszkańców dowiedzieć się o ich życiu, a nawet wziąć w nim udział. Po trasie poprowadzi najbardziej znany średniowieczny benedyktyn, Gall Anonim.
Postaci historyczne/legendarne występujące w opowieści o trasie	Bolesław Śmiały, Mieszko III, Bolesław Pobożny, Przemysł II, Gall tzw. Anonim, Zblyut z Panigrodza, bp. Radwan poznański, inni
Narrator trasy	Gall Anonim, kronikarz dziejów państwa piastowskiego i mnich benedyktyński

Obiekty na trasie	Wkład poszczególnych obiektów przewidzianych dla trasy w jej narrację opisano odrębnie w tabeli obiektowej (p. 3).
Obietnica dla użytkownika szlaku.	Dowiesz się, jak dawniej wyglądało życie zakonników w klasztorze. Poznasz najstarsze zakony, które działały w Polsce, ich reguły życia i zasługi. Zrozumiesz ich wiarę i sposób myślenia ludzi średniowiecza. Będziesz mógł przeżyć piękno i spokój ich liturgii. Przekonasz się, jak dużo w czasach Piastów zakonnicy zrobili dla kultury, życia ludzi w wielu miejscach i gospodarki. Znajdziesz odpoczynek, wyciszenie i odnowę duchową. Skosztujesz produktów przygotowanych według starodawnych receptur i rozegrasz grę w zarządzanie klasztorem. Twoim towarzyszem i przewodnikiem będzie Gall Anonim, mnich benedyktyński i pierwszy kronikarz dziejów Polski.
Wytyczne dla koordynatorów	Trasę należy promować jako: 1) gotową i spójną propozycję doświadczenia historycznego wkładu zakonów i klasztorów w kulturę kraju i życie lokalnych społeczności, w których funkcjonowały 2) okazję do ciekawego przeżycia rekolekcji będących częścią roku szkolnego, 3) możliwość pozyskania wiedzy o życiu zakonnym i obserwacji życia zakonnych wspólnot (reguła, liturgia i formy aktywności), 4) szansę zapoznania się z ideami życia zakonnego i materialnym dziedzictwem zakonów (charakterystyczna architektura, jej źródła, symbolika i funkcje, oddziaływanie na życie gospodarcze i krajobraz kulturowy, inne). Główne grupy adresatów trasy: 1) grupy rekolekcyjne ze szkół ponadpodstawowych i starszych klas szkół podstawowych 2) grupy pielgrzymkowe i wycieczkowe organizowane przez parafie, zainteresowane treściami religijnymi (tzw. turyści religijni) 3) grupy osób pogłębiających swoją formację religijną i studia teologiczne, w tym katecheci, alumni seminariów, adepci do życia zakonnego 4) grupy zainteresowane wkładem religii i konkretnie ruchów oraz wspólnotami zakonnymi w kulturę (w tym architekturę, sztukę), gospodarkę i tworzenie krajobrazów kulturowych (niekoniecznie osobiście zaangażowane religijnie) 5) pojedyncze osoby i małe grupy koleżeńskie zainteresowane życiem religijnym, ewentualnie pogłębieniem własnej wiedzy o nim i konfrontacją z ideami i praktyką życia zakonnego 6) grupy rodzinne zainteresowane pozyskaniem wiedzy i doświadczeń dotyczących życia zakonnego w przeszłości i aktualnie.
Wytyczne dla zarządzających poszczególnymi obiektami	Zarządcy obiektów powinni uzgodnić wersję zapisanej historii klasztoru (tablice chronologiczne, własne przewodniki) z tymi, które opracowano w dossier historycznym dla Szlaku Piastowskiego lub uzupełnić je o elementy w nich zawarte, istotne dla trasy. Działania interpretacyjne i inne doświadczenia dostępne w klasztorze dla turystów (m.in. eksponowane i omawiane podczas oprowadzania detale architektury i sztuki sakralnej, przeżycia związane z celebracją obrzędów liturgicznych, warsztaty tematyczne, ofertę kulinarną i sprzedawane pamiątki oraz inne produkty) zarządcy powinni uzgodnić wzajemnie ze sobą z pomocą koordynatora szlaku (w ramach zespołu organizacyjnego trasy), aby uniknąć powielania tych samych doświadczeń i jednocześnie zapewnić ich szerokie spektrum na trasie, ukazujące w możliwie największym zakresie średniowieczne i współczesne życie klasztorów i zakonników. Ponieważ elementem spójności trasy jest wykonywanie przekazu narracji w obiektach przez jej narratora (tu jest nim Gall Anonim), w obiektach klasztornych posiadających usługi przewodnickie jest zalecana stylizacja (to jest wyposażenie przewodnika w odpowiedni strój i opracowanie „wcieleniowego” scenariusza przekazu treści w pierwszej osobie). W tym kontekście dla zatrudnianych z zewnątrz na zlecenie kobiet-przewodników należy uzgodnić jednolitą wersję wcieleniową dla całej trasy (np. błogostawionej Jolenty w stroju mniszki). Szczegółowe korzyści funkcjonalne i emocjonalne wskazano w tabeli obiektowej (p. 3.). Sposób opowiadania o obiekcie dla turystów powinien być zbieżny z tymi założeniami, by uwypuklić przewidzianą dla obiektu wartość (elementy wiedzy i przeżyć) wprowadzaną do trasy.

4.3 Obiekty na trasie: wkład w narrację całościową trasy, korzyści funkcjonalne i emocjonalne dla zwiedzających

Elementy funkcjonalne opisane w poniższej tabeli i oznaczone gwiazdką (*) posiadają aktualnie w poszczególnych obiektach możliwości realizacji w postaci istniejących komponentów wystaw przedsięwzięć interpretacyjnych (prelekcje, wątki oprowadzania, warsztaty, lekcje muzealne, gry tematyczne i terenowe, inne). Pozostałe elementy są możliwe do wykreowania na podstawie profilu obiektu i materialnych zasobów istniejących na miejscu lub możliwych do przejęcia, jednak budowa opartych na nich scenariuszy wymaga podjęcia odpowiednich działań przez zarządców obiektów, lokalny samorząd, miejscowy personel obsługi turystyki, animatorów kultury lub innych interesariuszy. W tym kontekście można więc rozumieć je jako szczegółowe propozycje dla obiektu i jego lokalnego otoczenia na etapie budowania trasy i w ramach jej funkcjonowania.

Obiekt / wkład w narrację trasy	Korzyści funkcjonalne doświadczenia	Korzyści emocjonalne
1. Lubiń, Opactwo benedyktyńskie Wątek: „Ora et labora” przez tysiąc lat. Klasztor fundował prawdopodobnie król Bolesław Śmiały ok. 1077 r. Skryptorium założone w XII wieku i wielka biblioteka uzasadniają narrację o pochodzeniu z tego klasztoru Galla Anonima. W kościele pochowano Władysława Laskonogiego (+1231). Żyjący klasztor pozwala na doświadczenie liturgii, pracy, pobyt formacyjny oraz nabycie produktów (m.in. nalewek). Klasztor ma stałą ofertę noclegów (Dom Gości) z możliwością włączenia się w życie wspólnoty oraz prowadzi ośrodek medytacji.	Zapoznanie się z historią jednego z najstarszych polskich klasztorów (przekaz narracyjny, zwiedzanie kościoła i ekspozycji).* Zapoznanie się z regułą zakonu Św. Benedykta i możliwość pozyskania doświadczenia życia zakonnego z pierwszej ręki (spotkanie z prawdziwym zakonikiem)*. Obserwacja i udział w życiu wspólnoty (łacińska liturgia godzin, posiłki, ewentualnie praca) – osobiste doświadczenia reguły „módl się i pracuj” w naszych czasach.* Udział w warsztacie wytwórczym (ceramiki, kulinarnym, lub kaligrafii) prowadzonym przez mnicha)*. Możliwość nabycia produktów, literatury, pamiątek lub dewocjonaliów w sklepie klasztornym.*	Doświadczenie więzi i wzajemnej solidarności wspólnoty klasztornej. Emocje związane z przekazem opowieści o zmiennych losach lubińskiego klasztoru. Uczestnictwo w obrzędach liturgicznych wspólnoty zakonnej (łacińskie nieszpory). Zaangażowanie i odczucie współpracy podczas warsztatów wytwórczych lub pomocy w pracy.
Ewentualnie Poznań (zobacz niżej, kościół pojoannicki Św. Jana Jerozolimskiego lub kościół poddominikański)		
2. Wągrowiec Pocysterski zespół klasztorny Wątki: Czy opactwo można przenieść? Kto uczył geniusza? Dawny klasztor cysterski, przeniesiony tu z Łekna (swej pierwotnej siedziby, gdzie funkcjonował od XII wieku) aktualnie zamieszkują Paulini. W szkole klasztornej pierwszą edukację zdobył urodzony tu ks. Jakub Wujek, polski tłumacz Biblii.	Zapoznanie się z dziejami klasztoru w Łeknie, pierwszej siedziby cysterskiej na ziemiach polskich. Doświadczenie wpływu cystersów na rozwój gospodarczy zarządzanych przez nich terenów (wystawa, film?). Eksploracja terenu miasta z odkrywaniem śladów wielowiekowej obecności i działalności cystersów. Zapoznanie się z postacią ks. Jakuba Wujka, tłumacza Biblii i współtwórcy literackiego języka Polaków. Spotkanie z paulinem ze wspólnoty i wiedza o misji oraz działalności zakonu.	Podziw dla inwencji i pracowitości cystersów podejmujących się życia na najbardziej niegościnnych terenach i rozwijania ich gospodarki oraz kultury. Emocje związane z eksploracją śladów obecności i wpływu cystersów w formule rywalizacji (gra). Szacunek i wdzięczność wobec wielkiego dzieła ks. Jakuba Wujka, który tłumacząc Biblię, tworzył podstawy jednolitego polskiego języka literackiego.

3. Gniezno Kościół i klasztor Franciszkanów. Wątek: Fundatorka, mniszka, święta... Ufundowany przez Bolesława Pobożnego podwójny: męski i żeński klasztor pozostaje w rękach franciszkanów. Pochowano tu bł. Jolentę, żonę tego władcy, potem mniszkę franciszkańską, co pozwala włączyć wątek żeńskiego życia zakonnego.	Zapoznanie się z misją zakonu franciszkańskiego, dziejami gnieźnieńskiego klasztoru franciszkanów i z ich wielowiekową obecnością w Wielkopolsce. Spotkanie z zakonnikiem i doświadczenie życia oraz zaangażowania wspólnoty zakonnej. Doświadczenie oznak kultu bł. Jolenty – członkini dynastii i mniszki franciszkańskiej.	Poczucie więzi z Jolentą, która porzuciła status księżnej, zaszczyty i wygody stając się mniszką. Refleksja wynikająca z porównania średniowiecznego ideału kobiecej świętości realizowanej w życiu zakonnym i praktyki oraz zaangażowania współczesnych zakonów żeńskich.
Ewentualnie: Gniezno, zobacz niżej: kościół Św. Jana (poklasztorny bożogrobców).		
4. Trzemeszno Poklasztorna Bazylika Wniebowzięcia NMP. Wątek: Mnisi dbają o miasto i o gospodarkę Klasztor kanoników regularnych w XII wieku ufundował najpewniej Bolesław Krzywousty. Legenda o złożeniu relikwii Św. Wojciecha przed pochówkiem w Gnieźnie uczyniła Trzemeszno miejscem jego kultu. Tzw. falsyfikat trzemeszeński przypisywany Mieszkowi III postarza datę założenia klasztoru na XI wiek. Klasztor – ważny ośrodek polskiej kultury – istniał do kasaty przez Prusaków w 1835 r. Mała archeologiczna wystawa dostępna w krypcie.	Zapoznanie się z regułą i dziejami zakonu kanoników regularnych w Europie i Polsce. Poznanie dziejów klasztoru trzemeszeńskiego i jego wybitnych zarządców, w tym opata Michała Kosmowskiego, autora słowników polszczyzny.* Doświadczenie wzajemnych powiązań klasztoru z lokalną historią, gospodarką i kulturą oraz ich świadomości wśród dzisiejszych mieszkańców (gra terenowa). Zapoznanie się z treścią legendy o św. Wojciechu i z jej związkiem z miejscowym kultem Świętego Wojciecha.*	Poczucie dumy z wkładu wybitnych zakonników z Trzemeszna w polską kulturę. Odczucie solidarności z absolwentami trzemeszeńskiego gimnazjum, którzy podczas zaborów ruszali na pomoc powstaniom narodowym. Emocje związane z rywalizacją w grze eksplorerskiej na terenie miasta Trzemeszna.
5. Mogilno Kościół. Św. Jana Ap. I klasztor pobenedyktynski. Wątek: romańskie kościoły klasztorne W obiekcie ufundowanym dla benedyktynów przez Kazimierza Odnowiciela i posiadającym największy zachowany romański kościół w Polsce funkcjonuje klasztor kapucynów.	Zapoznanie się z dziejami klasztoru mogileńskiego (przekaz narracyjny, wystawa w krypcie, zwiedzanie). Doświadczenie wielowiekowej symbiozy klasztoru i miasta opartej na unikatowych rozwiązaniach prawnych i organizacyjnych. Posiłek ze wspólnotą lub spotkanie z jej członkiem i przekaz o misji oraz działalności zakonu kapucynów.	Empatia wobec mogileńskich benedyktynów, pozbawionych swojego klasztoru ze względu na chęć zagarnięcia ich dóbr. Emocje towarzyszące rozgrywce gry o zarządzaniu klasztorem (Ora et labora).
6. Strzelno, oba kościoły i muzeum. Dawny klasztor norbertanek. Wątek: Mniszki samorządne Prócz kościołów Św. Prokopa (przełom XII/ XIII w.) i Świętej Trójcy z romańskimi kolumnami obiekt posiada wystawę poświęconą m.in. strzelneńskim norbertankom jako właścicielkom osady i mieszkankom klasztoru.	Zapoznanie się z dziejami strzelneńskiego klasztoru norbertanek.* Poznanie zasad życia zakonnego kobiet i realiów funkcjonowania żeńskiej wspólnoty klasztornej w średniowieczu. Zwiedzanie bazyliki i wyjaśnienie symboliki kolumn cnót i przywar.* Obejrzenie kolekcji dokumentów i świadectw funkcjonowania klasztoru (w tym relikwiarzy)*.	Refleksja podczas relacji o pozycji kobiety w Kościele średniowiecznym pod władzą i opieką mężczyzn. Empatia wobec uczestniczek trudów życia według reguły zakonnej. Poczucie solidarności z mniszkami, pozbawionych źródeł utrzymania i wygnanych podczas kasaty klasztoru.
7. Łąd nad Wartą Dawny klasztor cystersów. Wątki: Mnisi zmieniają krajobraz.	Zapoznanie się z historią klasztoru (prelekcja w bibliotece i zwiedzanie monumentalnego kościoła)*.	Doświadczenie ogromu zakonnej świątyni i oddziaływania biblijnej symboliki jej wystroju.

Klasztor pomaga powstańcom. Klasztor ufundowany przez Mieszka III przez pierwsze cztery wieki przyjmował wyłącznie mnichów niemieckich. Jego zakonnicy odegrali ważną rolę w chrystianizacji Kujaw, Pomorza Gdańskiego i ziem za Wisłą. Klasztor posiadał rozległe dobra: trzy miasta i wiele wsi, przekazanych przez dobroczyńców i samodzielnie założonych. Dziś zamieszkują go salezjanie, którzy prowadzą tu seminarium duchowne.	Poznanie funkcji wewnątrz klasztornych podczas zwiedzania średniowiecznych części klasztoru Doświadczenie patriotyzmu zakonników, wspierających Konfederację Barską a potem powstanie styczniowe 1863. Rozegranie gry historycznej na temat zarządzania klasztorem w średniowieczu (Ora et Labora lub inna). Zapoznanie się z misją i działalnością Salezjanów podczas spotkania z przedstawicielem wspólnoty.	Odczucie solidarności związane z przekazem na temat zaangażowania zakonników lądskich w powstania narodowe i empatia dla ich losów wynikłych z carskich represji. Emocje towarzyszące rywalizacji przy rozgrywce gry historycznej. Przyjemność odczuwana podczas spaceru lub przejażdżki po Nadwarciańskim Parku Krajobrazowym.
Obiekty potencjalnie zalecane do trasy po spełnieniu warunków dostępności i doświadczeń		
Kościół św. Jana Chrzciciela w Gnieźnie Obiekt szlaku, aktualnie fizycznie trudno dostępny do zwiedzania. Był własnością zakonu bożogrobców i posiada piastowską metrykę (Fundacja Mieszka III).	Zapoznanie się z misją i zadaniami zakonu bożogrobców oraz z dziejami jego gnieźnieńskiego klasztoru. Inne w zależności od możliwości współpracującego podmiotu.	Do rozważenia, w zależności od uzgodnienia dostępności obiektu i możliwości podmiotu zapewniającego turystyczne doświadczenia.
Kościół Św. Jana Jerozolimskiego za Murami w Poznaniu Obiekt Szlaku, fizycznie trudno dostępny do zwiedzania. Kościół jest pozostałością komandorii (klasztoru) i hospicjum joannitów (Kawalerów Maltańskich), ufundowanego przez Mieszka III i biskupa Radwana.	Zapoznanie się z misją i historią rycerskiego zakonu Joannitów i dziejami ich poznańskiej komandorii. Doświadczenie charytatywnej działalności Joannitów i ich współczesnej kontynuacji w Poznaniu.* Zapoznanie się z zadaniami i warunkami funkcjonowania średniowiecznych hospicjów dla pielgrzymów i przytułków chorych.	Emocje i poczucie solidarności towarzyszące przekazowi o zmiennych losach zakonu Joannitów na świecie i w Polsce. Empatia wobec osób chorych na nowotwory i chęć wspierania organizacji, które im służą.
Klasztor poddominikański w Poznaniu lub Pola Lednickie (Ośrodek Jana Pawła II). Możliwość narracji i wystawy o działalności dominikanów w Wielkopolsce	Zapoznanie z misją zakonu dominikanów i ich obecnością oraz aktywnością w okresie średniowiecza na terenie Wielkopolski. Inne w zależności od możliwości i współpracy gospodarzy obiektu.	Do rozważenia, w zależności od uzgodnienia dostępności obiektu i możliwości gospodarzy oraz ich gotowości do współpracy.

4.4 Rekomendacje dotyczące tworzenia trasy i jej pakietyzacji

Zalecenie	Stosowanie zalecenia
Integracja obiektów wokół trasy	Tworzenie trasy powinni zainicjować koordynatorzy szlaku, zapraszając na spotkanie inicjacyjne zarządców obiektów przewidzianych w niniejszym projekcie (zob. p.1). Zaleca się, by w wypadku obiektów nie funkcjonujących już jako klasztory (np. Trzemeszno, Strzelno) do współpracy obok aktualnych zarządców obiektów (mających inne, ważniejsze dla nich zadania i z natury mniej aktywne w obsłudze turystyki) zaproszono przynajmniej jeden podmiot żywo zainteresowany w rozwijaniu lokalnego produktu turystyki, jak ośrodek informacji turystycznej, miejscowe muzeum (regionalne, kościelne czy społeczne) ośrodek kultury lub bibliotekę albo silnego i wiarygodnego także dla zarządcy miejscowego obiektu trasy oferenta usług turystycznych (hotel, ośrodek rekreacyjny lub edukacyjny), w ostateczności lokalnego przewodnika posiadającego dobre relacje z zarządcą obiektu trasy. Treścią spotkania inicjacyjnego powinno

	być przedstawienie proponowanej narracji trasy, jej struktury, korzyści dla obiektów i innych lokalnych interesariuszy, lista działań zalecanych do wykonania zgodnie z niniejszym projektem oraz deklaracja wsparcia merytorycznego i marketingowego ze strony Szlaku. Spotkanie inicjacyjne powinno zakończyć się deklaracją przystąpienia obiektów do trasy. W sytuacji, kiedy istnieje naturalny podział wątków narracji pomiędzy obiekty, wynikający z misji i dziejów samych klasztorów, zespół organizacyjny (po omówieniu u siebie potencjału i własnych możliwości) może na kolejnym spotkaniu w tym samym składzie zająć się opracowaniem zestawu działań interpretacyjnych i animacyjnych dla trasy z ich podziałem na poszczególne obiekty tak, by najlepiej wykorzystać istniejący potencjał i uniknąć niepotrzebnych powtórzeń rodzajów doświadczeń. W tym samym czasie osoby delegowane lub pozyskane do wykonywania narracji wcieleniowej w poszczególnych obiektach i miejscowościach trasy mogą już rozpocząć szkolenie (zob. poniżej). Członkowie stałego zespołu koordynacji trasy (zarządcy klasztorów lub osoby delegowane przez nich do współpracy z koordynatorem szlaku lub trasy oraz zarządcy obiektów współpracujących lub inni miejscowi odpowiedzialni w miejscach, gdzie nie funkcjonują klasztory) powinni trwale utrzymywać komunikację z koordynatorem szlaku oraz wzajemną, co jest niezbędne dla poprawnego funkcjonowania trasy. Mogą to czynić za pomocą mailowej listy dyskusyjnej lub innego kanału wymiany informacji, np. zamkniętego forum tematycznego na platformie komunikacji szlaku. Tam w dyskusji mogą proponować zmiany i rozszerzenia oferty trasy, informować o nowych propozycjach, czasowych ograniczeniach lub zmianach personalnych w poszczególnych obiektach, a także wspólnie opracowywać programy udziału trasy w kolejnych edycjach Weekendu na Szlaku Piastowskim, ewentualnie także własnego cyklicznego eventu tej trasy. Ze względu na zalecaną koncentrację nie tylko doświadczeń, tematycznych, ale i usług recepcji turystów w samych obiektach (zob. niżej: pakiety oraz p. 5) organizacją tematycznych pakietów turystycznych dla tej trasy może się zająć ten sam zespół członków i partnerów przedsięwzięcia z ewentualnym jego rozszerzeniem o wspomnianych wyżej pozostałych lokalnych interesariuszy, zapewniających doświadczenia tematyczne i usługi, w tym rekreacji oraz transportu. Każdy pakiet lokalny trasy (zob. niżej) może być dystrybuowany zarówno przez koordynatora szlaku (w ramach tej trasy, jako opcjonalny komponent jej produktu dla turystów) jak i samodzielnie przez same obiekty. Współpraca obiektów w ramach trasy powinna polegać także na wzajemnej promocji, to znaczy wskazywaniu na pozostałe obiekty, które realizują jej pozostałe wątki i na zachęcaniu turystów do ich odwiedzenia, co powinno polegać na wzajemności. Teksty tych rekomendacji mogą być wspólnie ustalone w ramach ww. zespołu zarządzania trasą. Zalecaną formą wzajemnej promocji jest umieszczenie w widocznym miejscu, odwiedzanym przez wszystkich gości klasztoru mapy trasy z odpowiednią legendą, wskazującą na doświadczenia tematyczne w jej poszczególnych miejscach. Dodatkową formą współpracy obiektów i interesariuszy trasy mogą być zarówno szkolenia związane ze świadczeniem usług turystycznych (proponowane przez koordynatora szlaku) oraz warsztaty tematyczne, których treścią mogą być ciekawe i sprawdzone zagraniczne i krajowe rozwiązania w zakresie organizacji doświadczeń tematycznych względnie własne doświadczenia (w formule dzielenia się doświadczeniem).
Podział elementów narracji	Dla tej trasy podział elementów narracji powinien się kierować trzema podstawowymi kryteriami. Pierwszym z nich jest zasada autentyczności miejsca (lub też autentycznej kontynuacji), polegająca na tym, że treści i doświadczenia tematyczne związane ściśle z danym zakonem (jego dzieje, przedstawiciele, specyficzne założenia jego reguły lub formy działalności) powinny być realizowane tylko tam, gdzie nadal funkcjonuje wspólnota tego samego zakonu. Dotyczy to zatem Lubinia i Gniezna (franciszkanie), ewentualnie Pola Lednickiego (dominikanie), które powinny mieć wyłączość na realizację doświadczeń odpowiednio typowych dla zakonów benedyktyńskich, franciszkańskich i dominikanów, przy czym obiekt w Mogilnie może podejmować wątki benedyktyńskie, których nie zastrzeże sobie klasztor lubiński. Drugą zasadą, uzupełniającą w stosunku do tej pierwszej, winna być zasada pierwotnego gospodarza. Polega ona na tym, że w pozostałych obiektach trasy doświadczenia tematyczne koncentrują się na wątkach związanych z misją i działalnością na miejscu tego zakonu, dla którego klasztor został wzniesiony, zatem kanoników regularnych w Trzemesznie czy cystersów w Łądzie i Wągrowcu, odpowiednio też norbertanek w Strzelnie i Joannitów w Poznaniu. Wątki dotyczące aktualnego gospodarza klasztoru mogą być także realizowane, jednak tylko w drugiej kolejności i powinny odgrywać rolę drugorzędą (nie zdominować głównego przekazu), co w razie potrzeby wymaga ustaleń między szlakiem a gospodarzami. Trzecim kryterium jest potencjał samego obiektu (np. zasoby materialne, w tym architektura, artefakty, krajobraz kulturowy w otoczeniu) oraz możliwości jego zarządcy zapewnienia doświadczeń tematycznych i innych usług. Zgodnie z nią należy dokonać podziału działań interpretacyjnych wymagających poważniejszego zaangażowania gospodarzy, ich kompetencji oraz pomieszczeń (jak prelekcje, lekcje i warsztaty tematyczne), a także rozwinętych przedsięwzięć eksploracji turystycznej (jak gry terenowe i wycieczki), pozostawiając pozostałym elementom nie wymagającym tak dużego zaangażowania lub możliwe do realizacji poza obiektami. Dla realizacji tych doświadczeń tematycznych można poszukiwać również chętnych gospodarzy w pobliżu obiektów trasy (np. na terenie gmin, w których są one zlokalizowane, co pozwoli zachować ważny dla szlaków turystycznych atut jej zwartości. Jednak

	wszystkie dodatkowe elementy narracji powinny być oparte na solidnych źródłach i podane merytorycznie weryfikacji przez ekspertów z dziedziny życia zakonnego, historii monastycyzmu polskiego oraz metodyki interpretacji dziedzictwa.
Zapewnienie spójnej narracji	Narracja wcieleniowa, wykonywana przez przewodników stylizowanych na postać Galla Anonima jest pierwszym sposobem zapewnienia spójności narracji trasy. Ze względu na oczywisty walor autentyczności w pierwszym rzędzie realizacją tej formy przekazu powinni się zająć sami zakonnicy ze wspólnot klasztornych, a tylko w ich braku inni przewodnicy. Zadaniem koordynatora szlaku jest dostarczenie im uzgodnionych i wspólnie opracowanych treści, elementów stroju przewodnika tam, gdzie nie mogą zdobyć go własnymi siłami oraz zorganizowanie dla wszystkich szkolenia metodycznego w wykonywaniu roli wcieleniowego (stylizowanego) przewodnika. Ważnym elementem spójności są treści pisane. Należy dążyć do tego, by opisy historii klasztorów prawie wszędzie już funkcjonujące w postaci tablic chronologicznych, zostały na nowo opracowane i wykonane w jednolitym rejestrze językowym, formule przedstawienia wydarzeń tylko opisy czy szersza prezentacja faktów, fragmenty dokumentów, rysunki i rzuty budowli oraz atrakcyjnej w odbiorze formie graficznej (designie). Można przy tym wykorzystać uzgodnione wzorce oparte na rozwiązaniach już stosowanych w którymś z klasztorów (np. w Łądzie). Te same elementy opisu powinny zostać zamieszczone m.in. w opisach poszczególnych obiektów w ramach trasy na poświęconej jej stronie w ramach witryny www Szlaku Piastowskiego, w ewentualnej aplikacji turystycznej trasy (lub dedykowanej jej warstwie aplikacji turystycznej szlaku). Należy zadbać także o wysoki poziom merytoryczny tych opisów co oznacza ich krytyczny przegląd względnie konsultację faktów z ekspertem z dziedziny historii polskiego monastycyzmu. Spójność narracji z punktu widzenia turystów powinien zapewnić przewodnik po trasie, opracowany w formie odpowiedniej i atrakcyjnej dla wskazanych grup docelowych. Powinien on m.in. zawierać opisy historii klasztorów, mapki ukazujące ich historyczne posiadłości, związane z ich istnieniem miejscowości w otoczeniu oraz dokumentujące ich oddziaływanie na okolicę (np., przedsięwzięcia melioracji, budowane zakłady gospodarcze, świątynie filialne itd.), biogramy wybitnych członków wspólnot zakonnych, fragmenty dokumentów historycznych takie jak nadania i przywileje oraz opisy wydarzeń) ewentualnie ciekawostki historyczne i dotyczące reguł oraz praktyki życia zakonnego w średniowiecznej Polsce (może go uzupełniać słowniczek pojęć). Integralną częścią przewodnika powinno być zestawienie wszystkich doświadczeń tematycznych dostępnych w obiektach trasy i opis pakietów trasy oraz sposobu ich rezerwacji lub instrukcji korzystania z nich. Układ treści tego przewodnika powinien być dostosowany do kolejności zwiedzania obiektów trasy, ostatecznie ustalonej powyższych rekomendacji dotyczących podziału wątków narracji i doświadczeń między obiektami trasy.
Zalecane źródła i komponenty doświadczeń tematycznych	Źródła zakonne, w tym reguły. Źródła i opracowania naukowe dotyczące poszczególnych klasztorów, np. o Wągrowcu Andrzeja M. Wyrwy „Klasztory cysterskie w Łeknie i Wągrowcu” (2010), o Wągrowcu i Łądzie tegoż: „Procesy fundacyjne wielkopolskich klasztorów cysterskich linii altenberskiej. Łekno, Łąd, Obra” (Poznań 1995), o Łądzie monografia pod red. J. Nowińskiego (2015) „Lenda medii aevi. Średniowieczne zabytki dawnego opactwa w Łądzie – nowe odkrycia, najnowsze badania”, a o Lubiniu Z. Perzanowskiego „Opactwo benedyktyńskie w Lubiniu” (Ossolineum, 1978) i inne. Wykorzystać można także rozdziały w zbiorczych monografiach, jak o Łądzie nad Wartą w monumentalnym dziele A.M. Wyrwy i innych autorów „Monasticon Cistesiense Poloniae”. Dobrymi źródłami dla komponowania treści przekazu są też opracowania popularnonaukowe poświęcone niektórym z obiektów tej trasy, przykładowo Z. Szymankiewicz „Lubiń” (Poznań 1995), J. Nowiński „Łąd” (Warszawa 2013), „Nasi Dominikanie” (2004) z serii Kronika Miasta Poznania, czy „Kościół Św. Jana Jerozolimskiego” (2011) z serii Zabytki Poznania i wiele innych. Gorzej sprawa ma się z materiałem filmowym dlatego dla nagrań będących elementami przekazów historycznych zastępujących narrację „wcieleniową” i fabularyzowanych lub dramatyzowanych komponentów wystaw multimedialnych niezbędne może się okazać zlecenie opracowania własnego filmu dokumentalnego lub dokumentu fabularyzowanego ze scenami z codziennego życia mnichów. Ze względu na rzadkość podejmowania tego wymiaru życia średniowiecznego przez polskie grupy ożywiania historii i (jeśli już to robią) słabą jakością merytoryczną takich inscenizacji, wierność historycznych detali ubioru, dialogów i zachowań, najlepiej udział w opracowaniu i wykonaniu takich scen zaproponować zakonnikom z Lubinia czy Mogilna lub seminarzystom z Łądu.
Dodatkowe doświadczenia tematyczne	Wystawy. W ramach tworzenia trasy zalecane jest podjęcie z udziałem wspólnot zakonnych i wsparciem koordynatorów szlaku działań zmierzających do stworzenia nowoczesnych wystaw tematycznych w poszczególnych obiektach. Założeniem powinno być osiągnięcie zróżnicowania tematyki wystaw oraz wykorzystanych technik ekspozycji. I tak w jednym z czynnych klasztorów można zlokalizować wystawę dotyczącą założyciela i okoliczności powstania pierwotnego zakonu-gospodarza, jego reguły oraz rozwoju na terenie Europy i Polski, w innym – ekspozycję dotyczącą wpływu gospodarczego klasztoru na okolicę na przestrzeni wieków, a w jeszcze innym – prowadzonych działań w wymiarze kulturalnym, jak przepisywania ksiąg, funkcjonowania klasztornej biblioteki i prowadzenia szkoły. Problemem jest zatem bardziej podział wątków między obiekty, a nie ich wyszukiwanie. Działania w stałej ofercie. Materiałny wymiar tematycznego zagospodarowania obiektów powinny

w każdym miejscu uzupełniać działania interpretacyjne, odpowiednio do poprzednich: możliwość uczestnictwa w czynności liturgicznej lub prelekcja na temat funkcjonowania współczesnej wspólnoty albo spotkanie z jej przedstawicielem, w drugim - warsztat rzemieślniczy odpowiadający historycznym zajęciom mnichów albo prowadzona wycieczka po miejscowości lub gra eksploracyjna z odszukiwaniem śladów inwestycji klasztorów, a w ostatnim – jakaś forma zajęć edukacyjnych w bibliotece, skoncentrowana na treści najstarszych woluminów lub postaciach znanych zakonnych badaczy, kaznodziejów lub nauczycieli. To zapewniłoby całościowy efekt edukacyjny a jednocześnie pozwoliłoby uniknąć efektu znużenia odwiedzających przez powtarzanie tych samych informacji i sposobów zagospodarowania ich czasu podczas wizyty w obiektach. Przykładowo w klasztorze lubińskim można wykorzystać codzienne czynności wynikające z reguły zakonnej, w tym działania liturgiczne (łacińskie nieszpory czy jutrznię), które goście mogliby obserwować albo posiłek wspólnoty klasztornej, w którym mogą uczestniczyć. W dowolnym miejscu trasy, gdzie istnieje taki potencjał w samych klasztorach lub w otoczeniu są chętni do wprowadzenia takich doświadczeń można zaproponować warsztaty grupowe. Obok już oferowanych warsztatów ceramicznych (w Lubiniu) mogłyby to być warsztaty kaligrafii i artystycznego ilustrowania tekstów wykorzystujące średniowieczne wzorce, materiały i techniki oraz teksty autentycznych ksiąg używanych w średniowieczu. Z kolei warsztaty kuchni klasztornej w którymś z czynnych klasztorów trasy mogłyby korzystać ze średniowiecznych recept zakonnych. Uzupełniać by je mogły lekcje botaniczne i tematyczne warsztaty zielarskie (ziołolecznictwo jako podstawę średniowiecznej farmacji uprawiano w licznych klasztorach, a w Lubiniu nadal prowadzi się zielnik) oraz prelekcje na temat średniowiecznej medycyny i pielęgniarstwa, które były częścią misji wielu zakonów (w tym joannitów – późniejszych kawalerów maltańskich o bożogrobców) obejmującej prowadzenie przytułków, hospicjów i przyklasztornych szpitali. Przedmiotem kulinarnych szkoleń mogłaby być produkcja nalewek, np. benedyktyńki (którą już wytwarzają i sprzedają benedyktyni w Lubiniu) oraz we współpracy z jednym z okolicznych mniejszych browarów - rzemieślnicze warzenie piwa, które dawniej było m.in. domeną polskich cystersów.

W miarę istniejących możliwości (głównie personalnych - kadra własna lub współpracujące grupy odtwórców żywej historii) w klasztorach uzupełnieniem zwiedzania obiektu i wystawy mogłyby stać się regularnie organizowane (np. w weekendy sezonu turystycznego lub w okresach świątecznych) albo oferowane przynajmniej na zamówienie grup mikroeventy tematyczne (np. obłóczyny mnicha, krótsze warsztaty śpiewu gregoriańskiego i inne).

Pobyty formacyjne i szkoleniowe. W ramach tej właśnie trasy szczególnie pożądana ze względu na popyt ze strony grup docelowych może być oferta pobytów tematycznych w niektórych obiektach trasy. Mogłyby to być zarówno pobyty formacyjne, jak rekolekcje grupowe w klasztorze w Łądzie, jak i indywidualne pobyty medytacyjne, które m.in. w Lubiniu mogłyby przybrać postać uczestnictwa w niektórych elementach życia wspólnoty zakonnej (obok modlitw i liturgii także pomoc w pracy (ora et labora!) i udział w posiłkach konwentu. Mogą to być także szkolenia i kursy metodyczne i tematyczne związane z tematyką historii zakonów i życia monastycznego dla m.in. nauczycieli historii albo religii czy praktyczne szkolenia dla osób chętnych uczenia się tradycyjnych technik rzemieślniczych. Taką ofertę można zbudować w oparciu o istniejące zaplecze noclegowe klasztorów (już teraz jest to możliwe w Łądzie i Lubiniu, a docelowo także w Mogilnie i Wągrowcu).

Gry tematyczne. W zasadzie gotowa do użycia w ramach trasy jest sprzedawana na polskim rynku gra eksploatująca tematykę monastycznej ekonomii w średniowieczu („Ora et labora” producent: Lacerta 2011). Można więc zakupić odpowiednią ilość egzemplarzy i wprowadzić ją od zaraz w wybranym klasztorze jako doświadczenie tematyczne dla mniejszych grup gości. Można także opracować prostszą i krótszą grę planszową dotyczącą zarządzania dobrami klasztoru (w tym relacjami z fundatorami i ich potomkami, zabieganiem o dobroczyńców, rozwijaniem lokalnej gospodarki, zatrudnianiem budowniczych i artystów, sprzedażą wyrobów itd.) opierając ją na lepiej rozpoznanych historycznych dobrach i zasobach klasztorów należących do trasy (takie dokładne informacje posiadamy dzięki naukowym opracowaniom na temat obu klasztorów cysterskich w Łądzie n W. i Łęknie-Wągrowcu). W tych samych miejscach można zaproponować także rozgrywkę eksplorerską w formule turystycznej gry miejskiej obsługiwanej przez zarządców klasztoru/świątyni lub miejscową informację turystyczną w postaci przekazania karty gry i jej ewaluacji. Taka gra obejmowałaby wyszukiwanie oraz interpretację śladów obecności zakonu i oddziaływania klasztoru w danej miejscowości. Gry z tej grupy należy rekomendować zwłaszcza w mniejszych miejscowościach, gdzie tych śladów jest naprawdę wiele i odcisnęły one swoje trwałe piętno na kulturowym i gospodarczym krajobrazie miejsca (np. Trzemeszno, Mogilno, Wągrowiec) szczególnie wtedy, kiedy w samym klasztorze propozycja doświadczeń jest uboga lub jednowymiarowa.

Tematyczne wycieczki w przyrodę. Ciekawym doświadczeniem może być zwiedzanie (m.in. z wykorzystaniem rowerów) okolic lokalizacji klasztoru, najpierw starannie wybieranych a często potem przekształcanych przez zakonników. Szczególnie cenne przyrodniczo są w tym kontekście okolice klasztoru w Łądzie nad Wartą (który leży w centrum Nadwarciańskiego Parku Krajobrazowego), klasztoru w Lubiniu (z kulturowymi pozostałościami jego oddziaływania) oraz (ze względu na rzeźbę terenu i jeziora) klasztoru w Mogilnie. Wycieczka powinna obejmować odkrywanie śladów oddziaływania wspólnoty klasztornej na

	krajobraz przyrodniczy i kulturowy. Dlatego powinien być do niej opracowany przewodnik albo gra eksplorerska, która poprzez zadania i wskazówki tworzyłaby do niej gotowy scenariusz i wprowadzała element rywalizacji oraz edukacji.
Pakiet wycieczkowy dla trasy	Pakiety wycieczkowe trasy dla grup zorganizowanych powinny być tworzone w oparciu o zaplecze noclegowe (a możliwie również) kuchenne samych klasztorów. Oznacza to, że noclegi w ramach pakietu wycieczkowego powinno się ustalać tylko w tych klasztorach, które posiadają dużą liczbę miejsc noclegowych, jak Lubin i Łąd, ewentualnie Mogilno a w przyszłości i z odpowiednim wsparciem – Wągrowiec. Skład pakietów jest oczywisty: obok usług noclegu, transportu i żywienia uczestników wycieczki powinny w nich być rozwinięte możliwie liczne doświadczenia tematyczne w klasztorach, a szczególnie te, które ze względu na swoją cenę i/lub scenariusz wymagający pracy wielu osób mogą być oferowane tylko większym grupom. Dystrybucję pakietu może zapewnić koordynator szlaku, który dołączy do niej także usługę przewoźnika (partnera szlaku) i pilota wycieczki (przewodnika po szlaku) albo współpracujący ze Szlakiem zewnętrzny touroperator. Niezależnie od tego swoje lokalne pakiety tematyczne, które tworzą stacje pakietu wycieczkowego, klasztory mogą sprzedawać także na własną rękę, jeśli posiadają odpowiednie uprawnienia wynikające z wymagań prawnych w zakresie organizacji turystyki w Polsce. Także pobyty formacyjne i medytacyjne mogą być dystrybuowane samodzielnie przez wspólnoty klasztorne, jeśli takie oferują lub będą oferowały, to zwykle prędzej znajdą chętnych uczestników poprzez własne kanały i relacje z podmiotami kościelnymi i zainteresowanymi wiernymi.
Pakiet indywidualny dla trasy	Na pakiety indywidualne po tej trasie będą składać się (jako ich rdzeń) lokalnie oferowane doświadczenia tematyczne w obiektach (narracja wcieleniowa, zwiedzanie, rozgrywki stacjonarne gier, wycieczki i gry eksploracyjne, pobyty medytacyjne lub uczestniczące w życiu wspólnoty, ewentualnie niektóre warsztaty), ale także usługi recepcji (noclegi, posiłki), które podobnie jak w pakiecie wycieczkowym powinny być świadczone w pierwszym rzędzie w oparciu o własne zaplecze noclegowe klasztorów (wyżej wymienione Lubin i Łąd, ale także już teraz Wągrowiec i Mogilno). Przy wyborze dłuższego pobytu z noclegiem w Lubiniu, Łądzie lub Mogilnie opcjonalnym komponentem tego pakietu (wymagającym usługi wypożyczania rowerów) może być wycieczka krajoznawcza po okolicach (zob. wyżej - dodatkowe doświadczenia). Dystrybucją pakietów indywidualnych może zająć się zarówno koordynator Szlaku Piastowskiego (w ramach oferty tej trasy), jak i same klasztory tam, gdzie się na to zdecydują.
Interesariusze – oferty usług	W pierwszym rzędzie i zawsze z pierwszeństwem powinny nimi być same wspólnoty klasztorne – wszędzie tam, gdzie one funkcjonują oraz mogą i chcą one zapewnić doświadczenia i niezbędne usługi (zob. p. 5). Innymi potencjalnymi interesariuszami trasy, szczególnie w miejscowościach gdzie klasztor już nie funkcjonuje mogą być zewnętrzni interpretatorzy i mistrzowie warsztatów tematycznych, lokalne koła przewodniczące i samodzielnie działający przewodnicy, miejskie/gminne ośrodki kultury, biblioteki czy regionalne / społeczne muzea (Trzemeszno?) zapewniające pomieszczenia dla prelekcji i stacjonarnych rozgrywek, zarządzające grami eksploracyjnymi, wreszcie ośrodki informacji turystycznej organizujące zwiedzanie i wypożyczalnię sprzętu rekreacyjnego (głównie rowerów, a w Łądzie i Mogilnie np. także łodzi). Stałym partnerem pakietu wycieczkowego może być lokalny przewoźnik, który na zlecenie koordynatora szlaku (trasy) mógłby dla większych lub mniejszych grup zapewniać transportu (autokar lub mikrobus).
Kreacja nowych miejsc doświadczeń	Dodatkowe obiekty trasy. Do rozważenia jest włączenie do tej trasy poklasztorowego kościoła rycerskiego zakonu bożogrobców w Gnieźnie (św. Jana Chrzciciela) i kościoła parafialnego Św. Jana Jerozolimskiego w Poznaniu - pozostałości zakonnej komandorii zakonu rycerskiego joannitów. Formalnie są to obiekty Szlaku Piastowskiego, obydwa także prezentują unikatowe walory ze względu na rzadkość dziedzictwa tych zakonów w Polsce (w szczególności bożogrobców). Z drugiej strony kościół gnieźnieński jest obsługiwany z zewnątrz jako świątynia filialna katedry i przez to niemal stale zamknięty, a kościół poznański pozostaje w zarządzie parafii, której gospodarze dotąd nie wykazywali większego zainteresowania jego turystycznym udostępnianiem. Jeśli nie miałyby być martwymi (a co gorsza, zamkniętymi) ogniwami tej trasy to w obu wypadkach konieczne ze strony szlaku i miejskich zarządców turystyki byłoby uzgodnienie z ich zarządcami warunków uczestnictwa obiektu w tej trasie, przynajmniej bezproblemowego ich zwiedzania oraz jakiejś formy przekazu dla indywidualnych (nagranie wykonane siłami szlaku i samorządu) i grup przewodnik – narrator trasy, zapewniany przez Szlak lub miejscowego zarządcę ruchu turystów, ale posiadający klucze do obiektu umożliwiające oprowadzanie po nim. Także do rozważenia (szczególnie w przypadku braku zaangażowania zarządcy kościoła Św. Jana Jerozolimskiego) jest włączenie do trasy kościoła i klasztoru poddominikańskiego w Poznaniu (aktualnie zarządzanego przez Jezuitów). Jednak tu warunkiem jest, by aktualni gospodarze zapewnili doświadczenia tematyczne (wystawę, oprowadzanie) związane z pierwotnymi mieszkańcami klasztoru. Dominikanie mogliby ewentualnie bezpośrednio włączyć się do trasy w inny sposób – proponując wystawę o klasztorach dominikańskich w Wielkopolsce w swoim ośrodku na Polu Lednickim (gdzie organizują spotkania formacyjne i posiadają większą przestrzeń użytkową). To miejsce znajduje się w bezpośrednim otoczeniu obiektów Szlaku w Dziekanowicach (Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy), zatem między Poznaniem a Gnieznem i dalej Trzemesznem lub blisko odcinka Gniezno-Wągrowiec, dzięki czemu przebieg trasy nie musiałby być zbyt mocno modyfikowany. Wprowadzenie wymienionych wyżej miejsc jako obiektów trasy z jednej strony włączyłoby do niej dodatkowo Poznań, a z drugiej poszerzyło jej treść

i narrację o świadectwa dziedzictwa dwóch średniowiecznych zakonów rycerskich i miejskiego zakonu dominikanów. Jednak należy zalecać przystąpienie do rozmów z gospodarzami tych obiektów niezależnie (paralelnie?) od spotkania inicjacyjnego i startu projektu trasy, tak by nie uzależniać jej zaistnienia i jej oferty turystycznej od ich gotowości i ewentualnych ograniczeń czy nawet stawianych przez nich warunków. Trudniej wyobrazić sobie **dodatkowe atrakcje tematyczne** na tej trasie poza samymi klasztorami, ponieważ organizowane w innych wnętrzach słabo współgrałyby z wyobraźnią turystów. Mogłyby to być ewentualnie warsztaty średniowiecznej kaligrafii lub klasztornej kuchni realizowane przez inne podmioty.

4.5 Rekomendacje dotyczące zarządzania trasą

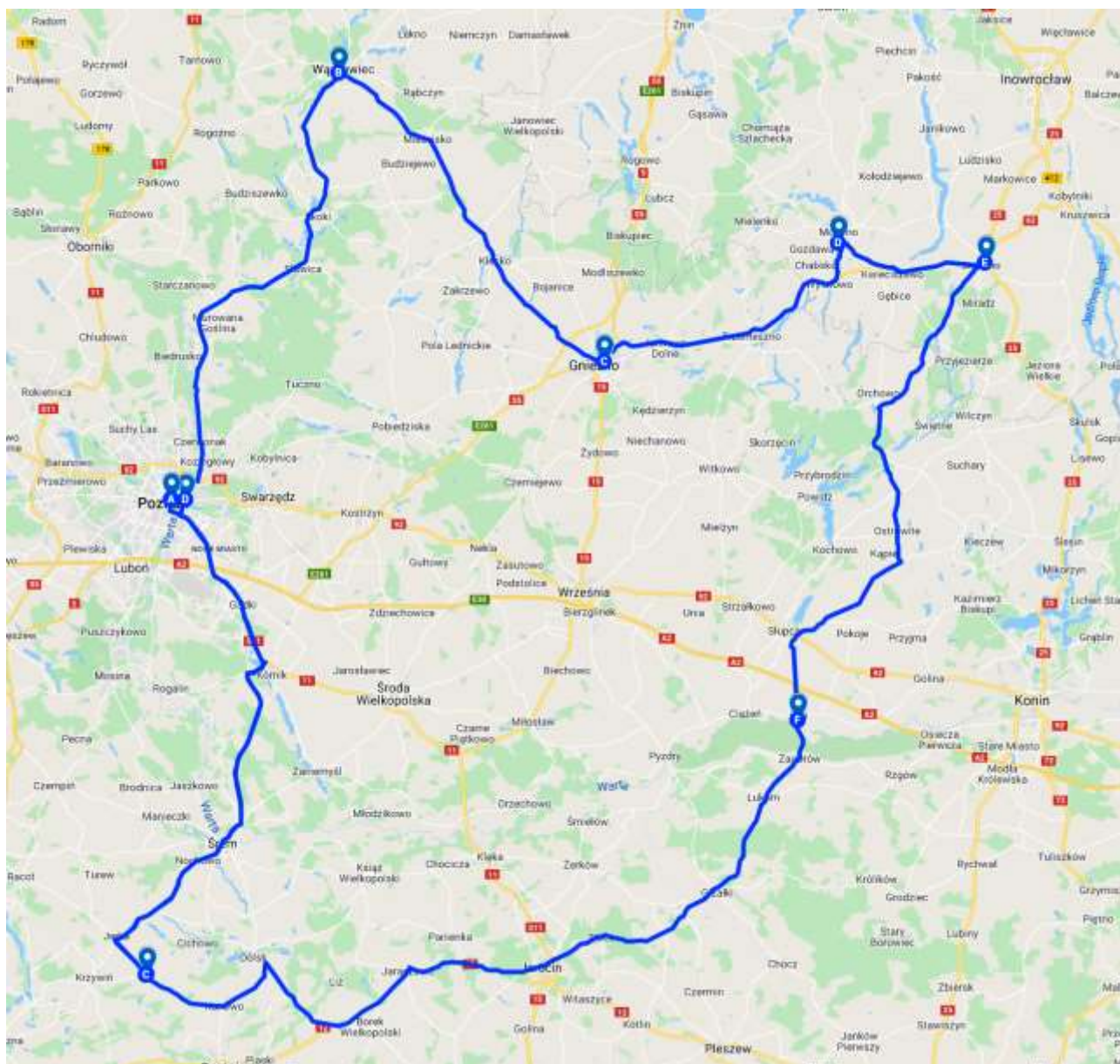
Dużym atutem w organizacji tej trasy są chętni do współpracy wspólnoty zakonne (m.in. w Lubiniu, Mogilnie, Łądzie i Wągrowcu), posiadające w swoich siedzibach liczne miejsca noclegowe lub łatwą możliwość adaptacji pomieszczeń na takie usługi, przestrzeń do organizacji grupowych doświadczeń, i - po części - personel gwarantujący zaangażowanie w realizację takich doświadczeń. Zadaniem koordynatorów w tym kontekście byłoby głównie wsparcie w procesie standaryzacji tych usług i zajęcie się sferą ich marketingu, w tym włączenia do pakietów trasy i ewentualną bezpośrednią dystrybucją. Ponieważ (tak jest w Mogilnie, Wągrowcu, Łądzie) są to jednak często zakony inne niż historyczni gospodarze siedzib, którzy są właściwymi bohaterami trasy. Należy zwrócić uwagę na taki kierunek uzgodnień z nimi oferty turystycznej, który zagwarantuje zachowanie tematyki i narracji trasy. Dobrym w tym odniesieniu kryterium włączenia obiektu do trasy i organizowania w nim jej doświadczeń tematycznych może być deklaracja wprowadzenia tam wcieleniowego narratora trasy (Galla Anonima). Byłaby to nie tylko widoma oznaka akceptacji dla profilu i narracji trasy, ale jednocześnie element wyraźnie przypominający gospodarzom o tematyce wiodącej realizowanych doświadczeń. Przy przyjęciu tego kryterium doświadczeń można i należy natomiast negocjować treści istotne z punktu widzenia misji samych gospodarzy (promocję własnego charyzmatu zakonnego i pokazywanie życia aktualnej wspólnoty). Zatem najlepiej, by to wspólnoty zakonne delegowały spośród siebie osoby realizujące wcieleniową narrację, przez co ta, grana przez zakonnika, zyska automatycznie walor autentyczności i naturalne, a nie ćwiczone zachowania.

Także w odniesieniu do rozwiniętych doświadczeń tematycznych współpraca wspólnot zakonnych może okazać się bardzo cenna. Mogą one dostarczyć wykonawców warsztatów tematycznych, którym (poza Lubiniem, gdzie je już posiadają) potrzeba co najwyżej umożliwić merytoryczne przygotowanie w zakresie tematyki warsztatu. Co do materiału mogącego być podstawą scenariuszy (w tym tego opisanego w p. 4.) to zarządcy klasztorów poza nielicznymi wyjątkami (Wągrowiec, ewentualnie kościół poddominikański w Poznaniu) posiadają go w dużej obfitości, zatem wystarczy dokonać jego opracowania z udziałem metodyka interpretacji dziedzictwa – koordynator może być pomocny w zapewnieniu takiej osoby do współpracy. Włączenie własnych propozycji gospodarzy klasztorów do oferty trasy może odbywać się na różne sposoby: od wprowadzenia ich na stronę www szlaku i podstronę trasy z własnym adresem i możliwością ich rezerwacji przez touroperatora i konsumentów pakietów, poprzez uzgodnienie warunków realizacji doświadczenia tematycznego lub świadczenia usługi z koordynatorem szlaku (trasy) i przekazanie mu jej do dystrybucji (w tym włączania do pakietów) po własny pakiet klasztoru z możliwością wybierania i zestawiania rozmaitych komponentów jako opcji przez turystów – lub wszystkie te możliwości jednocześnie.

Docelowo powinno się dążyć do tego, by w każdym miejscu na trasie lub w jego bezpośrednim sąsiedztwie turysta podróżujący trasą mógł się spotkać z żywym przedstawicielem wspólnot zakonnych, a tylko w braku takiej możliwości z innym animatorem doświadczeń lub interpretatorem. Powinno się także zabiegać o to (co odbijają też rekomendacje zapisane w p.3), by poza zwiedzaniem i odbiorem przekazu narracyjnego przewidzianego dla danego obiektu turysta mógł wszędzie wziąć udział choćby w jednym doświadczeniu i charakterze biernym (prelekcja, film, obserwacja czynności liturgicznej), jednym doświadczeniu stacjonarnym o charakterze interaktywnym (warsztat, posiłek, współudział w pracy, historyczna gra stacjonarna) oraz tam gdzie to tylko możliwe – doświadczeniu interaktywnym poza terenem klasztoru (gra terenowa - miejska lub questing), wycieczka po okolicy (por. p. 4.). Potencjał zasobów tej trasy, liczebność personelu większości jej obiektów i jego otwartość na współpracę oraz duża stabilność tego personelu dają duże szanse na realizację tych założeń.

Pakiety turystyczne w ramach tej trasy powinny być w najwyższym możliwym stopniu realizowane z udziałem jej obiektów. Oznacza to, że nie tylko doświadczenia tematyczne, ale i wszystkie lokalne usługi, które mogą być świadczone siłami samego gospodarza klasztoru, powinny być pozostawione w jego gestii (nocleg, posiłek, narracja wcieleniowa, oprowadzanie prelekcja czy spotkanie, warsztat, gra, wypożyczenie sprzętu rekreacyjnego itd.). Z jednej strony zapewni to dobrą koordynację miejscowych elementów pakietu (jako gotowej „stacji” trasy w danej miejscowości) a z drugiej da turyście rzeczywiste odczucie bycia gościem czy nawet uczestnikiem życia klasztornej wspólnoty. Tylko w miejscowościach, gdzie klasztory już nie funkcjonują, powinno się - we współpracy z aktualnym zarządcą obiektu - tworzyć komponenty lokalnych pakietów trasy w oparciu o usługi innych gestorów, np. lokalnej informacji turystycznej, przewodników i ich koła czy oferentów usług edukacyjnych i rekreacyjnych.

4.6 Robocza mapa trasy

Źródło: Opracowanie własne zespołu ekspertów 2BA doradztwo strategiczne na Google Maps

5 Trasa „Jak Łokietek z Krzyżakami o Polskę wojował” (Wojny Piastów z Krzyżakami)

5.1 Wprowadzenie do narracji trasy

Ze względu na ich znaczenie jako punktu przełomowego w historii licznych miejscowości na Szlaku Piastowski (szczególnie w jego kujawsko-pomorskiej części), wojny krzyżacko-polskie pierwszej połowy XIV wieku są nadal żywym składnikiem dziedzictwa tego regionu. Odegrały one także ważną rolę w procesie jednoczenia kraju i odbudowy monarchii przez dwóch ostatnich Piastów: Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego. Dlatego trasa poświęcona tym wydarzeniom silniej wprowadza epokę panowania obu wspomnianych władców i ich osoby do narracji Szlaku Piastowskiego. Umożliwia ona wyodrębnienie związanych z tym czasem i tymi osobami aspektów dziedzictwa i silniejsze zaakcentowanie go dzięki wprowadzeniu odnoszących się do nich treści do przekazu historycznego obiektów i szlaku, stworzeniu materialnych upamiętnień na miejscu oraz opracowaniu tematycznych wystaw i lokalnych tras zwiedzania. Na jego popularyzację wśród turystów i zainteresowanie nim samych mieszkańców może wpłynąć wprowadzenie nowych, związanych z nim partycypacyjnych działań interpretacji i animacji w ramach stałej oferty kulturalnej i turystycznej obiektów należących do tej trasy i miejscowości leżących wzdłuż jej przebiegu. Trasa obejmuje miejscowości związane z biografią obu władców (Brześć Kujawski, Kowal, Radziejów), a także miejsca ważnych i epizodycznych wydarzeń o charakterze militarnym (Płowce, Pakość, Konin, Włocławek, Poznań, Gniewkowo) i politycznym (Pyzdry, Kalisz). Personalizowany przekaz trasy oparty jest o postać jej głównego bohatera: Władysława Łokietka. To jego niezłomna walka w obronie dopiero co zjednoczonego państwa jest kanwą narracji, którą uzupełniają dyplomatyczne starania jego syna, Kazimierza Wielkiego. Dlatego przewodnictwo wcieleniowe wykorzysta właśnie postać Władysława Łokietka i będzie „opowiadało” dzieje wojny z jego perspektywy.

Systematyczny przekaz historyczny dotyczący kontekstu i wydarzeń epoki rekomendowany dla obiektów szlaku i mający postać wystaw, filmów i fragmentów fachowej literatury uzupełniają symboliczne formy upamiętnień w postaci pomników i tablic w miejscach wydarzeń, dla których zaleca się opracować treści oparte na literaturze pięknej, prezentacje multimedialne oraz formy ożywające w postaci oprowadzania przez lokalnych przewodników (w tym z użyciem stylizacji na narratora trasy). Te ostatnie pozwalają zwiedzającym lepiej poznać osobowość i cele bohatera trasy, doświadczyć wyzwań i trudności, z którymi musiał się mierzyć i zrozumieć konteksty oraz bezpośrednie przyczyny jego decyzji. Formy inscenizacji i grywalnej eksploracji, proponowane dla niektórych miejsc, oprócz tego, że motywują do poznawania zabytków, stanowią zaangażowaną postać samodzielnej edukacji, alternatywną dla nauki szkolnej i wymagającej lektury.

5.2 Opis ogólny trasy

Trasa	Rekomendacje
Nazwy marketingowe trasy	<i>Jak Łokietek z Krzyżakami o Polskę wojował</i>
Tematyka (podtytuł):	Wojny Piastów z Krzyżakami
Obiekty na trasie	Kowal (Pomnik Kazimierza wielkiego), Włocławek (Katedra, Muzeum Historii Włocławka), Brześć Kujawski (Pomnik Władysława Łokietka), Płowce (pole bitwy z pomnikiem), Radziejów (kościół Franciszkanów lub Radziejowski Ośrodek Kultury), Inowrocław (kościół św. Mikołaja), Gniewkowo (kościół św. Mikołaja i Konstancji), Pakość (zespół klasztorny), Poznań (Zamek na Wzgórzu Przemysła), Pyzdry (Muzeum Regionalne), Konin (Koniński Słup Drogowy), Kalisz (katedra św. Mikołaja lub Muzeum Okręgowe).
Główny wątek fabularny trasy	Po dwóch wiekach rozbicia, domowych wojen i stałego zagrożenia przez wrogów mieszkańcy naszego kraju niczego nie chcieli bardziej, niż zjednoczenia i pokoju. Po wielu mniej udanych próbach podjął się tego pochodzący z Kujaw książę Władysław Łokietek. Kiedy jednak udało mu się zjednoczyć państwo, musiał stoczyć ciężki bój o jego utrzymanie z Krzyżakami i czeskim królem Janem. Udało mu się zmobilizować rycerstwo i mieszczan, obronić główne miasta i odnieść pierwsze zwycięstwo na polu bitwy. Ocalałe Królestwo Polskie wzmocnił i powiększył jego syn,

	Kazimierz. Ta trasa Szlaku Piastowskiego łączy miejsca, skąd pochodzili obaj ostatni piastowscy władcy Polski, a także miejsca ich zmagania i triumfów.
Postaci historyczne występujące w opowieści o trasie	Władysław Łokietek, Kazimierz Wielki, Wincenty z Szamotuł, marszałek zakonny Dietrich v. Altenburg, komtur Reiss v. Plauen, arcybiskup Janisław, biskup Maciej z Gołańczy, księżę Kazimierz Gniewkowski, król Jan Luksemburski
Narrator trasy	Władysław Łokietek, król Polski
Obiekty na trasie	Wkład poszczególnych obiektów przewidzianych dla trasy w jej narrację opisano odrębnie w tabeli obiektowej (p. 3)
Obietnica dla użytkownika szlaku	Poprowadzimy Cię po śladach i pamiątkach wojny o całość państwa, toczzonej przez Piastów z przerwami przez kilkadziesiąt lat. Poznasz jej bohaterów i bitwy, dowiesz się o napadach, podstępach, negocjacjach i procesach. Doświadczysz goryczy klęski i radości zwycięstwa. Wraz z Władysławem Łokietkiem (Twoim przewodnikiem) i jego synem Kazimierzem Wielkim przeżyjesz zagrożenia państwa i dylematy wodza i władcy, odczujesz przewagę wroga i wierność oraz poświęcenie poddanych. Spróbujesz swoich sił w wojennej strategii i negocjacjach - być może uda Ci się zmienić przebieg historii.
Wytyczne dla koordynatorów	Trasę należy promować jako: 1) Atrakcyjny sposób zapoznania się z przebiegiem i świadectwami zapomnianego konfliktu, który był historyczną dominantą ostatniego okresu panowania dynastii piastowskiej, 2) szansę na „spotkanie” z Władysławem Łokietkiem jako jednym z pozytywnych bohaterów narodowej historii i doświadczenie jej z jego perspektywy, 3) gotową lekcję historii kraju i regionu, odbywaną w luźnej atmosferze i poza szkołą, interaktywną i zapewniającą jej uczestnikom rozmaite doświadczenia (ożywiające) przeszłość, 4) okazję do spędzenia wolnego czasu wśród ciekawego i niezanieczyszczonego krajobrazu i w konfrontacji z ciekawą, mało znaną historią. Grupa adresatów trasy: 1) Indywidualni turyści zainteresowani historią średniowiecza i historią batalistyczną (militarną), w tym członkowie krajowych środowisk ożywiania historii, 2) osoby i grupy rodzinne poszukujące możliwości ciekawego spędzenia czasu wolnego podczas wakacji lub długich weekendów, z gwarancją spotkania z historią i jej bohaterami, 3) Grupy szkolne realizujące program nauki historii i zajęć regionalnych – głównie uczniowie szkół podstawowych z regionu Kujawsko-pomorskiego i wielkopolskiego.
Wytyczne dla zarządzających poszczególnymi obiektami (jak mają opowiadać o swoim miejscu na trasie i jakie miejsce prezentuje korzyści w kontekście głównego wątku fabularnego)	Elementem spójności trasy jest wykonywanie przekazu narracji w obiekcie przez jej narratora (w tym wypadku Władysława Łokietka). W obiektach posiadających usługi przewodnickie jest zalecana stylizacja (to jest wyposażenie przewodnika w odpowiedni strój i opracowanie „wcieleniowego” scenariusza przekazu treści w pierwszej osobie). W tym kontekście dla kobiet-przewodników należy uzgodnić jednolitą wersję wcieleniową dla całej trasy (np. Jadwigi Kaliskiej, żony Łokietka). Szczegółowe korzyści funkcjonalne i emocjonalne wskazano w tabeli obiektowej (p. 3.). Sposób opowiadania o obiekcie dla turystów powinien być zbieżny z tymi założeniami, by uwypuklić przewidzianą dla obiektu wartość (elementy wiedzy i przeżyć) wprowadzaną w tym miejscu do trasy.

5.3 Obiekty na trasie: wkład w narrację całościową trasy, korzyści funkcjonalne i emocjonalne dla zwiedzających

Elementy funkcjonalne opisane w poniższej tabeli i oznaczone gwiazdką (*) posiadają aktualnie w poszczególnych obiektach możliwości realizacji w postaci istniejących komponentów wystaw przedsięwzięć interpretacyjnych (prelekcje, wątki oprowadzania, warsztaty, lekcje muzealne, gry tematyczne i terenowe, inne). Pozostałe elementy są możliwe do wykreowania na podstawie profilu obiektu i materialnych zasobów istniejących na miejscu lub możliwych do przejęcia, jednak budowa opartych na nich scenariuszy wymaga podjęcia odpowiednich działań przez zarządców obiektów, lokalny samorząd, miejscowy personel obsługi turystyki, animatorów kultury lub innych interesariuszy. W tym kontekście można więc rozumieć je jako szczegółowe propozycje dla obiektu i jego lokalnego otoczenia na etapie budowania trasy i w ramach jej funkcjonowania.

Obiekt / wkład w narrację trasy	Korzyści funkcjonalne doświadczenia	Korzyści emocjonalne
1. Kowal Pomnik Kazimierza Wielkiego Wątek: Bitwa i rozejm. W miejscu urodzenia Kazimierza Wielkiego w lipcu 1327 r. Polacy i Krzyżacy stoczyli bitwę. Gdy wojska Zakonu zdobyły Kowal, na drodze do Brześcia zaatakowali ich Łokietek. Choć bitwa była nierozstrzygnięta, Krzyżacy ponieśli duże straty i poprosili o rozejm, który zawarto.	Dowiedzenie się o przebiegu zmagania o Kowal i mało znanej bitwie, która doprowadziła do rozejmu w wojnie. Zapoznanie się z biografią Kazimierza Wielkiego i jego udziale w całym wieloletnim konflikcie polsko-krzyżackim*.	Emocje towarzyszące relacji o zdobyciu grodu przez Krzyżaków i późniejszej bitwie. Poczucie solidarności z władcą polskim, który pomimo utraty grodu zdecydował się na bitwę w obronie rodzinnej ziemi. Budowanie więzi z królewiczem Kazimierzem, który pochodził z Kowala i w końcu wywalczył jego powrót do swojego państwa.
2. Włocławek Katedra Wątek: Rycerze Maryi palą świątynię. W 1329 r. Katedra wraz z całym miastem została spalona przez Krzyżaków. Odbudował ją potem Kazimierz Wielki.	Zapoznanie się z losem katedry włocławskiej w okresie wojen polsko-krzyżackich. Zwiedzanie katedry, odbudowanej przez Kazimierza Wielkiego po odzyskaniu Kujaw od Krzyżaków.	Empatia wobec chrześcijańskich mieszkańców Włocławka i jego duchownych, którym rycerze krzyża zniszczyli domy i świątynię Refleksja, dlaczego rycerze-zakonnicy niszczą kościoły?
3. Włocławek Muzeum Historii Włocławka* Wątek: Sztuka, życie codzienne i walka Muzeum prowadzi stałą wystawę „Początki Civitas Vladislavia IX-XV wiek” interpretującą na podstawie eksponatów pierwszy okres historii grodu i miasta, w tym wydarzenia militarne.	Zapoznanie się z dziejami Włocławka - piastowskiego grodu, w XIV i XV wieku miasta na niespokojnej granicy z Zakonem Krzyżackim. Zwiedzanie kolekcji militariów z okresu wojen polsko-krzyżackich. Wizualizacja przebiegu bitwy pod Płowcami.	Emocje towarzyszące narracji o spaleniu miasta. Empatia wobec pokoleń mieszkańców piastowskiego grodu i miasta, żyjących na niebezpiecznych rubieżach państwa.
4. Brześć Kujawski Pomnik Władysława Łokietka Wątek: Król traci rodzinne miasto Miejsce urodzenia Łokietka i ówczesna stolica Kujaw Krzyżacy zajęli 20 kwietnia 1332 roku, po prawie dwutygodniowym oblężeniu. Brześć powrócił do Polski po pokonaniu kaliskim w 1343 roku.	Zapoznanie się z biografią Władysława Łokietka i dziejami kujawskiej linii Piastów.* Zwiedzanie w towarzystwie narratora zabytków miasta pochodzących z epoki, w której żył Władysław Łokietek*.	Emocje towarzyszące relacji z oblężenia i zajęcia Brześcia przez Krzyżaków. Podziw dla uporczywości i konsekwencji króla, który toczył wojnę w obronie całości państwa mimo utraty rodzinnej i odziedziczonej ziemi. Odczucie pamięci i więzi do dziś łączącej średniowiecznego władcę z mieszkańcami jego miasta.
5. Płowce (pole bitwy z pomnikiem). Wątek: Zwycięstwo krzepi serca i jednoczy wokół króla. Tu wojska Łokietka stoczyły drugą część bitwy z 26 września 1331 r. Ostatecznie nie została ona rozstrzygnięta. Połowiczne zwycięstwo nie odsunęło niebezpieczeństwa ze strony Krzyżaków, ale udowodniło poddanym Łokietka, że pokonanie dotąd niezwyciężonych	Zapoznanie się z przebiegiem i ostatecznym wynikiem bitwy pod Płowcami*. Zapoznanie się z głównymi aktorami bitwy (podczas rekonstrukcji lub filmu)*. Doświadczenie krajoznawstwa i lokalizacji poszczególnych etapów tego wydarzenia. Refleksja na temat skutków bitwy	Emocje towarzyszące przekazowi relacji i/lub śledzeniu filmu z opisu bitwy. Poczucie więzi z polskim wodzem i uczestnikami bitwy, satysfakcja z wyniku starcia. Przeżycie trudów i dramatów uczestników bitwy (podczas rekonstrukcji). Wdzięczność dla chrześcijańskiej

rycerzy Maryi jest możliwe i zjednoczyło niedowiarków wokół króla.	dla postawy polskich stanów społecznych i poczucia narodowej jedności.	postawy biskupa Macieja z Gołańczy i jego ludzi, którzy pochowali wszystkich poległych.
6. Radziejów Kościół franciszkanów Wątek: Początek walnej bitwy. 26 września 1331 r. Krzyżacy zajęli Radziejów. Podczas ich dalszego marszu na Brześć, między miastem a Starym Radziejowem stoczono pierwszy epizod bitwy pod Płowcami w 1331 roku, wygrany dla Polaków. Pokonano tylną straż Krzyżaków i wzięto do niewoli dowódcę wyprawy, marszałka Dietricha von Altenburga.	Dowiedzenie się o okolicznościach i kontekście bitwy pod Płowcami oraz relacja z przebiegu jej pierwszej części. Rozwijanie umiejętności strategicznego myślenia podczas rozgrywki grę historycznej na temat bitwy pod Płowcami. Poznanie zabytków Radziejowa pamiętających okres starcia z 1331 roku poprzez zwiedzanie. Uczestnictwo w uczcie rycerskiej po bitwie (inscenizowana biesiada).	Emocje towarzyszące przekazowi o zajęciu i splądrowaniu Radziejowa oraz o pierwszej części bitwy pod Płowcami. Duma ze zwycięstwa polskiego rycerstwa w walnej bitwie z Krzyżakami. Emocje towarzyszące rozgrywce gry historycznej na temat bitwy. Doświadczenie wspólnoty podczas uczty rycerskiej po bitwie.
7. Inowrocław Kościół farny św. Mikołaja. Wątek: Pierwszy proces i świadectwa najazdów. W latach 1320-21 w kościele podczas procesu przed papieskim sądem udowodniono krzyżacki najazd i zbrodnie. Wyrok nakazywał Krzyżakom zwrot Pomorza. Ci jednak go nie wykonali. W 1332 r. Krzyżacy zajęli Inowrocław bez walki, Polska odzyskała go po pokoju kaliskim.	Poznanie szczegółów i wyniku procesu inowrocławskiego między Polską a Krzyżakami. Doświadczenie średniowiecznego sposobu argumentacji w sporach politycznych i sądowych. Zwiedzanie zabytków miasta (głównie obiektów Szlaku Piastowskiego) pamiętających czasy wojny polsko-krzyżackiej.	Poczucie więzi z ofiarami krzyżackich napadów i zbrodni, składających świadectwa w procesie inowrocławskim. Odczucie satysfakcji z wyroku, który przyznawał polskiemu królowi prawa do utraconego Pomorza.
8. Gniewkowo, kościół św. Mikołaja i Konstancji Wątek: Książę pali własny gród. W mieście miał swoją stolicę piastowski książę Kazimierz Gniewkowski. Kiedy w 1332 r. zdobyli go Krzyżacy, książę polecił podłożyć pod gród ogień. Odzyskał i odbudował Gniewkowo po pokoju kaliskim.	Zapoznanie się z faktami na temat zdobycia grodu w Gniewkowie przez Krzyżaków i jego zniszczenia przez piastowskiego właściciela. Doświadczenie i refleksja na temat znaczenia wasalnej wierności wobec władcy i rodzinnych więzi Piastów kujawskich z Łokietkiem. Zwiedzanie piastowskich zabytków i symboli (pomnik) Gniewkowa.	Emocje podczas dramatyzowanego przekazu o zdobyciu i spaleniu grodu w Gniewkowie i empatia dla losów jego obrońców i zwykłych mieszkańców. Empatia wobec dylematów księcia, który wolał spalić własną siedzibę niż oddać ją wrogowi.
9. Pakość klasztor franciszkanów (miejsce dawnego zamku) Wątek: Heroiczna obrona bez nadziei. Pakość była ostatnim grodem Kujaw, który po oblężeniu, trwającym od kwietnia 1332 roku, poddał się Krzyżakom 12 lipca. W rezultacie zajęli oni całe Kujawy.	Zapoznanie się ze szczegółowym przekazem na temat oblężenia zamku w Pakości w 1332 roku i głównymi osobami tych wydarzeń. Zwiedzanie relikwów zamku w podziemiach kościoła i klasztoru.* Możliwość rozegrania gry strategicznej Łokietek walczy z Krzyżakami (zob. p.4.).	Emocje związane z przekazem relacji o długotrwałym oblężeniu zamku w Pakości. Podziw dla obrońcy zamku pakoskiego, Wojciecha z Kościelca, który przez długi czas stawiał tu opór armii krzyżackiej.
10. Poznań Zamek Królewski na Wzgórzu Przemysła Wątek: Wróg przegrywa i odchodzi.	Wiedza o nieudanym oblężeniu Poznania przez Czechów w 1331 r. Doświadczenie strategicznej lokalizacji poznańskiego zamku	Emocje związane z przekazem relacji na temat oblężenia i szturmów Poznania w 1331 r. Odczucie dumy z postawy rycerstwa

W październiku 1331 pod Poznaniem pojawiły się wspierające krzyżaków wojska Jana, króla Czech. Po kilku dniach bezskutecznego oblężenia miasta i zamku i poniesieniu dużych strat Czesi odstąpili i powrócili na Śląsk.	i potęgi jego murów górujących nad miastem i dających mu ochronę. Zrozumienie strategicznych skutków obrony Poznania, czyli rezygnacji Czechów z oderwania Wielkopolski od Królestwa Polskiego.	wielkopolskiego mieszkańców Poznania broniących swojego miasta przed Czechami.
11. Pyzdry Muzeum Regionalne Wątek: Ratujmy królewicza! Wiedząc o obecności księcia Kazimierza w Pyzdrach, po potyczce z małym oddziałem polskim pod tym miastem w lipcu 1331 r. Krzyżacy niespodziewanie zajęli je, zaskakując królewicza. Z pomocą mieszkańców udało mu się w ostatniej chwili umknąć.	Zapoznanie się z przebiegiem wydarzeń z roku 1331 wraz ze szczegółową relacją o uratowaniu księcia Kazimierza Zrozumienie dla niebezpieczeństwa, którym byłoby pochwycenie przez Krzyżaków podczas wojny jedynego następcy Łokietka.	Emocje towarzyszące narracji o zajęciu miasteczka i dramatycznej ucieczce królewicza. Poczucie więzi z królewiczem Kazimierzem i dumy z postawy mieszkańców Pyzdr, którzy narażając życie ocalili następcę polskiego tronu.
12. Konin. Słup Drogowy lub Muzeum Okręgowe We wrześniu 1331r. Krzyżacy wycofujący się spod Kalisza po jego nieudanym oblężeniu spalili Konin. Łokietek, mając ze sobą tylko część armii nie był im w stanie przeszkodzić i choć podjął bitwę, zdecydował się ją przerwać.	Dowiedzenie się o przebiegu bitwy pod Koninem i o zniszczeniu miasta przez Krzyżaków. Zrozumienie dla dylematów i decyzji polskiego króla, który poświęcił miasto nie chcąc ryzykować klęski. Doświadczenie Słupa Drogowego w Koninie jako niemego świadka wydarzeń i jedynej pozostałości zniszczonego pierwszego miasta.	Emocje związane z relacją o przebiegu bitwy i o spaleniu miasta. Przeżywanie wraz z mieszkańcami Konina ich nadziei i rozpacz, kiedy polskie wojsko przerywa bitwę i pozostawia ich na łup Krzyżaków. Odczucie więzi łączącej władcę, rycerstwo i zwykłych mieszkańców średniowiecznych miast podczas obronnej wojny.
13. Kalisz, Muzeum Okręgowe lub Katedra (domniemane miejsce podpisania dokumentów) Wątki: Zwycięska obrona. Nareszcie pokój! W roku 1331 Krzyżacy oblegli Kalisz, ale nie byli w stanie go zdobyć. Ponieważ nie przybył tu też oczekiwany ich sojusznik, król czeski Jan, wycofali się spod miasta. 8 lipca 1343 roku w Kaliszu, po długich negocjacjach zawarto pokój, w którym król Kazimierz odzyskał Kujawę „darując” Krzyżakom Pomorze, a więc zachowując szanse na jego odzyskanie, jeśli nie dotrzymają oni warunków pokoju.	Zapoznanie się z wydarzeniami z roku 1331 (oblężenia Kalisza) i ich skutkami dla dalszego przebiegu wojny polsko-krzyżackiej. Dowiedzenie się o szczegółach negocjacji i warunkach pokoju kaliskiego z 1343 roku. Doświadczenie poziomu komplikacji gry politycznej Kazimierza, obejmującej układy dynastyczne, sojusze wojskowe, negocjacje dyplomatyczne, procesy kanoniczne i urabianie przychylną dla Polski europejskiej opinii publicznej. Zrozumienie stopnia komplikacji rokowań i formuły pokoju, która nie zamykała kwestii Pomorza. Zwiedzenie i poznanie losów zabytków Kalisza pamiętających wojnę polsko-krzyżacką (w formule miejskiej gry terenowej).	Emocje związane z relacją o oblężeniu Kalisza w 1331 r. Poczucie dumy z postawy polskich obrońców miasta i z ich zwycięstwa, które zmieniło losy wojny. Poczucie solidarności z polskimi negocjatorami pokoju kaliskiego. Zrozumienie dla ustępstw króla Kazimierza i satysfakcja z pozyskanych przez niego korzyści. Emocje towarzyszące zaangażowaniu w grę terenową i rywalizację przy odkrywaniu przeszłości piastowskiego Kalisza.

5.4 Rekomendacje dotyczące tworzenia trasy i jej pakietyzacji

Zalecenie	Stosowanie zalecenia
Integracja obiektów i lokalnych interesariuszy wokół trasy	Na etapie tworzenia trasy proponuje się zorganizowanie przez koordynatorów szlaku spotkania inicjacyjnego dla zarządców przewidzianych obiektów Szlaku (oraz przedstawicieli samorządów lokalnych zarządzających wolno stojącymi formami upamiętnień jak pomniki) lub upoważnionych przez nich osób decyzyjnych. Na spotkaniu powinny zostać przedstawione założenia tras tematycznych Szlaku Piastowskiego, struktura i proponowana narracja tej trasy, korzyści dla obiektów i miejscowości, lista działań zalecanych do wykonania zgodnie z niniejszym projektem oraz zadeklarowane wsparcie merytoryczne i marketingowe ze strony Szlaku. Spotkanie powinno zakończyć się deklaracją przystąpienia obiektów i samorządów do trasy. W tym samym składzie Zespół może odbyć kolejne spotkanie z udziałem ekspertów w dziedzinie tematyki trasy oraz metodyki interpretacji, tym razem poświęcone omówieniu i przyjęciu ostatecznej listy doświadczeń i usług w poszczególnych miejscach trasy tak, by zapewnić ich komplementarność i spójność. We wszystkich miejscach i obiektach trasy ich zarządcy (opiekunowie, gospodarze), powinni wyznaczyć osoby odpowiedzialne za współpracę z trasą, które będą utrzymywały komunikację z koordynatorami szlaku oraz wzajemną, co jest niezbędne dla poprawnego funkcjonowania przedsięwzięcia. Dla tej grupy zaleca się utworzenie mailowej listy dyskusyjnej lub innej formy grupowej, skutecznej i sprawnej komunikacji. Współpracujący członkowie zespołu będą proponować zmiany i rozszerzenia oferty, informować o ograniczeniach lub nowych propozycjach w obiektach, mogą także wspólnie organizować eventy na trasie, na przykład zintensyfikowane programy tematyczne trasy na dni święta Szlaku (Weekend na Szlaku Piastowskim) lub w dowolnych innych terminach (np. w wybrane lub nawet wszystkie weekendy sezonu turystycznego). Kolejnym etapem może być wskazanie (wyszukanie, delegowanie) pracowników obiektów, lokalnych przewodników i innych osób chętnych do przejęcia roli wcieleniowego narratora trasy, i opracowanie oraz realizacja szkolenia dla nich, a także zamówienie strojów i gadżetów (zob. niżej: zapewnienie spójnej narracji). Następnie (być może w dwóch zespołach, zob. pakiety) po zaproszeniu interesariuszy pakietów turystycznych z poszczególnych miejsc trasy (oferentów noclegów, posiłków oraz usług rekreacji, samodzielnych przewodników itd.), należy kontynuować prace z ich udziałem. Każdy lokalny pakiet trasy, zestawiony zgodnie z zasadami produktów turystycznych, powinien być dystrybuowany przez koordynatora szlaku (w ramach danej trasy, jako opcjonalny komponent jej produktu dla turystów) jednak może być także sprzedawany samodzielnie przez lokalnych przedsiębiorców, konieczne jednak z udziałem obiektu lub kilku obiektów albo punktów doświadczeń trasy, które zapewniają rdzeń jego tematycznych doświadczeń. Ponieważ pakiety wycieczkowe tej trasy może sprzedawać również zewnętrzny touroperator np. organizator wycieczek szkolnych (zob. niżej, pakiet wycieczkowy), także te podmioty mogą zostać zaproszone do współpracy na etapie ich formowania. Współpraca obiektów w ramach trasy powinna polegać także na wzajemnej promocji, to znaczy m.in. na wskazywaniu imiennie na pozostałe obiekty i miejsca doświadczeń, które realizują jej pozostałe wątki i zachęcaniu turystów do ich odwiedzenia, co powinno polegać na wzajemności. Teksty tych rekomendacji mogą być wspólnie ustalone w ramach ww. zespołu zarządzania trasą, można także opracować mapę trasy, umieszczaną w widocznych miejscach we wszystkich jej miejscowościach i u współpracujących oferentów usług.
Podział elementów narracji	Dla tej trasy proponuje się podział elementów narracji zgodny z dwoma kryteriami. Pierwszym i głównym z nich jest kryterium historyczne, polegające na lokalizacji doświadczeń tematycznych zgodnej z faktami historycznymi, co w przypadku tej trasy jest łatwe, ponieważ opiera się na wielości i dobrym potwierdzeniu relacji. Zgodnie z tym wątek bitwy pod Płowcami powinien być eksploatowany tylko w Płowcach lub/i Radziejowie, oblężenia Pakości – tamże, Pokoju Kaliskiego właśnie w Kaliszu i tak dalej (co dotyczy tak przekazu, jak i doświadczeń interaktywnych odnoszących się do lokalnych wydarzeń, jak gra planszowa i gra eksploracyjna w terenie). Drugim kryterium, odnoszącym się bardziej do doświadczeń interaktywnych o odniesieniu ogólnym (cała wojna, polityka, dyplomacja, kulinaria) jest rzeczywisty potencjał obiektu w postaci istniejących już zasobów (składowe elementy dla przekrojowej ekspozycji trasy, pomieszczenia dla projekcji „ogólnego” filmu (zob. niżej), profesjonalny personel do organizacji prelekcji, a także posiadanych doświadczeń w organizacji podobnych przedsięwzięć interpretacyjnych, takich jak prelekcje i lekcje muzealne, rozwinięte programy oprowadzania, warsztaty tematyczne, uczty rycerskie i inne). Takie doświadczenia można zlokalizować tam, gdzie potencjał ten jest największy i gwarantuje ich szybkie uruchomienie oraz wysoką jakość merytoryczną i satysfakcjonującą obsługę (tak turystów, jak i rezerwacji).
Zapewnienie spójnej	Zgodnie z zasadami storytellingu (tu szczególnie także ze względu na jedną z głównych grup docelowych) pierwszym zabiegiem służącym uspojnieniu narracji jest wprowadzenie wcieleniowej narracji przez

narracji	stylizowanych przewodników. W tym wypadku narratorem powinien być król Władysław Łokietek. Można to zapewnić przez zorganizowanie szkolenia dla lokalnych przewodników, pracowników obiektów lub odszukanych i zgłaszających się osób współpracujących, którzy wcielą się w narratora oraz zapewnienie im elementów stroju historycznego, który będzie trzeba opracować i zamówić w kilku- kilkunastu egzemplarzach. W przypadku nieznaleszenia osoby chętnej należy zadbać, by lokalne miejsce upamiętnienia, jeśli jest jedynym miejscem doświadczeń tematycznych trasy zostało zaopatrzone w przekaz pisany i głosowy (ewentualnie także wizualny, uruchamiany za pomocą urządzenia mobilnego), co najlepiej sprawdza się w systemie QR lub jako element odrębnej aplikacji mobilnej dla trasy (zob. p.5). Drugim elementem zapewniającym spójność narracji są wspomniane treści pisane i wizualne. Powinny one być zamieszczane m.in. w opisach poszczególnych obiektów w ramach trasy, na stronie www szlaku, w aplikacjach turystycznych, w tym w ich warstwie tematycznej poświęconej trasie oraz w opisach przy obiektach pozostających bez stałego personelu np. wolno stojących pomnikach i w chronologicznych opisach świątyń nieposiadających personelu obsługi turystów, których na tej trasie jest sporo. Teksty tych opisów, jeśli nie mogą ich w odpowiedniej jakości samodzielnie skomponować zarządcy obiektów, powinien im dostarczyć koordynator szlaku, który zadanie ich opracowania może zlecić ekspertowi w dziedzinie historii wojen polsko-krzyżackich i/lub ekspertowi metodyki interpretacji dziedzictwa. Spójność narracji (w tym wykorzystywanie wszystkich ważnych wątków trasy), rzeczywiste ich wprowadzanie w przewidzianych miejscach [por. p. 3.] oraz niepowielanie tych samych wątków i scenariuszy w różnych miejscach doświadczeń może zapewnić również własny podręcznik tematyczno-metodyczny trasy. Jego opracowanie można zlecić ekspertowi w dziedzinie metodyki interpretacji dziedzictwa i współpracującemu z nim konsultantowi historycznemu. Taki podręcznik powinien zestawiać treści zalecane do przekazywania podczas oprowadzania we wszystkich obiektach i miejscach doświadczeń, a także zawierać gotowe scenariusze doświadczeń tematycznych (np. prelekcji, pokazów, warsztatów, gier itd.). Dla turystów, zwłaszcza korzystających z indywidualnych pakietów, spójność narracji zapewni przewodnik po trasie, opracowany w formie odpowiedniej i atrakcyjnej dla obydwu wskazanych grup docelowych. Powinien on m.in. zawierać napisany prostym językiem rys historyczny przedmiotowych konfliktów (z ich kontekstem, etapami, opisem i skutkami głównych wydarzeń), biogramy głównych aktorów wydarzeń, mapę miejscowości z odpowiednią legendą, odpowiednio dobrane fragmenty źródłowe i literackie oraz materiał graficzny, w tym prezentacje materialnych upamiętnień, kalendarium wydarzeń na trasie (eventów, regularnie organizowanych doświadczeń) oraz instrukcją korzystania z indywidualnego planera (zob. p. 5). Układ treści przewodnika powinien być dostosowany do powyższych (i innych, uzgodnionych przez zespół organizacyjny trasy) zaleceń i kryteriów dotyczących podziału treści między obiektami i miejscami. Koszty opracowania i wykonania przewodnika mogą częściowo pokryć oferenci usług współpracujący z trasą w zamian za umieszczenie w nim ich reklamy i danych adresowych.
Zalecane źródła i komponenty doświadczeń tematycznych	W tworzeniu doświadczeń tematycznych (w tym faktografii do ich treści i kompozycji gotowych scenariuszy przekazu czy inscenizacji) pomocnym źródłem może być dzieło Jana Długosza („Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa...”). Dla potwierdzenia faktografii i interpretacji wydarzeń historycznych mogą posłużyć naukowe opracowania historyków, m.in. Mariana Biskupa „Wojny Polski z Zakonem Krzyżackim” (Oświęcim 2014) i Jerzego Wyrozumskiego „Kazimierz Wielki” (Wrocław 2004), a także lokalne opracowania historyczne, dotyczące miast i poszczególnych zabytków. Z literatury pięknej jako źródła fragmentów literackich można wykorzystać m.in. powieści Józefa I. Kraszewskiego „Jelita” i „Kraków za Łokietka” oraz powieści E. Cherezińskiej poświęcone Władysławowi Łokietkowi „Płomienna Korona” (2017) i „Wojenna Korona” (2019). Źródłem multimedialnych fragmentów do własnego przekazu może być serial telewizyjny „Znak Orła” (1977-78), w mniejszym zakresie film telewizyjny Cz. i E. Petelskich „Kazimierz Wielki” (1975) oraz serial „Korona Królów” (fragmenty pierwszych odcinków), jak również relacje filmowe z inscenizacji bitwy pod Płowcami.
Dodatkowe doświadczenia tematyczne	Film. Dla trasy powinien być opracowany przynajmniej jeden film tematyczny (najlepiej fabularyzowany dokument) oparty na tekstach źródłowych oraz literackich (zob. wyżej) i z inscenizowanymi scenami. Taki film powinien być wyświetlany zarówno grupom, jak i indywidualnym turystom w jednym z obiektów trasy, który dysponuje takimi warunkami (np. Zamek w Poznaniu lub Muzeum w Pyzdrach) albo w jednym z ośrodków kultury współpracujących z trasą w organizacji doświadczeń (np. w Radziejowie, może Kowalu albo Gniewkowie). Mógłby on także (jako wprowadzenie) być elementem wystawy przekrojowej o wojnach polsko-krzyżackich (zob. kreacja nowych miejsc). Kulinaria. Najbardziej pożądanym doświadczeniem w tym wymiarze mogłaby być uczta rycerska po bitwie. Jen naturalnym miejscem organizacji byłyby Płowce lub Radziejów, ewentualnie Kalisz (uczta po zwycięsko przeżytym oblężeniu lub po zawarciu pokoju), gdzie miejscowy rezerwat archeologiczny (obiekt Szlaku) ma już doświadczenia związane z cykliczną organizacją takich doświadczeń. Miejscem uczty może być obozowisko, ale także restauracja lub ośrodek edukacji historycznej, w tym wypadku jednak należy zadbać o merytoryczną konsultację nie tylko jej składników (potrawy historyczne), ale i jej programu (uczestniczące, stylizowane postacie historyczne, ich przemowy, muzyka). Uczta, poza specjalnymi dniami Weekendu na Szlaku i jubileuszy, może być także w stałej ofercie dla grup zorganizowanych jako unikatowe wieczorne

	doświadczenie w ramach pakietu trasy. Gry terenowe o charakterze eksploracyjnym (gra miejska lub questing) mogą skoncentrować się na reliktach i symbolach wojen polsko-krzyżackich (pomniki, tablice) oraz ogólnie epoki piastowskiej. Ich opracowanie jest szczególnie zalecane dla miejscowości małych (Brześć Kuj., Pyzdry, Gniewkowo) lub o zwartej przestrzeni zabytkowej (Kalisz), gdzie można rozegrać je w niedługim czasie, a substancja budowlana i infrastruktura nie przytłacza uczestników i nie redukuje efektu działania ich wyobraźni. Inscenizacje. Obok dorocznej sierpniowej inscenizacji bitwy pod Płowcami, organizowanej niezależnie od funkcjonowania trasy (którą w dniach jej odbywania należy włączyć w program pakietów trasy dla turystów) warte rozważenia są mniejsze i tańsze inscenizacje, które mogą posłużyć dla rozwinięcia ofert doświadczeń tematycznych w niektórych miejscach i być oferowane wszystkim zorganizowanym grupom wycieczkowym (zob. pakiet wycieczkowy), a także wykonywane w dni Weekendu na Szlaku Piastowskim i w ramach lokalnych świąt oraz festynów historycznych (co dodatkowo wzbogaci ich program). Ich treścią powinny być sceny historyczne dotyczące danej miejscowości, np. proces inowrocławski, zawarcie pokoju w Kaliszu, negocjacje na temat poddania zamku w Pakości itd. Można przy tym zaprosić do współpracy lokalne grupy rekonstrukcji historycznych z których parę już angażuje się w pokazy podobnych lub nawet tych samych scen (tak jak w Inowrocławiu w ramach obchodów jubileuszowych). Organizacja zupełnie nowej inscenizacji mogłaby być dodatkowym komponentem rocznego programu miejscowego ośrodka kultury i wprowadzić do grona lokalnych partnerów szlaku samoczynnie odnawiającą się grupę miejscowych pasjonatów i wolontariuszy. Stacjonarne gry historyczne. Ze względu na bogactwo tematów i jednocześnie ubóstwo materialnych pamiątek, a także w celu zapewnienia interaktywnych doświadczeń najważniejszym komponentem tej trasy mogą stać się gry historyczne, których stworzenie nie jest zbyt kosztowne, a rozgrywka wymaga jedynie zapewnienia miejsca pod dachem. Dlatego dla tej trasy można zaproponować całą ich serię. Powinny one stanowić opcjonalną propozycję dla pakietów indywidualnych oraz – przynajmniej w niektórych miejscach, dysponujących możliwością ich symultanicznej rozgrywki na wielu stołach – pakietów grupowych. Pierwsza z nich to gra uniwersalna, możliwa do rozegrania (i dostępna) w zasadzie w każdym miejscu trasy. Jej roboczy tytuł, odnoszący się do tematyki trasy to „Łokietek walczy z Krzyżakami”. Turowa gra planszowa powinna zawierać mapę wojny, role dla dwóch graczy lub zespołów (oraz ewentualnie postaci wspierających) i uwzględniać elementy militarne, gospodarcze (rekrutacja i utrzymanie wojska, fortyfikacja miast itd.) oraz dyplomatyczne. Można ją opracować w formule podobnej do znanych już gier historycznych, takich jak „Magnaci” (Phalanx) lub Sigismundus Augustus (Fundacja niepodległości). Inne gry towarzyskie, wykonane na zlecenie szlaku, poszczególnych obiektów trasy i lokalnych samorządów powinny być proponowane w pojedynczych miejscach, ze względu na ich odniesienie do epizodów z ich dziejów. Mogą to być (przykładowo) gry takie jak „Bitwa pod Płowcami” (proponowana w samych Płowcach i Radziejowie), gra „Ratuj Królewicza”, nawiązująca do epizodu zajęcia miasta przez Krzyżaków i ucieczki księcia Kazimierza z pomocą mieszkańców (w Pyzdrach), Gra oblężenie zamku dla Pakości. W Kaliszu można opracować i zaproponować rozwiniętą grę strategiczną pt. „Pokój kaliski (czyli jak zakończyć wojnę, odzyskać ziemię i niczego nie dać na zawsze?)”. We Włocławku doświadczenie tematyczne uzupełniające komponent narracji o zniszczeniu miasta podczas wojen krzyżackich może zostać zorganizowany w Muzeum (także obiekcie Szlaku). Byłby to wtedy ważny element narracji trasy i samodzielne doświadczenie tematyczne w postaci filmu dokumentalnego, lekcji muzealnej lub gry stacjonarnej. W takim wypadku Muzeum stałoby się nawet kumulującym doświadczenia tematyczne tego jej odcinka. Pracownicy Muzeum mogą także zadbać o obsługę przewodnicką grup turystycznych przy katedrze.
Pakiet wycieczkowy dla trasy	W przypadku tej trasy istnieje problem z dwoma oddzielnymi od siebie grupami obiektów (zob. p. 5) utrudniający stworzenie wspólnej, zwartej propozycji wycieczki. Dlatego powinno się raczej dążyć do organizacji dwóch takich pakietów (zob. niżej). Sprzedaż takiego pakietu wycieczkowego powinna w całości odbywać się za pośrednictwem zewnętrznego touroperatora. Wówczas on wykonuje marketing zewnętrzny (reklama, relacje ze zlecającymi lub nabór klientów), a od koordynatorów szlaku otrzymuje organizację wszystkich doświadczeń na miejscach oraz rezerwację posiłków (które składają się lokalne pakiety tematyczne), a także rezerwację noclegów w wybranych przez siebie miejscach. Jeśli natomiast pakiet dla grup jest adresowany do uczniów z danego regionu, to może być zbudowany bez noclegu (o ile wycieczka obejmie tylko grupę obiektów z własnego regionu) lub z jednym noclegiem w odpowiednio drugim dla uczestników regionie, do którego wycieczka dotrze pod koniec pierwszego dnia. Ten pakiet można dystrybuować za pośrednictwem szkół, z którymi współpracują koordynatorzy szlaków lub (podobnie jak wyżej opisaną wersję) z udziałem zewnętrznego touroperatora, na przykład biura specjalizującego się w wycieczkach szkolnych. W skład tematycznych doświadczeń pakietów wycieczkowych powinny wchodzić: narracja wcieleniowa lub zastępujący ją elektroniczny przekaz przy obiektach nieposiadających rozszerzonych doświadczeń z ewentualnym zwiedzaniem samych obiektów lub zabytków pochodzących z okresu wojen polsko-krzyżackich albo dawniejszych (tak np. w Gniewkowie, Kowalu), rozszerzone doświadczenia tam, gdzie są one

	dostępne (np. gra terenowa w Brześciu Kujawskim albo Pyzdrach), film o wojnach polsko-krzyżackich i/lub prelekcja w którymś z obiektów posiadających przygotowany personel oraz seria rozgrywek wspomnianej wyżej towarzyskiej gry historycznej „Łokietek walczy...” (w kilku małych zespołach, zob. wyżej, Dodatkowe doświadczenia). Do rozważenia jest także posiłek tematyczny w postaci biesiady rycerskiej „po bitwie” w jednym z miejsc, gdzie stoczono potyczki zwycięskie dla polskiej strony, najlepiej z udziałem Władysława Łokietka (Płowce, Radziejów).
Pakiet indywidualny dla trasy	Doświadczenia tematyczne stanowiące rdzeń tego pakietu to: zwiedzanie obiektów i miejsc upamiętnień (prawdopodobnie z ograniczonym wymiarem narracji wcieleniowej, ze względu na koszty), zwiedzenie ekspozycji tematycznej (zob. poniżej, „Kreacja...” oraz rozgrywki gier tematycznych i ewentualnych gier terenowych (zob. Dodatkowe doświadczenia), w szczególności rozgrywki gry „Łokietek walczy z Krzyżakami” oraz jednej albo kilku z pozostałych proponowanych lokalnie gier (zob. wyżej, Dodatkowe doświadczenia). Dodatkową grupę doświadczeń zapewni mu jego promowanie i masowa dystrybucja w czasie trwania „Weekendu na Szlaku Piastowskim” lub w dni inscenizacji Bitwy pod Płowcami lub innych lokalnych imprez ożywianie historii związanych z tematyką trasy, w tym festynów historycznych organizowanych jako święta miejskie (m.in. Radziejowa, Brześcia Kujawskiego czy Kowala). Obok propozycji posiłków, w tym pakiecie powinny znaleźć się oferty opcjonalnych noclegów, ponieważ: 1) jego konsumenci będą pochodzili z terenu całego kraju, 2) prawdopodobnie spędzą na trasie cały weekend lub kilka dni wakacji. Usługa noclegu powinna być dostępna w standardzie od hostelu lub kwatery prywatnej dla kilku osób po hotel 3* i może być zlokalizowana praktycznie w każdej z miejscowości trasy, dając konsumentom bardziej swobodny wybór atrakcji i doświadczeń oraz porządku ich zwiedzania i konsumpcji. Organizacja pakietu indywidualnego została opisana poniżej (zob. p.5. planer). W jego dystrybucji istotne jest, by umożliwić turystyce odrębne wybieranie pakietów lokalnych i opcję ich zakupu odrębnie w ramach planera lub na platformie zarządczej szlaku.
Interesariusze – oferenci usług	Oprócz zarządców obiektów trasy i gospodarzy miejsc upamiętnień (samorządami) głównymi potencjalnymi interesariuszami trasy są lokalni oferenci usług z branży turystycznej (w tym noclegów i gastronomii dla zorganizowanych wycieczek i indywidualnych konsumentów pakietów) oraz lokalne podmioty życia kulturalnego i przedsiębiorcy, którzy we współpracy z koordynatorem szlaku (trasy) stworzą własne doświadczenia tematyczne względnie wprowadzą usługi do pakietów trasy, w ten sposób tworząc jej kolejne stacje. Przykładowo w miejscowościach, gdzie same obiekty szlaku nie mogą lub nie są skłonne rozwinąć doświadczeń tematycznych (taka sytuacja na początku może zajść m.in. w Poznaniu, Gniewkowie i Płowcach) do grupy partnerów trasy zaleca się zaprosić funkcjonujące możliwie najbliżej nich ośrodki kultury, biblioteki lub lokalne muzea albo ośrodki edukacji, które zaoferują miejsce i personel dla prelekcji, warsztatów oraz rozgrywek gry tematycznej. Z punktu widzenia wymiaru narracji tematycznej grupą naturalnych partnerów trasy są również samodzielnie działający interpretatorzy (w tym przewodnicy lokalni) i animatorzy doświadczeń oraz grupy rekonstrukcji historycznej specjalizujące się w historii średniowiecznej, w tym głównie odtwórcy rycerskiego rzemiosła. Mogą oni zapewnić wcieleniową narrację w miejscach założonych w projekcie trasy (p.3) oraz rozwinięte doświadczenia tematyczne w postaci inscenizacji w niektórych miejscowościach. Partnerem trasy może także zostać jeden lub paru organizatorów tematycznej biesiady (zob. niżej). Koordynatorzy szlaku we współpracy z zarządcami obiektów trasy powinni aktywnie poszukiwać potencjalnych partnerów wśród osób i podmiotów posiadających potrzebną infrastrukturę, ofertę gotowych usług oraz wiedzę i umiejętności (przewodnicy) i zapraszać ich do współpracy ze szlakiem i trasą oraz do zgłaszania własnych pomysłów, w tym scenariuszy tematycznych doświadczeń zgodnych z jej profilem. Warunkiem włączenia partnerów do oferty trasy powinna być weryfikacja standardów ich usług. W odniesieniu do usług recepcji może ją przeprowadzić koordynator szlaku, a do doświadczeń tematycznych – Rada Programowo-Naukowa Szlaku Piastowskiego. Zgłaszającego się lub znalezione go oferenta doświadczeń koordynator Szlaku powinien przy tym wspomóc w poprawnym przygotowaniu opisu jego projektu i może w jego imieniu zgłosić ten projekt do oceny. W niektórych obszarach trasy, gdzie jej obiekty położone są relatywnie blisko siebie (jak między Kowalem Radziejowem czy Inowrocławiem a Pakością) można rozważyć zaproszenie do współpracy stacjonarnych lub mobilnych wypożyczalni rowerów, którzy w sezonie turystycznym zapewniliby możliwość alternatywnego (i aktywnego) przemieszczania się turystów. Tę usługę można wtedy wprowadzić, także na jednym odcinku, do indywidualnych lub wycieczkowych pakietów
Kreacja nowych miejsc doświadczeń	Ekspozycja systematyczna. W celu wzmocnienia nie tylko spójności, ale i integralności jej przekazu trasie potrzebna jest systematyczna, przekrojowa ekspozycja na temat wojen i procesów polsko-krzyżackich. Jej treścią powinien być historyczny kontekst tych konfliktów (w tym ekspansja Zakonu i procesy jednoczenia ziem polskich), przebieg (w tym kolejne etapy) i geografia wydarzeń oraz ich główni bohaterowie i ich skutki polityczne i gospodarcze (a także echa w polskiej kulturze). Wystawa, możliwie multimedialna, interaktywna i utrzymana w rejestrze odpowiednim do poziomu percepcji osoby kilkunastoletniej (ale nie dziecka) mogłaby być umieszczona w regionie najmocniej doświadczonym przebiegiem tych wojen, to jest na Kujawach,

	w jednym z miejsc posiadających znaczne umocowanie historyczne, ale skąpe zasoby materialne: Inowrocławiu (i tu wyodrębniona w miejscowym muzeum) lub Radziejowie albo Gniewkowie - co posłużyłoby poszerzeniu miejscowych zasobów i rozwinięciu tematycznych doświadczeń. Inne atrakcje tematyczne zaleca się kreować w miejscowościach, gdzie potwierdzone są wydarzenia historyczne tworzące tematykę trasy, ale poza zabytkiem luźno związanym z narracją trasy lub pomnikiem nie ma fizycznego miejsca, które nadaje się do rozwinięcia doświadczeń tematycznych wykraczających poza przekaz treści. Takimi miejscami są - przykładowo - Gniewkowo, Pakość i Konin (zabytki) oraz Kowal i Płowce (pomniki). To tam szczególnie pożądane jest powiązanie form upamiętnień z rozwiniętym przekazem (osobowym - wcieleniowym dla grup i elektronicznym dla indywidualnych turystów). Dodatkowymi elementami rozwijającymi doświadczenia oraz przedłużającymi czas ich trwania mogłyby tam być min. tematyczne gry eksploracyjne (a więc terenowe, w oparciu o zabytki z epoki) oraz gry towarzyskie, prelekcje lub filmy (zob. powyżej). Do kreacji takich elementów doświadczeń można zaprosić lokalnych interesariuszy spoza grona dotychczasowych członków i partnerów szlaku pod warunkiem ich odpowiedniej lokalizacji (blisko obiektu trasy) oraz zapewnienia ich wysokiej jakości (weryfikowanej przez koordynatora szlaku, konsultanta historycznego / metodycznego w zakresie interpretacji dziedzictwa i ostatecznie - Radę NP. ds. SP).
--	---

5.5 Rekomendacje dotyczące zarządzania trasą

Trasa jest być może najtrudniejszą w realizacji, a to ze względu na aktualny stan zasobów materialnych. Praktycznie nie istnieją bowiem ani wyodrębnione wystawy i kolekcje, ani gotowe i realizowane scenariusze doświadczeń tematycznych, a w większości miejsc przewidzianych do trasy nie ma nawet materialnych sposobów upamiętnień wydarzeń tworzących oś narracyjną trasy. Na szczęście istnieją dosyć szczegółowe przekazy historyczne i literackie, które mogą zostać wykorzystane do budowania treści takiego przekazu i do konstrukcji rozwiniętych doświadczeń. Przełożenie potencjału tej trasy określonego na podstawie zasobów historycznych (potwierdzonych faktów z okresu wojen polsko-krzyżackich) na jej założenia przestrzenne daje dwie grupy obiektów oddzielonych od siebie (w północno-wschodniej i wschodniej części Szlaku, na terenie woj. kujawsko-pomorskiego oraz w południowej, na terenie Wielkopolski). Utrudnia to zbudowanie względnie zwartego ciągu obiektów zwiedzanych podczas jednej wycieczki i skłania raczej do decyzji opracowania dwóch pakietów opartych na obydwu grupach obiektów i ich lokalnych zasobach (zob. p. 4). Jednak obydwa te pakiety mogą zostać wykorzystane w ramach jednej kilkudniowej tematycznej wycieczki, jeśli jakiś zewnętrzny operator zdecyduje się taką zorganizować.

Drugim podstawowym problemem w konstrukcji tej trasy może być ubóstwo oferty dla uczestników podróży tematycznej w niektórych kluczowych dla niej miejscach, szczególnie przy wolno stojących pomnikach, które nie są zarządzane przez aktywne organizacje, jak obiekty w solnej przestrzeni w Kowalu, Brześciu Kujawskim, Płowcach i Koninie. Z drugiej strony aktualnie brak również zarówno materialnych upamiętnień wydarzeń wojen polsko-krzyżackich, jak i działań interpretacyjnych w obiektach aktywnie zarządzanych, takich jak katedry w Kaliszu i Włocławku, zespół klasztorny w Pakości, kościół Imienia NMP w Inowrocławiu, kościół farny w Gniewkowie, kościół franciszkanów w Radziejowie czy Muzeum Sztuk Użytkowych w Poznaniu (zarządca Wzgórza Przemysła). Ze względu na przygniatającą większość takich obiektów, w tym wypadku nie można ograniczyć struktury trasy w pierwszym etapie jej działania do pozostałych - ponieważ jest to tylko Muzeum w Pyzdrach.

Dlatego zadanie stworzenia choćby bazowych zasobów i doświadczeń tematycznych spada na koordynatorów Szlaku w obu województwach oraz miejscowe samorządy. Powinni oni najpierw odbyć wspólne konsultacje z zarządcami obiektów i ustalić sposoby materialnego upamiętnienia wydarzeń historycznych na miejscu wszędzie tam, gdzie takie jeszcze nie istnieją. Drugim krokiem, ale dopiero po wprowadzeniu materialnych upamiętnień in situ, powinno być odszukanie podmiotów i osób w bliskim otoczeniu obiektów zainteresowanych objęciem funkcji animatorów doświadczeń w tych miejscach (jako przewodnicy, także „wcieleniowi” (zob. p. 4), animatorzy gier planszowych i terenowych oraz ewentualnych mikroeventów rekonstrukcyjnych). Mogą to być koła przewodników turystycznych lub pojedynczy przewodnicy, grupy rekonstrukcji historycznej działające w pobliżu obiektów trasy, lokalne domy kultury oraz właściciele ośrodków edukacji czasu wolnego lub historycznych parków rozrywki itd. Należy im zaproponować współpracę jednak pod warunkiem zaakceptowania scenariuszy doświadczeń zgodnych z założeniami trasy (do wyboru np. rozgrywek gier stacjonarnych lub terenowych, prelekcji, uczt rycerskiej itd.) realizującymi

tematykę ujętą w rekomendacjach dla danego miejsca (zob. p. 3) lub zaprosić ich do przedstawienia takich scenariuszy, przyjętych przez koordynatora szlaku. Kryterium włączenia danego obiektu lub podmiotu do grupy stałych partnerów tej trasy Szlaku i wprowadzenia go do zespołu usługodawców pakietów dla grup oraz pakietów indywidualnych może być zapewnienie w pobliskim obiekcie trasy wcieleniowego narratora, który wprowadzi ożywienie przekazu i będzie silnym elementem jej spójnej narracji. Włączenie propozycji nowych partnerów może odbywać się na różne sposoby: przez ich wprowadzenie na stronę www szlaku z własnym adresem i możliwością rezerwacji (dla pakietów indywidualnych), przez uzgodnienie warunków świadczenia ich usługi z koordynatorami szlaku i wprowadzenie jej do struktury doświadczeń w ramach pakietów wycieczkowych rezerwowanych u nich przez touroperatorów. Docelowo powinno się dążyć do tego, by w każdym miejscu na trasie lub w jego bezpośrednim sąsiedztwie turysta podróżujący trasą mógł się spotkać z żywym przedstawicielem szlaku (wcieleniowym przewodnikiem, animatorem doświadczeń, interpretatorem, prelegentem) i wziąć udział w przynajmniej jednym doświadczeniu interaktywnym (zwiedzaniu, grze terenowej, pokazie, prelekcji, lub innym). Alternatywna możliwość to opracowanie trwałego materiału (filmowego, animacyjnego, dynamicznej wizualizacji) i wprowadzenie go w taki sposób przy miejscu doświadczeń nieposiadającym obsługi, żeby turysta sam mógł go uruchomić na swoim urządzeniu mobilnym (QR, aplikacja szlaku z opcją zbliżeniową, beacon reagujący na zbliżenie się urządzeń mobilnych, inne).

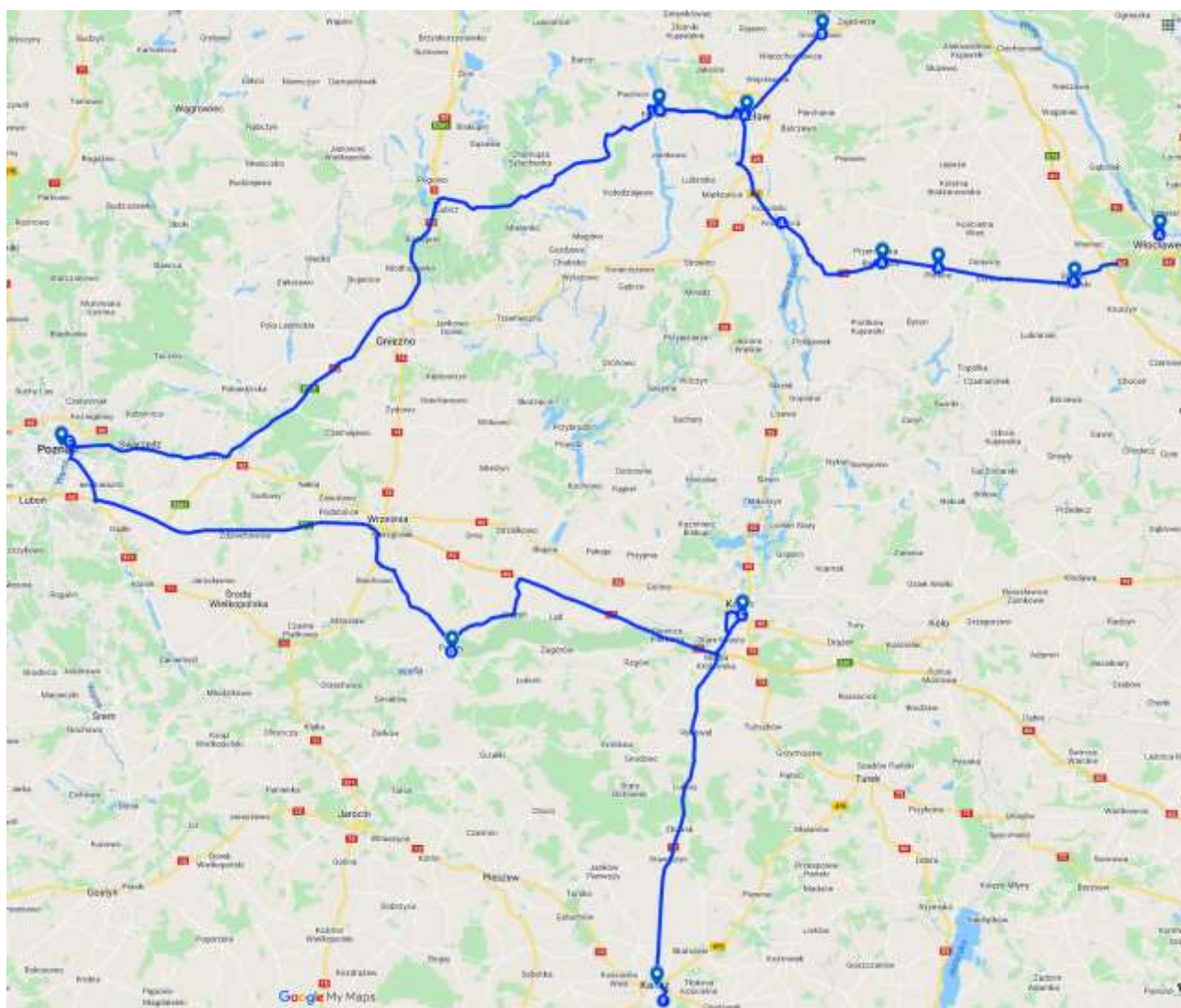
Inna, alternatywna możliwość zapewnienia doświadczenia tematycznego w danym miejscu trasy to (oprócz materialnego upamiętnienia wydarzenia, jeśli takiego jeszcze nie ma) opracowanie trwałego materiału (filmowego, animacyjnego, dynamicznej wizualizacji) i wprowadzenie go w taki sposób przy obiekcie (materialnym upamiętnieniu) tak, żeby turysta sam mógł uruchomić jego przekaz na swoim urządzeniu mobilnym (QR, aplikacja szlaku z opcją zbliżeniową, beacon reagujący na zbliżenie się urządzeń mobilnych, inne).

Optymalnym sposobem organizacji pakietów indywidualnych dla tej trasy byłby indywidualny planer dla turysty jako jej użytkownika. Byłby on gotowym narzędziem samodzielnej konstrukcji pakietu przez turystę i umożliwiał mu automatyczną rezerwację wybranych usług z opłatą na miejscu (tak mogłoby to działać, gdyby został skomponowany jako aplikacja tematyczna) albo w jego imieniu realizowałby rezerwację i umożliwiał dokonanie sumarycznej płatności za pośrednictwem zarządcy pakietu (tak powinno to działać w ramach platformy zarządczej szlaku). Przy wyborze kolejnych atrakcji i usług „indywidualnej trasy” wbudowany mechanizm planera obliczałby czas trwania doświadczeń i przejazdów oraz proponował noclegi i posiłki w miejscach bliskich wybranym doświadczeniom tematycznym. Taki pakietowy planer obsługiwałby koordynator szlaku lub trasy, wprowadzając do niego świadczenia współpracujących oferentów doświadczeń i usług.

Zarządzanie trasą po jej uruchomieniu wymaga utrzymywania przez koordynatorów szlaku odrębnego stałego kanału przekazywania informacji przez jej interesariuszy (w formule rekomendowanej listy dyskusyjnej lub innej platformy z ograniczonym dostępem), ewentualnie z podziałem części wątków na obie części trasy, co zapobiegne nadmiarowi niepotrzebnych komuś informacji. To zapewni sprawną aktualizację informacji o dostępnych doświadczeniach i usługach, pomoże uzgodnić drobniejsze zmiany treści interpretacyjnych i ułatwi współpracę przy opracowywaniu i wprowadzaniu nowych doświadczeń tematycznych dla tej trasy. Do momentu wprowadzenia elektronicznej platformy zarządczej szlaku ten kanał może być też wykorzystywany dla rezerwacji terminów w obiektach w ramach pakietów indywidualnych trasy.

Rekomendowanym sposobem kierowania trasą przez koordynatorów szlaku może być organizowanie dorocznych spotkań roboczych jej interesariuszy z podsumowaniem jej funkcjonowania, modułem wymiany doświadczeń w zakresie obsługi turystów i warsztatem popularyzującym doświadczenia poszczególnych obiektów z nowymi rodzajami działań interpretacyjnych oraz z dodatkowym modułem szkoleniowym dla nowych pracowników obiektów i nowych interesariuszy pakietów tematycznych trasy, którego obowiązkową treścią byłaby m.in. struktura trasy i jej tematyczna narracja. Szkolenia dla osób odgrywających rolę wcieleniowego narratora trasy, ze względu na obszerność materiału, zawierającego też metodykę przekazu, powinny odbywać się w innym trybie, na przykład w ramach kursu przewodnickiego po Szlaku Piastowskim z wydzielonym modułem dla narratorów przewidzianym dla tej trasy. W tym module powinno się przewidzieć zapoznanie z treścią ogólnej narracji dla całej trasy, scenariuszami dla poszczególnych obiektów oraz ćwiczenia w przekazie treści i organizowaniu, oraz realizacji innych interaktywnych doświadczeń dla turystów (warsztatu, gry terenowej i planszowej, prelekcji).

5.6 Robocza mapa trasy

Źródło: Opracowanie własne zespołu ekspertów 2BA doradztwo strategiczne na Google Maps

6 Trasa: „Jak Kościół Polaków nawracał i świątynie budował” (Trasa początków chrześcijaństwa w Polsce)

6.1 Wprowadzenie do narracji trasy

Przestrzeń Szlaku Piastowskiego dokładnie pokrywa się z obszarem pierwotnej misji Kościoła w państwie Mieszka I (Wielkopolska i część Kujaw), ponadto znajdują się w niej zarówno pierwsza polska stolica biskupia (Poznań), jak i metropolitalna, a także większość miejscowości kojarzonych z pobytem świętego Wojciecha, pierwszego patrona Polski i z jego pierwotnym kultem. Wszystko to sprawia, że to właśnie Szlak Piastowski jest optymalnym systemem eksploatacji turystyczno-kulturowej, który może zająć się organizacją tego wymiaru turystyki dziedzictwa. W ramach trasy początków chrześcijaństwa w Polsce w narracji powinny dominować takie wątki jak: znane postacie przedstawicieli i misjonarzy nowej religii (bp. Jordan, bp Unger, święty Wojciech, metropolita Radzim, jej pierwsi męczennicy (Pięciu Braci Męczenników), osoby najsilniej wspierające zmianę w pierwszym okresie (Mieszko I, Dobrawa, Bolesław Chrobry), ale także późniejsi fundatorzy, zarówno z dynastii piastowskiej (Kazimierz Odnowiciel, Bolesław Śmiały, Bolesław Krzywousty), jak i z elit państwa (Piotr Włostowiec, Zbysław z Panigroda, ród Awdańców). Drugim wątkiem są najstarsze budowle sakralne: ich okoliczności powstania, przeznaczenie, typy i późniejsze losy. Trzeci wątek to dokumenty i świadectwa, wśród których na pierwszym miejscu są teksty źródłowe pochodzące z historycznych kronik i życiorysów świętych zagranicznych oraz z kronik polskich, a także nieliczne zachowane dokumenty, jak bulla gnieźnieńska. Ostatnie wreszcie element narracji to najstarsze zachowane artefakty sztuki chrześcijańskiej, w tym Drzwi Gnieźnieńskie, kolumny ze Strzelna, relikwie (domniemany miecz św. Piotra czy stauroteka z Lednicy), naczynia liturgiczne, jak romańskie kielichy mszalne z Gniezna i insygnia biskupie. Wspólnie składają się one na wielowymiarową opowieść samych autentyków, ożywioną dzięki przekazowi wcieleniowemu w różnych miejscach (stylizacja przewodników) i usystematyzowaną oraz uzupełnioną przez komponenty multimedialne (nagrania audio, filmy i prezentacje). Warsztaty tematyczne i rozgrywki gier strategiczno-edukacyjnych mają za zadanie wprowadzić element interakcji turystów i pobudzić ich zaangażowanie. Kluczowymi obiektami trasy są archikatedry w Gnieźnie i Poznaniu, a w ich otoczeniu jako obiekty gwarantujące przestrzeń i personel dla organizacji doświadczeń tematycznych wskazano obydwa muzea diecezjalne w tych samych miastach. Pozostałe obiekty reprezentują wspomniane typy architektury i sztuki sakralnej, wprowadzają osobne wątki postaci, przedsięwzięć lub wymiarów organizacji Kościoła albo zapewniają możliwość poszerzenia doświadczeń.

6.2 Opis ogólny trasy – tematyka, struktura, bohaterowie, obietnica, wytyczne dla marketingu

Trasa	Rekomendacje
Nazwy marketingowe trasy	<i>Jak Kościół Polaków nawracał i świątynie budował</i>
Tematyka (podtytuł)	Trasa początków chrześcijaństwa w Polsce
Obiekty na trasie	Giecz (kościół Wniebowzięcia NMP), Poznań (Archikatedra, Kościół NMP, Brama Poznania, Muzeum Archidiecezjalne), Pobiedziska - Skansen Miniatur Szlaku Piastowskiego, Ostrów Lednicki (Muzeum PPL – wystawy plenerowe na wyspie i naprzeciw niej), Gniezno (Archikatedra, Muzeum Archidiecezji Gnieźnieńskiej), Strzelno (oba romańskie kościoły), Inowrocław (kościół Imienia NMP, tzw. Ruina), Kościelec (kościół św. Małgorzaty). Ewentualnie Żnin (pod warunkiem wykreowania obiektu trasy, zgodnie z rekomendacjami) i Kazimierz Biskupi (z opcją włączenia do Szlaku).

Główny wątek fabularny	W połowie X wieku władca Polan, Mieszko zdecydował o przyjęciu nowej religii. Wraz z nim chrzest przyjął elity jego państwa. Pojawili się zagraniczni misjonarze, rozpoczęto budowę pierwszej biskupiej katedry i świątyń - najpierw w książęcych grodach. Dość prędko polski Kościół doczekał się pierwszego męczennika – był nim biskup Wojciech, zamordowany podczas misji u Prusów. Jego kult, wspierany przez Chrobrego, bardzo przyczynił się do powołania metropolii kościelnej i usamodzielnienia krajowego Kościoła. Teraz już polscy duchowni nawracali swoich rodaków. Organizację Kościoła stale finansowali i wspomagali władcy, którzy nadawali dobra biskupstwu, klasztorom i parafiom. Wpisany w państwo Kościół odwdzięczał się rozwijaniem sztuki, architektury i piśmiennictwa, edukacją elit, opieką zdrowotną i dziełami miłosierdzia, a podczas rozbiegów dzielnicowych był jednym z symboli jedności i najczęściej wspierał książąt dążących do jego zjednoczenia. Szlak Piastowski chce o tym wszystkim opowiedzieć, prezentując swoim gościom najważniejsze postacie, budowle i dokumenty, a także pozwalając zaangażować się w odkrywanie tego fascynującego wątku naszej historii w miejscach, gdzie się ona rozegrała.
Postaci historyczne/legendarne występujące w opowieści o trasie	Bp Jordan, bp Unger, Św. Wojciech, abp Radzim, Mieszko I., Bolesław Chrobry, Piotr Włostowie (fundator Strzelna), abp. Jakub ze Żnina (bulla z 1136 r.), abp. Jakub Świnka, Mieszko III Stary.
Narrator trasy	Święty Wojciech, biskup Pragi, misjonarz u Prusów, pierwszy patron Polski.
Obiekty na trasie	Wkład poszczególnych obiektów przewidzianych dla trasy w jej narrację opisano odrębnie w tabeli obiektowej (p. 3)
Obietnica dla użytkownika szlaku.	Odwiedzisz miejsca, w których rodziło się polskie chrześcijaństwo. Poznasz ludzi, którzy zdecydowali o przyjęciu nowej religii i wprowadzali ją wśród naszych przodków. Pojedziesz po śladach świętego Wojciecha i dowiesz się, że bardziej po śmierci niż za życia pomógł on w ustanowieniu polskiego Kościoła. Zobaczysz pierwsze świątynie Polski, zachwycisz się dziełami sztuki kościelnej sprzed wielu stuleci. Zapoznasz się z liturgią i pobożnością dawnych wieków i zadaniami Kościoła i duchownych w państwie. Wcielisz się w polskiego biskupa i spróbujesz zarządzać misją i diecezją. Po trasie poprowadzi Cię Święty Wojciech, biskup i misjonarz z X wieku, pierwszy patron Polski.
Wytyczne dla koordynatorów	Trasę należy promować jako: 1) Atrakcyjny sposób zapoznania się z początkami chrześcijaństwa a Polsce, historyczną rolę Kościoła w funkcjonowaniu państwa i społeczeństwa, sposobami jego organizacji, 2) gotową lekcję ważnego wymiaru średniowiecznej historii naszego kraju, odbywaną w luźnej atmosferze i poza szkołą, interaktywną i zapewniającą jej uczestnikom rozmaite doświadczenia (ożywiające) przeszłość, 3) okazję do „spotkania” ze Świętym Wojciechem jako jednym z Patronów Polski, na doświadczenie wiary i misji z jego perspektywy oraz poznanie oznak jego kultu. Grupa adresatów trasy: 1) Wycieczki szkolne (uczniowie szkół średnich) z całego kraju realizujące program nauki historii (epoka średniowiecza), 2) szkolne grupy rekolekcyjne (w czasie trwania rekolekcji w drodze) skoncentrowane na chrześcijańskich korzeniach Polski i biografii świętych jako wzorców, grupy formacyjne (m.in. członków świeckich ruchów kościelnych), 3) Seminaryjne i wakacyjne grupy studentów historii, kulturoznawstwa, historii sztuki, 4) grupy wycieczkowe uczestników nieformalnej edukacji dorosłych (uniwersytety III wieku, otwarte i społeczne akademie itd.) oraz członków stowarzyszeń pielęgnowania dziedzictwa, 5) indywidualni turyści i grupy prywatne zainteresowani historią polskiego średniowiecza, 6) osoby i grupy rodzinne ze starszymi dziećmi poszukujące możliwości ciekawego spędzenia czasu wolnego podczas wakacji lub długich weekendów, z gwarancją spotkania z historią i jej bohaterami.
Wytyczne dla zarządzających poszczególnymi obiektami	Zarządcy świątyń na trasie powinni zadbać o uzgodnienie zapisanej wersji chronologii i historii swoich obiektów (tablice chronologiczne, własne przewodniki) z tymi, które opracowano w dossier historycznym dla Szlaku Piastowskiego lub/i skonsultować je z badaczami / autorami monograficznych opracowań historycznych, a w ich braku – z merytorycznymi pracownikami diecezjalnych archiwów i muzeów. Powinni przy tym uwzględnić istotne dla tej trasy detale tak, by zawierająca je wersja pisana historii współgrała z narracją opracowaną dla przewodników i przekazu multimedialnego. W redakcji materiałów pomocniczych dla zwiedzania świątyń, udostępnianych turystom pomocny powinien być także koordynator szlaku i współpracujący z nim konsultant metodyki interpretacji dziedzictwa. Standard udostępnienia świątyni dla turystów indywidualnych (np. „otwarcie na telefon”

	lub inna metoda) oraz działania interpretacyjne i inne doświadczenia dostępne w świątyniach dla turystów (m.in. sposób wykonywania narracji „wcieleniowej” przez przewodników oraz dostęp do detali architektury i dzieł sztuki sakralnej, w tym naczyń liturgicznych i sposób ich prezentacji oraz ekspozycji) zarządcy kościołów powinni uzgodnić wzajemnie ze sobą z pomocą koordynatora szlaku (w ramach zespołu organizacyjnego trasy). Pozwoli to ustanowić jednolite standardy dla trasy i ułatwi nie tylko jej marketing (w tym wprowadzanie oferty świątyni do pakietów indywidualnych), ale i przełoży się na zmniejszenie obciążeń związanych z obsługą turystów przez personel kościołów. Ponieważ elementem spójności trasy jest wykonywanie przekazu narracji w obiektach przez jej narratora (tu jest nim święty Wojciech), w obiektach sakralnych posiadających własne usługi przewodnickie lub współpracujących z miejscowymi kołami przewodników rekomendowana jest stylizacja (to jest ich wyposażenie w odpowiedni strój i opracowanie „wcieleniowego” scenariusza przekazu treści w pierwszej osobie). W tym kontekście dla zatrudnianych z zewnątrz na zlecenie kobiet-przewodników należy uzgodnić jednolitą wersję wcieleniową dla całej trasy (np. strój średniowiecznej mniszki). Szczegółowe korzyści funkcjonalne i emocjonalne wskazano w tabeli obiektowej (p. 3.). Sposób opowiadania o obiekcie dla turystów powinien być zbieżny z tymi założeniami, by uwypuklić przewidzianą dla obiektu wartość (elementy wiedzy i przeżyć) wprowadzaną do trasy. W kościołach nieposiadających stałego personelu przewodnickiego należy zadbać (z pomocą koordynatora szlaku), aby na podstawie stałego porozumienia albo pozyskać kogoś do opowiadania (ewentualny pracownik powinien przejść szkolenie przewodnickie), albo uzgodnić zasady dopuszczenia do tego zadania mieszkających w pobliżu przewodników po szlaku (włącznie z ustaleniem zasad „władzy kluczy”, to jest ich posiadania lub każdorazowego przekazywania tej osobie). Zarządzający muzeami przewidzianymi do udziału w trasie (a w drugiej kolejności także inni gestorzy tematycznych doświadczeń turystycznych) powinni uzgodnić między sobą treść warsztatów, prelekcji, lekcji muzealnych i rozgrywek, a gotowych komponentów interpretacji (jak filmy), a nawet eksploatowanych źródeł tak, by uniknąć niekorzystnych dla całościowej narracji powtórzeń i zapobiec brakowi jej ważnych elementów (ogniw).
--	---

6.3 Obiekty na trasie: wkład w narrację całościową trasy, korzyści funkcjonalne i emocjonalne dla zwiedzających

Elementy funkcjonalne opisane w poniższej tabeli i oznaczone gwiazdką (*) posiadają aktualnie w poszczególnych obiektach możliwości realizacji w postaci istniejących komponentów wystaw przedsięwzięć interpretacyjnych (wątki oprowadzania, prelekcje, warsztaty, lekcje muzealne, gry tematyczne, inne). Pozostałe elementy są możliwe do wykreowania na podstawie profilu obiektu i materialnych zasobów istniejących na miejscu lub możliwych do przejęcia, jednak budowa opartych na nich scenariuszy wymaga podjęcia odpowiednich działań przez zarządców obiektów, lokalny samorząd, miejscowy personel obsługi turystyki, animatorów kultury lub innych interesariuszy. W tym kontekście można więc rozumieć je jako szczegółowe propozycje dla obiektu i jego lokalnego otoczenia na etapie budowania trasy i w ramach jej funkcjonowania.

Obiekt / wkład w narrację trasy	Korzyści funkcjonalne doświadczenia	Korzyści emocjonalne
1. Giecz, Kościół NMP i Św. Mikołaja Wątek: świątynia dla zwykłych ludzi. Wzniesiony w XII wieku na dawnym podgrodziu jednonawowy kościół ma grube kamienne mury Odkryto tu ślady wcześniejszej świątyni przedromańskiej zniszczonej	Zapoznanie się ze sposobami budowania, strukturą i materiałami budowlanymi prostych prowincjonalnych świątyni romańskich.* Wiedza o terytorialnej organizacji duszpasterstwa w Polsce wczesnopiastowskiej. Doświadczenie prostoty wnętrza	Poczucie więzi z mieszkańcami średniowiecznych osad piastowskich, modlących się w swoich pierwszych kościołach. Odczucie i zrozumienie roli religii i znaczenia własnego duchownego w życiu małych wiejskich wspólnot w średniowieczu.

przez Czechów w 1039 r. i kamienną menšę ołtarzową.	sakralnego przeznaczonego dla ludności wiejskiej.*	
2. Poznań, Brama Poznania – Interaktywne Centrum Historii Ostrowa Tumskiego. Wątek: Dlaczego Mieszko został chrześcijaninem? W Sali „Woda” pokazano kontekst wydarzeń związanych z założeniem chrześcijańskiej monarchii i początkami państwa polskiego. Władca jest ukazany jako inicjator i główny aktor tych wydarzeń, a Ostrów Tumski jako jedno z najważniejszych miejsc, gdzie się one rozegrały. Wyjaśniono znaczenie chrztu dla późniejszej historii państwa i narodu. Pojawia się postać biskupa Jordana.	Wprowadzenie kluczowej postaci w dziejach polskiego Kościoła: księcia Mieszka I jako inicjatora chrztu i pierwszego dobroczyńcy polskiego Kościoła*. Zrozumienie politycznych i religijnych motywacji wyborów i decyzji pierwszych piastowskich władców*. Zapoznanie się z osobą biskupa Jordana, misjonarza i właściwego chrzciciela Polski oraz pierwszego hierarchy krajowego Kościoła*. Możliwość zakupu gier historycznych, dotyczących historii Poznania i epoki piastowskiej*.	Poczucie więzi z ludźmi, którzy budowali nasze państwo i tymi, którzy im w tym pomagali. Odczucie uczestnictwa w wydarzeniu chrztu przez „czytanie” kroniki lub przebranie się w szaty postaci duchownego*. Emocje związane z rywalizacją podczas rozgrywania quizu historycznego. Emocje związane z rozgrywką historycznej gry planszowej na temat misji kościelnej.
3. Poznań, Archikatedra pw. św. Apostołów Piotra i Pawła Wątek: Prawdziwi chrzciciele. Jak chrzczono Polan? Podziemia katedry odkrywają (a film wyjaśnia) historię budowy i ważne oraz symboliczne elementy wnętrza pierwszej polskiej siedziby biskupiej. Wśród nich są takie, które ukazują silny związek władcy z Kościołem. Podziemia kryją też nie do końca rozwiązane zagadki przeznaczenia niektórych części (tzw. basenu chrzcielnego, jednego z grobowców). Film opowiada historię niszczenia i odbudowy kolejnych katedr na tym miejscu. W nawie głównej znajduje się epitafium biskupa Jordana, stylizowane na jego płytę nagrobną.	Doświadczenie „na dotknięcie” miejsca chrztu pierwszych mieszkańców naszego kraju*. Poznanie okoliczności wzniesienia pierwszej siedziby biskupów Polski i jej dalszych losów (film)*. Zapoznanie się ze sposobami wznoszenia pierwszych wielkich świątyń w Polsce i materiałami użytymi w tych przedsięwzięciach*. Poznanie zmiennych losów budowy, zniszczenia i odbudowy pięciu kolejnych katedr Poznania*. Poznanie przeznaczenia niektórych szczególnych i unikatowych form budowlanych wewnątrz katedry*.	Odczucie i przeżycie religijnej symboliki elementów krypty (basenu chrzcielnego, grobowca, wieży, ołtarza). Empatia wobec dylematów i obaw mieszkańców grodu poznańskiego i państwa Mieszka I, którzy za wolą władcy przyjmowali nową religię. Solidarność z duchownymi, którzy rozpoczynali działalność misyjną wśród naszych przodków. Emocje związane z odwiedzinami krypty władców i biskupów. Duma z dawnej metryki polskiego Kościoła i jego silnych związków z narodową historią. Refleksja nad konsekwencją i poświęceniem ludzi kolejnych epok odbudowujących i powiększających swoją katedrę.
4. Poznań, Muzeum Archidiecezjalne Wątki: najstarsza relikwia. Jak „czytać” biskupa? Tu jest przechowywany Miecz Św. Piotra, który biskup Jordan miał przywieźć ze sobą do Polan - tym samym najstarsza polska relikwia. Muzeum posiada duży zbiór relikwiarzy i paramentów liturgicznych oraz szat biskupich.	Obejrzenie najstarszej polskiej relikwii i wysłuchanie przekazu na temat jej pochodzenia i kultu*. Zapoznanie się z symboliką szat i naczyń liturgicznych oraz insygniów biskupich*. Wiedza na temat przeznaczenia i znaczenia relikwiarzy w kulcie i pobożności ludzi oraz o ich historycznych formach*.	Duma z posiadania w kraju relikwii opisanej w Ewangeliach. Refleksja na temat znaczenia relikwii dla ludzi w dawnych i dzisiejszych czasach. Odczucia religijne związane z konfrontacją ze sztuką kościelną.
5. Poznań, Ostrów Tumski kościół NMP in	Zapoznanie się z okolicznościami wzniesienia pierwszej łacińskiej świątyni	Empatia wobec Dobrawy, przybywającej do obcego kraju,

Summo Wątki: Pierwszy ołtarz Polski. Skromna misjonarka. W tym miejscu, jako część rezydencji Mieszka I (kaplicę palatium), jeszcze przed oficjalnym przyjęciem chrztu, wzniesiono pierwszą katolicką świątynię na ziemiach polskich. Miało to związek ze ślubem z chrześcijanką, Dobrawą.	na ziemiach polskich.* Wiedza o roli Dobrawy czeskiej w chrystianizacji Polski. Doświadczenie ścisłego powiązania mieszkalnego, militarnego, politycznego i religijnego wymiaru życia w najstarszych rezydencjach polskich władców.*	by poślubić nieznanego sobie mężczyznę Poczucie więzi z Dobrawą angażującą się w misję chrześcijańską wśród swoich nowych poddanych.
6. Pobiedziska, Skansen Miniatur Szlaku Piastowskiego Wątki: Przegrana „konkurencja”. Jacy byli bogowie Słowian? Skansen posiada miniatury wielu kościołów, które są obiektami Szlaku Piastowskiego. Znajduje się tu galeria pogańskich bóstw Słowian (posąg). W stałej ofercie skansenu jest quiz pozwalający identyfikować obiekty i warsztaty na temat wierzeń oraz obrzędów religijnych Słowian.	Poznanie i identyfikacja najciekawszych zabytków architektury sakralnej na Szlaku Piastowskim.* Możliwość porównania sposobów budowy i wielkości rozmaitych rodzajów świątyń.* Wiedza o rodzimej religii Polan, którą wyparło chrześcijaństwo.	Odczucia estetyczne towarzyszące oglądaniu miniatur i przekazowi na temat romańskiej architektury sakralnej. Emocje związane z rywalizacją w quizie wiedzy o Szlaku Piastowskim. Empatia z czcicielami dawnych bogów, którzy musieli przyjąć nową religię. Zaangażowanie w obrzęd słowiańskiej religii podczas warsztatów.
7. Ostrów Lednicki Muzeum PPL, wystawa plenerowa na wyspie. Wątki: Kaplica w domu władcy. Jak czczono poprzednich bogów? Elementem zespołu palatium Mieszka I i Chrobrego jest kaplica z tajemniczymi pomieszczeniami (baptysterium? signatorium?) i relikty osobnego kościoła grodowego. Odnaleziono tu m.in. relikwiarz na fragmenty Krzyża Świętego (tzw. staurotekę). Naprzeciw wyspy umieszczono wystawę „Gdy bogów było wielu”, złożoną z repliki pogańskiej świątyni z posągiem Światowida i plansz o wierzeniach Słowian.	Zapoznanie się z religijnymi funkcjami kaplic w palatium - rezydencji pierwszych władców Polski*. Doświadczenie silnego codziennego związku Kościoła i życia władcy (kaplica jako element rezydencji)*. Zapoznanie się z dziejami stauroteki lednickiej i okolicznościami jej pojawienia się w Polsce. Wiedza o sposobach oddawania czci bogom przed wprowadzeniem chrześcijaństwa.* Doświadczenie przestrzenne pogańskiej konciny (świątyni)*.	Wrażenia związane z przeprawą promową na wyspę. Poczucie roli wierzeń w codziennym życiu i oddziaływania religii na plemienną więź Słowian przed ich chrystianizacją. Empatia wobec wiary i nadziei pierwszych polskich chrześcijan, wiernych lednickiego kościoła i użytkowników relikwiarza.
8. Gniezno – Archikatedra Archikatedra Prymasowska pw. Wniebowzięcia NMP Wątki: Nasz pierwszy męczennik i patron. Co znaczy i co daje metropolia? Podziemia świątyni polskich metropolitów ukazują relikty jej poprzedniczek z okresu powstawania polskiego kościoła. Pierwotny grób i dzisiejsza konfesja św. Wojciecha to materialne świadectwa początków polskiej prowincji kościelnej, w tym Zjazdu Gnieźnieńskiego z 1000 r.	Zapoznanie się z początkami i dziejami archikatedry podczas zwiedzania krypty katedralnej i nawy.* Doświadczenie życia świętego Wojciecha i średniowiecznych form jego upamiętnienia, w tym przyczyn powstania, intencji fundatorów sposobów wykonania i symboliki Drzwi (Drzwi Gnieźnieńskie)*. Wiedza o historii relikwii i gnieźnieńskiego kultu świętego Wojciecha (przy Konfesji Świętego)*. Wiedza o statusie metropolity	Poczucie solidarności z Bolesławem Chrobrym, zabiegającym o uniezależnienie polskiego kościoła od Niemiec. Emocje podczas przekazu relacji o życiu i męczeńskiej śmierci świętego Wojciecha. Duma z ponad tysiącletnich dziejów własnej, niezależnej organizacji kościelnej. Przeżycia religijne związane z prezentacją i osobistym doświadczeniem sakralnego

a Drzwi Gnieźnieńskie to dowód państwowego kultu pierwszego męczennika i pierwszego Patrona Polski.	w średniowiecznym kościele i symbolicznych atrybutach jego władzy (katedra biskupia).*	charakteru wnętrza katedry.
9. Gniezno, Muzeum Archidiecezji Gnieźnieńskiej Wątki: Dokumenty kościelnej historii. Sztuka w służbie religii. W zbiorach muzeum znajdują się kielichy romańskie z XII wieku (tzw. św. Wojciecha, Dąbrówki i Królewski), romańskie pierścienie metropolitów, kolekcja sztuki sakralnej, w tym licznych podobizn św. Wojciecha, duża kolekcja relikwiarzy. Na zamówienie grupowe Muzeum prowadzi lekcje i prelekcje.	Zapoznanie się z przeznaczeniem paramentów liturgicznych.* Doświadczenie okoliczności powstania i losów oraz poznanie symboliki najstarszych polskich kielichów mszalnych.* Wiedza o znaczeniu i przeznaczeniu relikwiarzy w liturgii i kulcie katolickim.* Konfrontacja z dokumentami najstarszej historii polskiego Kościoła (kopie, jeśli nie będą pokazywane w Archiwum, zob. p. 4).	Odczucia religijne wyzwalane przez wyjaśnianie symboliki kielichów, relikwiarzy i postaci świętych. Emocje podczas narracji losów świadectw polskiej historii i kultury, z narażeniem życia ratowanych podczas II wojny światowej.
10. Strzelno – oba romańskie kościoły Wątki: Symbolika religii i życia. Kto i dlaczego fundował klasztor? Kościół św. Prokopa jest przykładem wczesnoromańskiej rotundy. W Bazylice św. Trójcy zachowały się oryginalne romańskie kolumny „cnót i przywar” będące przykładem wykorzystania alegorii w identyfikacji i propagowaniu wzorców życia chrześcijańskiego. Tympanon fundacyjny ukazuje dobroczyńców klasztoru należących do elit państwa piastowskiego.	Zapoznanie się z symboliką sakralnej sztuki romańskiej inspirowaną Ewangelią. Zapoznanie się ze strukturą, budulcem i układem wczesnoromańskiej rotundy.* Doświadczenie surowości wczesnoromańskiego wnętrza sakralnego.* Zapoznanie się z wybitnymi dziełami polskiej sztuki romańskiej (kolumny).* Wiedza o wykorzystaniu alegorii jako sposobu narracji i popularyzowania wzorców wiary oraz życia zakonnego w średniowieczu.*	Emocje podczas przekazu na temat losów fundatorów i mieszkańców klasztoru. Poczucie więzi i wspólnej wiary z dawnymi mniszkami i wiernymi modlącymi się przed 800 laty w tych samych wnętrzach. Empatia wobec duchownych i wiernych średniowiecza uczestniczących w nauczaniu wiary według ówczesnych zasad i z użyciem dawnych metod.
11. Inowrocław, kościół pw. Imienia Maryi Wątek: Miejsce kultu i wiecznego spoczynku. Cenna opieka Matki Bożej. Kamienną świątynię wzniesiono w II połowie XII wieku na małym wyniesieniu, a otaczał ją najstarszy miejscowy cmentarz. Jest to największa w naszej części Europy romańska bazylika z kamiennych ciosów.	Zapoznanie się z oryginalną architekturą prostej romańskiej bazyliki (układ, budulec, symbolika). Doświadczenie znaczenia i usytuowania grobowego kościoła we wczesnym średniowieczu.	Emocje podczas przekazu o tajemniczych wizerunkach na zewnętrznych murach świątyni. Odczucie wspólnoty wiary z miejscowymi czcicielami Maryi (uśmiechniętej Madonny) i opieki Matki Bożej (przez wierzących turystów).
12. Kościelec, kościół św. Małgorzaty Wątek: Panowie i poddani wspólnie czczą Boga. Pierwotny, jednonawowy kościół z ciosów granitowych z charakterystyczną apsydą zbudowano około roku 1200 z fundacji rodziny	Wiedza o prywatnych fundacjach pobożnych dobroczyńców polskiego Kościoła spoza kręgów dynastii.* Zapoznanie z układem przestrzennym i wyposażeniem małych kamiennych kościołów romańskich służących możnowładcom i ludowi.* Doświadczenie eksploracji i identyfikacji	Duma z wkładu polskich elit w działalność Kościoła i ich inwestycji w materialny wymiar kultury. Poczucie wspólnoty przekonań i solidarności z ofiarnością średniowiecznych dobroczyńców Kościoła (wierzący). Emocje podczas odnajdywania

Awdańców. Pełnił on funkcję rodowej kaplicy i parafialnej świątyni.	romańskich elementów świątyni ukrytych pod późniejszymi warstwami budowlanymi.	i identyfikacji detali we wnętrzu i na zewnątrz kościoła.
Obiekty przewidziane warunkowo		
Żnin, Muzeum Ziemi Pałuckiej lub Muzeum Sztuki Sakralnej (zob. p. 4)	Zapoznanie się z organizacją terytorialną archidiecezji gnieźnieńskiej i sposobami finansowania kościoła w średniowiecznej Polsce	W zależności od ostatecznej struktury doświadczeń tematycznych na miejscu.
Gniezno, Archiwum Archidiecezjalne (zob. p. 4)	Zapoznanie się z historycznymi dokumentami nt. organizacji i utrzymania kościoła oraz księgami liturgicznymi , także jako zabytkami języka polskiego i sztuki piśmienniczej.	W zależności od ostatecznej struktury doświadczeń tematycznych na miejscu.
Kazimierz Biskupi, Klasztor Misjonarzy św. Rodziny (zob. p. 4)	Wiedza o pierwszych męczennikach polskiego Kościoła i początkach ich kultu. Doświadczenie żywego kultu Pięciu Braci Męczenników.	W zależności od ostatecznej struktury doświadczeń tematycznych na miejscu.

6.4 Rekomendacje dotyczące tworzenia trasy: tworzenie oferty i jej pakietyzacja

Zalecenie	Stosowanie zalecenia
Integracja obiektów wokół trasy	Tworzenie trasy powinni zainicjować koordynatorzy szlaku, zapraszając na spotkanie inicjacyjne wszystkich zarządców obiektów przewidzianych w niniejszym projekcie (zob. p. 1). Zaleca się, by w wypadku obiektów funkcjonujących wyłącznie jako świątynie (np. Gniezno, Poznań, Kościelec Inowrocław, Giecz) do współpracy obok ich zarządców (mających inne, ważniejsze dla nich zadania i z natury mniej aktywne w obsłudze turystyki) od początku zaproszono przedstawicieli lokalnego samorządu lub organizacji turystycznej, w której ten jest członkiem oraz przynajmniej jeden podmiot żywo zainteresowany w rozwijaniu lokalnego produktu turystyki, zgodny z profilem tej trasy (w pierwszym rzędzie miejscowe muzeum kościelne lub samorządowe, ewentualnie ośrodek kultury lub bibliotekę), wiarygodnego także dla zarządcy tego obiektu trasy oferenta usług turystycznych (hotel, ośrodek rekreacyjny lub edukacyjny) oraz przedstawicieli lokalnego koła przewodników (lub konkretnego przewodnika) utrzymującego dobre relacje z zarządcą obiektu trasy. Jest to ważne z punktu widzenia organizacji poszerzonych doświadczeń (niemożliwe w obiektach ze względu na ich funkcje i związane z tym ograniczenia albo na brak personelu) i organizacji pakietów turystycznych, którą w tym wypadku zapewne nie zechcą zająć się zarządcy obiektów. Treścią spotkania inicjacyjnego powinno być przedstawienie proponowanej narracji trasy, jej struktury, korzyści dla obiektów i innych lokalnych interesariuszy, prezentacja i konsultacja listy działań zalecanych do wykonania zgodnie z niniejszym projektem oraz deklaracja wsparcia merytorycznego i marketingowego ze strony Szlaku. Spotkanie inicjacyjne powinno zakończyć się deklaracją przystąpienia obiektów do trasy. Dla faktycznej realizacji, a potem prawidłowego funkcjonowania trasy istotne są szczególnie warunki porozumienia w sprawie jej uruchomienia i działania, które zaleca się zawrzeć w formie pisemnej, a którego stronami najlepiej by były nie tylko obiekty i szlak, ale również lokalne samorządy. To one bowiem na różne sposoby współpracują z zarządcami zabytków sakralnych i wspierają je (także np. w zagospodarowaniu i poprawie estetyki ich otoczenia czy staraniach o pozyskanie środków na konserwację) dlatego oddziaływanie z ich strony może łatwiej skłonić gospodarzy do zaangażowania się w organizację korzystnej dla samorządów i promującej je turystyki. W kwestiach szczegółowego podziału wątków narracji pomiędzy obiektami trasy, tam gdzie nie jest on oczywisty, bo wynika z ich typu, przebiegu ich dziejów oraz historycznych wydarzeń z nimi związanych (zob. niżej) zespół organizacyjny trasy, po weryfikacji źródeł i potencjału swoich obiektów (materiały, personel, gotowe scenariusze) oraz omówieniu tej kwestii w ewentualnych konsultacjach grupowych dotyczących oferty trasy w danej miejscowości (Gniezno, Poznań) może na kolejnym spotkaniu w tym samym składzie zająć się ostatecznym dopracowaniem zestawu działań interpretacyjnych i animacyjnych dla całej trasy z ich podziałem na poszczególne obiekty. Zasadą powinno być przy tym możliwie najlepsze wykorzystanie potencjału istniejącego na miejscu (w obiektach i u pozostałych lokalnych oferentów doświadczeń tematycznych) i uniknięcie niepotrzebnych powtórzeń treści i typów tych doświadczeń. W tym samym czasie osoby delegowane lub pozyskane do wykonywania narracji wcieleniowej w poszczególnych obiektach i miejscowościach trasy mogą już rozpocząć swoje szkolenie (zob. poniżej).

	Członkowie stałego zespołu koordynacji trasy (zarządcy obiektów trasy lub osoby delegowane przez nich do współpracy z koordynatorami szlaku, gospodarze pozostałych doświadczeń tematycznych i przedstawiciele miejscowych samorządów lub lokalnych organizacji turystycznych powinni utrzymywać permanentną komunikację z koordynatorami szlaku i wzajemnie ze sobą co jest niezbędne dla poprawnego stworzenia struktury trasy zgodnego z niniejszym projektem i ustaleniami porozumienia oraz jej funkcjonowania. Mogą to czynić z pośrednictwem mailowej listy dyskusyjnej lub innego kanału wymiany informacji, np. zamkniętego forum tematycznego na platformie komunikacji szlaku. Tam w mogą oni proponować i konsultować zmiany i rozszerzenia oferty trasy, informować o nowych propozycjach, czasowych ograniczeniach dostępności i doświadczeń tematycznych, zmianach personalnych w poszczególnych obiektach, a także wspólnie opracowywać programy udziału trasy w kolejnych edycjach Weekendu na Szlaku Piastowskim. Własna propozycja programu dla trasy w ramach tego eventu może być najważniejszą w roku okazją do promocji jej samej, a także wzbogaci różnorodność tego wydarzenia, a w niektórych latach – co kilka lat - może stanowić jego rdzeń tematyczny (i wątek tytułowy). Ze względu na zalecaną koncentrację poszczególnych doświadczeń tematycznych i potrzebnych usług recepcji turystów w kilku miejscach (zob. niżej: pakiety) oraz opisanymi wyżej ograniczeniami w zaangażowaniu w tym wymiarze samych obiektów trasy, organizacją tematycznych pakietów turystycznych dla niej może się zająć inny zespół, zrzeszający przedstawicieli lokalnych organizacji turystycznych i współpracujących ze szlakiem jako jego partnerzy oferentów usług recepcji, elementów rekreacji i rozrywki i pozostałych lokalnych interesariuszy. Ci, z pomocą koordynatorów szlaku opracują strukturę pakietów na podstawie dostarczonego im gotowego programu doświadczeń w obiektach (dostosowując ją do niego), a następnie prześlą go koordynatorom szlaku oraz zewnętrznym touroperatorom do dystrybucji lub/i sami się nią zajmą. Każdy pakiet lokalny trasy (zob. niżej) może być bowiem dystrybuowany zarówno przez koordynatora szlaku (w ramach trasy, jako opcjonalny komponent jej produktu dla turystów) jak i samodzielnie przez jego interesariuszy z branży turystycznej. Współpraca obiektów w ramach trasy powinna polegać także na wzajemnej promocji, to znaczy wskazywaniu na pozostałe obiekty, które są gospodarzami jej pozostałych wątków tematycznych, kolejnych elementów (ogniwi) narracji i innych doświadczeń oraz na zachęcaniu turystów do ich odwiedzenia, co powinno polegać na wzajemności. Teksty tych rekomendacji mogą być wspólnie ustalone w ramach zespołu zarządzania trasą. Zalecaną formą wzajemnej promocji jest umieszczenie w widocznym miejscu odwiedzianym przez wszystkich turystów (np. przy kasie lub na tablicy Szlaku przed obiektem) mapy trasy z odpowiednią legendą, wskazującą na doświadczenia tematyczne w jej poszczególnych miejscach. Dodatkową formą współpracy obiektów i pozostałych interesariuszy trasy mogą być również szkolenia personelu i współpracowników (w tym lokalnych przewodników realizujących ich zwiedzanie) związane z realizacją doświadczeń tematycznych (proponowane im i zapewniane przez koordynatora szlaku) oraz warsztaty tematyczne, których treścią mogą być ciekawe i sprawdzone zagraniczne i krajowe rozwiązania w zakresie organizacji doświadczeń tematycznych lub własne doświadczenia (w formule dzielenia się).
Podział elementów narracji?	Podział elementów narracji w ramach tej trasy może się odbyć z wykorzystaniem trzech trzema podstawowych kryteriów. Pierwszym z nich jest zasada autentyczności miejsca, zgodnie z którą unikatowe treści i wątki związane ściśle z danym obiektem (jego historią, działalnością związanych z nim postaci, potwierdzonymi tam wydarzeniami, oryginalnymi tam przechowywanymi dokumentami) powinny być realizowane tylko tam, o ile sam obiekt może tę realizację zapewnić. Przykładem może być wykorzystanie wątków pierwszego biskupstwa tylko w Poznaniu a samodzielnej organizacji kościelnej wyłącznie w Gnieźnie. Także doświadczenia rozszerzające tę narrację (np. projekcje filmów, prelekcje) i uzupełniające ją o inne formy aktywności (warsztaty, rozgrywki gier) powinny być realizowane w tej samej miejscowości, najlepiej w innym obiekcie także należącym do trasy (muzeum), a w drugiej kolejności u innego gospodarza będącego partnerem trasy. Drugie kryterium można określić jako kryterium zasobów i potencjału. Polega ono na tym, że w pozostałych obiektach trasy doświadczenia tematyczne winny koncentrować się na rzeczywiście dostępnych tam do zwiedzania zasobach materialnych, w tym architekturze, artefaktach sztuki) oraz uwzględniać wszystkie możliwości ich gospodarzy. Znaczą tam, że jeśli w obiekcie są oryginalne zasoby, a jego zarządca chce i jest w stanie własnymi siłami zrealizować doświadczenia bogatsze niż samo zwiedzanie (ewentualnie stacjonarny przekaz elektroniczny z kiosku lub/i aplikacji turystycznej), na przykład zapewnić pomieszczenie i wykwalifikowany personel dla prelekcji, lekcji lub warsztatu albo materiały i pomieszczenie dla rozgrywki gry edukacyjnej, to te doświadczenia powinny być pozostawione w gestii jego zarządcy. Tylko w innym wypadku o organizację tych doświadczeń (najlepiej w porozumieniu z zarządcą obiektu) może zabiegać inny podmiot. Podziału wszystkich pozostałych działań interpretacyjnych, możliwych do zorganizowania w kilku różnych miejscach trasy (posiadających podobne zasoby, jak romańskie kościoły) można dokonać przez konsultacje, negocjacje i ustalenie w zespole organizacyjnym tak, aby każdy obiekt względnie każda miejscowość mogły zaoferować turystom przynajmniej jedno doświadczenie poza samym zwiedzaniem obiektu i dotyczącym go przekazem narracyjnym, a najlepiej dwa doświadczenia: jedno o profilu edukacyjno-podawczym (film, prezentacja, lekcja) i drugie o profilu partycypacyjnym (warsztat, rozgrywka gry).

	Pozostałe podmioty partnerskie trasy mogą przy tym oferować doświadczenia innych typów, zarówno tematyczne jak i odnoszące się do sfery rekreacji i rozrywki kulturalnej, przy czym o ich selekcji i włączeniu do oferty trasy i jej pakietów decyduje koordynator szlaku (w przypadku doświadczeń tematycznych także Rada NP Szlaku), stosując zasadę selekcji merytorycznej (treść i jakość wykonania doświadczeń) oraz utrzymania dobrego standardu turystycznego.
Zapewnienie spójnej narracji	Jednym ze sposobów zapewnienia spójności narracji trasy jest narracja wcieleniowa w możliwie wszystkich jej obiektach (przynajmniej w odniesieniu do zorganizowanych i innych większych grup turystów), wykonywana przez przewodników stylizowanych na postać Świętego Wojciecha (w żeńskim wcieleniu-anonimowa średniowieczna mniszka). W pierwszym rzędzie powinni ją zapewnić przewodnicy obiektowi (w Katedrze, centrum interpretacji, muzeum), w drugiej - lokalnie dostępni zewnętrzni przewodnicy po Szlaku Piastowskim, współpracujący z obiektami lub koordynatorami szlaku, a w ich braku - przeszkolony do tej roli personel obsługi obiektów. Zadaniem koordynatora szlaku jest dostarczenie przewodnikom uzgodnionych i szczegółowo opracowanych treści i elementów stroju świętego Wojciecha oraz zorganizowanie dla nich szkolenia metodycznego w wykonywaniu roli wcieleniowego (stylizowanego) przewodnika. Ważnym elementem spójności trasy są treści pisane. Należy dążyć do tego, by opisy historii i chronologii świątyn na trasie (szczególnie tych mniejszych) zostały opracowane i wykonane w jednolitym rejestrze językowym, jednolitej formule przedstawienia ważniejszych wydarzeń i detali (np. tylko wyróżniający je w całości krótki opis czy cytowanie fragmentów dokumentów, rysunki oraz rzuty budowli), aby ujęte one były w atrakcyjnej w odbiorze formie graficznej (designie). Te same elementy opisu obiektów powinny zostać umieszczone m.in. w ich opisach jako kolejnych stacji trasy na poświęconej jej stronie w ramach witryny www Szlaku Piastowskiego, w ewentualnej aplikacji turystycznej trasy (lub dedykowanej trasie warstwie aplikacji turystycznej szlaku). Należy zadbać także o wysoki poziom merytoryczny tych opisów, co oznacza krytyczny przegląd ich treści względnie uzgodnienie faktów z treścią poświęconych im naukowych monografii, względnie skonsultowaną z pracownikami archiwów i muzeów diecezjalnych, albo z ekspertem z dziedziny wczesnej historii polskiego Kościoła. Z punktu widzenia turystów spójność narracji trasy powinien zapewnić przewodnik jej dedykowany, opracowany w formie książeczki lub aplikacji odpowiedniej i atrakcyjnej dla wskazanych grup docelowych. Powinien on zawierać najpierw napisany prostym językiem rozdział o początkach polskiego kościoła od momentu chrztu Mieszka I do końca XII wieku, najlepiej podzielony na (albo zawierający wyodrębnione np. w ramach tzw. ekskursy) kilka różnych prezentowanych przez trasę wymiarów działalności Kościoła, takich jak misja i nawracanie, święci, męczennicy i ich relikwie, organizacja i hierarchia kościelna wraz ze źródłami utrzymania i finansowania działań, sztuka i architektura sakralna. Kolejny rozdział powinien zawierać uporządkowane najlepiej w kolejności odwiedzin ustalonej dla trasy własne karty (sylabusy miejsc) dla wszystkich świątyn z opisami okoliczności ich powstania, ważnymi z punktu widzenia trasy wydarzeniami w ich dziejach oraz wskazaniem na występujące w nich postacie bohaterów trasy. Te karty powinny być uzupełnione o elementy graficzne, takie jak rzut budowli czy fotografia szczególnie cennych artefaktów, detali architektonicznych albo elementów wyposażenia, mogą też być dołączone fragmenty z dokumentów historycznych takie przekazy kronikarzy, ewentualnie ciekawostki historyczne odnoszące się do losów danego obiektu w okresie średniowiecza. Powinny im towarzyszyć zamieszczone zgodnie z zasadą jedności miejsca i uzupełnienia lokalnych doświadczeń związanych z obiektem karty / sylabusy otaczających je muzeów i pozostałych miejsc doświadczeń lub (w wypadku pojedynczych doświadczeń - ich krótsze opisy wraz ze wskazówką dotyczącą ich odnalezienia oraz skorzystania z ich oferty). Przewodnik (który może uzupełniać słowniczek pojęć kościelnych, architektonicznych i liturgicznych) powinno uzupełniać zestawienie wszystkich doświadczeń tematycznych dostępnych w poszczególnych obiektach i miejscach trasy, zestawienie jej pakietów indywidualnych wraz z ich opisem i sposobem ich rezerwacji lub instrukcją samodzielnego korzystania z nich.
Zalecane źródła i komponenty doświadczeń tematycznych	Na pierwszym miejscu należy wymienić oryginalne świadectwa historyczne, wśród nich „Kronikę” Thietmara z Merseburga, „Kronikę Czechów” Kosmasa z Pragi, „Kronikę Polską” Galla tzw. Anonima, „Żywot Św. Wojciecha” i „Żywot Pięciu Braci Męczenników” Brunona z Querfurtu oraz późniejszą, ale mocno skoncentrowaną na wątkach kościelnych „Kronikę Wielkopolską”. Tekst krytyczny Bulli tzw. Gnieźnieńskiej Innocentego II z 1136 roku może posłużyć jako podstawa do formułowania treści przekazu i doświadczeń tematycznych poświęconych organizacji i utrzymania Kościoła we wczesnośredniowiecznej Polsce. W przygotowaniu materiału do spójnej narracji całej trasy i doświadczeń tematycznych w jej obiektach można korzystać z opracowań historycznych dotyczących samej problematyki początków polskiego kościoła takich jak J. Nowackiego „Początki biskupstwa poznańskiego” (Poznań 2000), Dariusza A. Sikorskiego „Początki Kościoła w Polsce” (Poznań 2013) i wielu innych, a także z fragmentów wielotomowej monografii pod red. J. Kumora „Historia Kościoła w Polsce” (t. 1, cz. 1 i 2, Poznań-Warszawa 1974). Źródłem dla formułowania lokalnego przekazu mogą być natomiast monografie i mniejsze opracowania naukowe o poszczególnych obiektach trasy (jak katedrach poznańskiej i gnieźnieńskiej) Można także wykorzystać poświęcone im pozycje popularnonaukowe, których jest naprawdę wiele. Bogatym źródłem gotowych

	fragmentów scenariuszy dla scen fabularyzowanych i nagrań głosowych do lokalnego przekazu (aplikacji i filmów) mogą być powieści historyczne. Wśród nich warto wymienić książkę J.I. Kraszewskiego „Lubonie” (gdzie jedną z postaci jest wprost nawrócony Polanin- duchowny), „Dzikowy skarb” i „Rok tysięczny” Karola Bunscha”, których akcja dzieje się w czasie panowania pierwszych dwóch władców, a drugoplanowymi bohaterami są postacie duchownych, w tym biskupów Jordana i Ungera, św. Wojciecha i jego krewnych, wśród nich metropolity Radzima-Gaudentego. To samo dotyczy powieści „Bolesław Chrobry” Antoniego Gołubiewa, oraz książek Elżbiety Cherezińskiej „Harda” i „Królowa” w których można odnaleźć między innymi sugestywny opis chrztu Mieszka I i serię fragmentów dotyczących działalności biskupa Jordana, a potem wydarzeń z okresu panowania Bolesława Chrobrego, w tym zjazdu gnieźnieńskiego i ustanowienia metropolii gnieźnieńskiej. Z filmów przydatne mogą być fragmenty obrazu telewizyjnego „Gniazdo” o Mieszku I, film „Legenda o św. Wojciechu z Drzwi Gnieźnieńskich” (Muzeum PPP w Gnieźnie) oraz film animacyjny „Drzwi Gnieźnieńskie - Drzwi Świętego Wojciecha” (Fundacja Świętokrzyska Góry Historii) a także liczne obrazy dokumentalne z inscenizacji rekonstrukcji historycznych wydarzeń, tu jednak potrzebne jest dokonanie selekcji tak pod kątem merytorycznej poprawności treści, jak i jakości strojów oraz gry aktorów.
Dodatkowe doświadczenia tematyczne	Warsztaty o symbolice szat, naczyń, paramentów i insygniów liturgicznych. Ich tematyką powinno być znaczenie użytkowe i symbolika teologiczna szat duchownych uczestników liturgii i paramentów liturgicznych, a także insygniów godności i urzędu biskupa oraz metropolity, a także ich historyczny rozwój. Najlepszymi miejscami do organizacji warsztatów są muzea archidiecezjalne Gniezna i Poznania, za względu na ich bogate kolekcje oraz dostępność fachowego personelu i jego metodyczne doświadczenie. Warsztat z relikwią „Uwielbiony jest Bóg w Świętych swoich” (nazwa robocza). Przedmiotem warsztatu powinny być: dzieje chrześcijańskich relikwii i ich kultu, znaczenie relikwii w kulcie i pobożności chrześcijańskiej, rodzaje i symbolika relikwiarzy (także z punktu widzenia dziejów sztuki). Również w tym przypadku, ze względu na bogate kolekcje relikwii optymalnymi miejscami dla przeprowadzenia warsztatu są obydwa muzea archidiecezjalne w Gnieźnie i Poznaniu. Gdyby do trasy włączono Kazimierz Biskupi, to także to miejsce byłoby do tego odpowiednie. Film o początkach polskiego Kościoła. Taki obraz dokumentalny powinien być oparty na źródłach i opracowaniach historycznych, co wyraźnie powinna odbijać jego struktura. Można do niego wbudować sceny fabularyzowane obrazujące przełomowe momenty w życiu rodzącego się Kościoła (przybycie biskupa Jordana, chrzest Mieszka I, grupowy chrzest prostych ludzi np. w rzece, pochówek św. Wojciecha, Zjazd Gnieźnieński z roku 1000 i ustanowienie metropolii, koronacja Chrobrego, inne). Miejscami do projekcji powinny być albo obiekty kluczowe (Archikatedra Poznańska lub Gnieźnieńska) albo obiekty pełniące w stosunku do nich rolę „zastępcy atrakcji” i oferujące rozwinięte doświadczenia tematyczne trasy (zob. p. 5) czyli w Gnieźnie Muzeum Archidiecezji Gnieźnieńskiej lub Muzeum PPP, a w Poznaniu Muzeum Archidiecezjalne lub Brama Poznania. Jeśli zostanie (a powinna) być wprowadzona do pakietów tematycznych dla wycieczek i indywidualnych turystów, projekcja tego filmu w danym miejscu powinna poprzedzać zwiedzanie samego obiektu (katedry). Gra „Kościół w Państwie” (tytuł roboczy). Tematyką tej planszowej gry towarzyskiej byłoby pozyskiwanie duchowieństwa (najpierw z zagranicy, potem rodzimego) zabieganie o dobra i wsparcie potrzebne do inwestycji w nowe świątynie i utrzymanie organizacji kościelnej, a także rozwijanie kultu (w tym kultu świętych), sztuki sakralnej oraz dbałość o utrzymanie statusu i wpływu pasterzy kościoła w dobie rozbitcia dzielnicowego, wreszcie wspieranie książąt dążących do zjednoczenia państwa. Gra powinna mieć profil strategiczny, odnoszący się do realiów epoki, zasad funkcjonowania europejskiego modelu „Reichskirche” i wiedzy źródłowej dotyczącej organizacji i działania polskiego kościoła w państwie piastowskim. Jej ważnymi postaciami w kolejnych turach (rundach, epokach) powinni być historyczni pasterze polskiego kościoła i jego wybitni przedstawiciele. W tym wszyscy bohaterowie opisywanej trasy. Najlepszym miejscem lokalizacji jej rozgrywki byłby Żnin, ale w sytuacji jego niewłączenia do trasy równie dobrze może być rozgrywana w Muzeum Archidiecezjalne lub Brama Poznania albo w Gnieźnie (Muzeum Archidiecezjalne). Gra „Misja wśród Polan i Prusów” to rozgrywka o profilu biograficznym, dedykowana osobie świętego Wojciecha i powielająca jego drogę (na poły historyczną, na poły legendarną) do Bolesława Chrobrego, jego pobyt na jego dworze i działalność misyjną, a potem wielką wyprawę do Prusów. Treścią gry byłoby nie tylko samo życie Wojciecha, ale także typowe elementy misyjnego przepowiadania i argumenty wykorzystywane w kazaniach i rozmowach z poganami tamtych czasów, działania typowo misyjne, polityczne interesy Chrobrego, a nawet wielowymiarowe znaczenie i oddziaływanie relikwii. Rozgrywka gry powinna być lokalizowana zwłaszcza w miejscowościach, które kultywują przekaz dotyczący Świętego, w tym oczywiście w Gnieźnie i Strzelnie (są także takie podania w Poznaniu).
Pakiet wycieczkowy dla trasy	Ten pakiet, przeznaczony dla zorganizowanych grup wycieczkowych powinien obejmować wszystkie obiekty trasy, by w ten sposób zapewnić jej spójną i całościową narrację. Pety program pakietu da się zrealizować w ciągu 3 dni; na życzenie zlecniodawcy można przewidzieć jego skrócenie do dwóch dni z wyłączeniem niektórych mniej miejsc mniej ważnych lub oferujących tylko minimalne spektrum doświadczeń. W skład pełnego pakietu powinny wejść: zwiedzanie każdego obiektu trasy, najlepiej z przewodnikiem

	zapewniającym narrację wcieleniową, przynajmniej jedno doświadczenie rozwinięte, w tym interaktywne (projekcja filmu, prelekcja, warsztat) oraz usługi transportu (autokar, mikrobus), pilotażu – przewodnictwa po całej trasie (wykonywane przez przewodnika po Szlaku Piastowskim) usługi Recepcji (noclegów i wyżywienia) dla uczestników wycieczki, a także w miarę możliwości wieczorne komponenty rozrywki kulturalnej lub/i aktywnej rekreacji w miejscowościach z obiektami lub miejscach noclegu. Przewodnictwo po obiektach trasy dla grup wycieczkowych, będące ze względu na ich specyfikę i ograniczenia główną formą realizacji doświadczeń wewnątrz nich powinno być uregulowane porozumieniem Szlaku i zarządców obiektów tak, by dopuszczano do niego również przewodników lokalnych i przewodników po Szlaku Piastowskim. To porozumienie powinno regulować także dostępności i warunki narracji wcieleniowej w wykonaniu przewodnika. Zarządzaniem tym pakietem powinni wykonywać koordynatorzy Szlaku Piastowskiego (zapewniający nie tylko wykonanie usług i realizację doświadczeń w poszczególnych miejscach, ale i transport oraz usługę pilota wycieczki) lub – na ich zlecenie – współpracujący ze szlakiem zewnętrzny touroperator, zajmujący się realizacją wycieczek po Szlaku. Taki partner lub inny współpracujący touroperator może także prowadzić samodzielnie marketing wycieczek, współpracując z instytucjami i organizacjami będącymi potencjalnymi klientami (stowarzyszenia, szkoły, uczelnie, zewnętrzne biura podróży) i poszukując klientów przez własne kanały dystrybucji.
Pakiet indywidualny dla trasy	Pakiety indywidualne powinny zostać zorganizowane w otoczeniu każdego obiektu trasy lub dla grupy jej obiektów położonych blisko siebie (np. w okolicy Strzelno - Inowrocław – Kościelec wystarczy jeden pakiet. Ze względu na ograniczenia dostępności wielu obiektów tej trasy (zob. p. 5) oraz na problemy z zapewnieniem w nich narracji wcieleniowej w wykonaniu przewodnika, integralnym komponentem pakietu indywidualnego powinna być aplikacja tematyczna (lub dedykowane trasie warstwa takiej aplikacji) pobierana na stronie www Szlaku Piastowskiego lub nabywana od jego koordynatora online i w każdym ze współpracujących punktów informacji turystycznej. Zapewni ona dostępność na każdym miejscu narracji dopasowanej do danego obiektu oraz minimum doświadczeń tematycznych (film, grę eksplorerską lub quiz) nawet w przypadku, kiedy w pobliżu nie będzie funkcjonował żaden partner trasy organizujący rozwinięte doświadczenia. Pozostałymi składowymi doświadczeń tematycznych każdego pakietu powinny być te realizowane przez partnerów trasy w ich siedzibach (zob. niżej interesariusze i p. 5), w tym lekcje lub prelekcje w muzeach lub bibliotekach, projekcje filmów tamże lub w świetlicach, stacjonarna rozgrywka gry tematycznej, warsztaty i inne). W skład każdego pakietu powinny wejść noclegi w standardzie od hostelu po hotele 3* (po przynajmniej jednej ofercie z każdej grupy do wyboru turysty) zlokalizowane możliwie najbliżej obiektu (lub jednego z obiektów) trasy, którego zwiedzanie jest rdzeniem tematycznym tego pakietu. W okolicach, gdzie funkcjonuje niedaleko siebie kilka obiektów trasy (tak jak w tej opisanej wyżej) w pakiecie może funkcjonować opcjonalnie usługa wypożyczenia rowerów dla turystów. Zarządzaniem lokalnymi pakietami indywidualnymi może zająć się miejscowa informacja turystyczna, lokalna organizacja turystyczna, podmioty partnerskie zapewniające rozwinięte doświadczenia (o ile mają przewidziane prawem uprawnienia organizatorów turystyki) oraz –pod tym samym warunkiem) właściciele lokalnych zakładów noclegowych, ośrodków rekreacji lub edukacji czasu wolnego. Koordynator szlaku powinien wspierać takiego zarządcę w wymiarze marketingu (promocja jego pakietów, pośrednia ich rezerwacja u koordynatora).
Interesariusze – oferenci usług	Zarządcy obiektów trasy i ich personel, współpracujący lokalni partnerzy zapewniający interaktywne i rozwinięte doświadczenia tematyczne (miejscowe inne obiekty Szlaku Piastowskiego, lokalne organizacje turystyczne i koła przewodników, lokalne ośrodki informacji turystycznej, miejscowe muzea, biblioteki, ośrodki kultury, świetlice), funkcjonujące w otoczeniu obiektów zakłady noclegowe (hotele, pensjonaty, hostele, schroniska) restauracje, ośrodki edukacji czasu wolnego, ośrodki rekreacji, wypożyczalnie rowerów i innego sprzętu rekreacyjnego (zob. p. 5).
Kreacja nowych miejsc doświadczeń	Dodatkowe obiekty trasy. Pożądane jest, by w organizację i realizację trasy zaangażowano Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie, posiadające czytelnię i stałe godziny otwarcia. W Archiwum przechowywane są cenne dokumenty dotyczące działania średniowiecznego Kościoła w Polsce (na czele z Bullą Gnieźnieńską Innocentego II z 1136 roku opisującą posiadłości arcybiskupstwa - przy okazji najstarszym zabytkiem języka polskiego), dokument fundacyjny opactwa w Łeknie (tzw. dokument Zbyluta) z 1153, znajdujący się na liście Programu UNESCO „Pamięć Świata” oraz średniowieczne księgi liturgiczne, na pierwszym miejscu XI-wieczny ewangelarz (Codex Aureus) używany na pewno podczas konsekracji metropolitów a prawdopodobnie również podczas królewskich koronacji. Archiwum mogłoby funkcjonować jako osobny obiekt trasy, pod warunkiem, że umożliwi turystom bez specjalnego obowiązku uprzedniego zgłoszenia możliwość przeglądania np. faksymile wspomnianych dokumentów lub ich elektroniczną kopię (a dla grup zaoferuje np. prelekcję na ich temat). W razie nieuwzględnienia Archiwum możliwość zapoznania się z takimi kopiami powinno zaoferować odwiedzającym znajdujące się w jego sąsiedztwie na Wzgórzu Lecha Muzeum Archidiecezji Gnieźnieńskiej, przewidziane jako obiekt trasy. Kolegiata św. Piotra i Pawła w Kruszwicy – pierwotnie XII wieczna romańska świątynia, w XIX wieku ponownie zromanizowana, to prawdopodobnie pierwszy kościół biskupi jednej z najstarszych (XII wiek) diecezji:

	kujawskiej. Kościół będący formalnie obiektem Szlaku Piastowskiego mógłby także być dołączony do trasy i wzmocnić jej północny odcinek (okolice Strzelna, Inowrocławia i Kościelca). W tym wypadku warunkiem powinno być zapewnienie stałej dostępności do zwiedzania (bez potrzeby uprzedniego zgłoszenia), oprowadzanie przez przewodnika lub stały program interpretacyjny (aplikacja, infokiosk lub stacjonarna projekcja filmu o biskupstwie i obiekcie) oraz zorganizowanie osobnej wystawy na temat okoliczności powstania i pierwszego okresu funkcjonowania biskupstwa kujawskiego. Klasztor w Kazimierzu Biskupim koło Konina. Klasztor i świątynia, pozostające aktualnie pod opieką Misjonarzy Świętej Rodziny są żywym ośrodkiem kultu „Pięciu Braci Męczenników” zakonników-eremitów, którzy zginęli za wiarę w czasach Bolesława Chrobrego. Przekazy na temat ich męczeństwa datują się na pierwsze lata wieku XI, a świadectwa kultu są potwierdzone m.in. w okolicach Łądu (a zatem blisko Kazimierza) począwszy od XII wieku. Erem zakonników był od XV wielu lokalizowany między innymi w tej okolicy (do dziś nawiązują do tego popularne przekazy o początkach miejscowości), choć nie ma na to dowodów historycznych. Dla obiektu proponuje się stałą wystawę dotyczącą historycznych i hagiograficznych przekazów o „Pięciu Braciach” od najdawniejszych po współczesne oraz eremityzmu jako popularnej formy życia zakonnego w średniowiecznej Europie, i unikatowej we wczesnopiastowskiej Polsce. W wypadku włączenia do trasy ten obiekt mógłby stanowić jej początek lub zakończenie i wzmocnić jej relatywnie mało atrakcyjny odcinek posiadający tylko obiekt w Gieczu. Ponieważ ta miejscowość leży przy drodze z Konina do Strzelna, włączenie tego obiektu mogłoby także domknąć przestrzenną pętlę trasy i stworzyć możliwość jej zwiedzania przez turystów indywidualnych począwszy od dowolnego punktu. Ekspozycja w Muzeum Sztuki Sakralnej klub Muzeum Ziemi Pałuckiej w Żninie. Żnin był od początku XII wieku centrum świeckich dóbr arcybiskupów gnieźnieńskich, stanowiących podstawę ich utrzymania i finansowania ich pracy pasterskiej, co poświadcza treść bulli gnieźnieńskiej Innocentego II z roku 1136. W mieście istnieje od ponad 20 lat małe kościelne muzeum w dawnej sufraganii, które przechowuje głównie paramenty i szaty liturgiczne oraz dzieła sztuki kościelnej, jednak z epok zdecydowanie późniejszych niż te tworzące tematykę i profil Szlaku Piastowskiego. Muzeum nie cieszyło się od początku znaczącą frekwencją odwiedzających, dziś pozostaje pod opieką rządu miejscowej parafii św. Floriana. Jednak mimo kilkunastu prób nawiązania kontaktu nieosiągalne telefonicznie okazało się zarówno muzeum, jak i sama parafia. Jednocześnie w Żninie działa duża muzealna placówka samorządowa: Muzeum Ziemi Pałuckiej. W związku z tym powtarzając rekomendacje z 2013 roku (opisane w książce Szlak Piastowski w przebudowie) proponuje się stworzenie w Żninie stałej, najlepiej multimedialnej wystawy muzealnej, poświęconej gospodarstwu funkcjonowaniu Kościoła w Polsce w epoce piastowskiej i źródłom jego utrzymania, a przy okazji eksponującą tematykę Bulli Gnieźnieńskiej z 1136 roku jako zabytku języka polskiego. Taka wystawa jest też zdecydowanie w interesie miasta, jako że odnosi się do jego rzeczywistych początków i wielowiekowego kontekstu jego funkcjonowania jako centrum zarządzania dobrami arcybiskupów zorganizowanymi w ramach tzw. klucza żnińskiego. Co do lokalizacji wystawy, to pierwszym sposobem byłoby jej umieszczenie w praktycznie niedziałającym Muzeum Sztuki Sakralnej. To jednak wymagałoby zmiany jego profilu na Bullę Gnieźnieńską i dzieje klucza żnińskiego oraz zagwarantowania jego rzeczywistej i codziennej dostępności dla indywidualnych turystów, a nie tylko uprzednio zgłoszonych grup turystycznych. Alternatywą może być zorganizowanie takiej wystawy w Muzeum Ziemi Pałuckiej, jednak zdecydowanie jako ekspozycji dużej, odrębnej i najlepiej multimedialnej, która tym samym zapewniłaby rzeczywiste spójną i możliwie wielowymiarową narrację, możliwości interaktywnego korzystania (na przykład przez wyświetlanie nazw miejscowości z opisem ich świadczeń wobec arcybiskupstwa), a także program warsztatów tematycznych i możliwość rozgrywki planszowej gry gospodarczej (zob. gry). Co do obiektów wykreowanych specjalnie dla potrzeb turystyki, to w ramach tej trasy, ze względu na jej tematykę i specyfikę walorów trudno jest wskazać takie możliwości poza instytucjami kościelnymi.
--	---

6.5 Rekomendacje dotyczące zarządzania trasą

W przypadku tej trasy największa trudność polega na współpracy z zarządcami jej najważniejszych obiektów. Chodzi o kościoły katedralne Poznania i Gniezna. W dotychczasowych relacjach ich gospodarze nie wykazywali chęci dostosowania się do niektórych istotnych standardów turystyki i potrzeb szlaku, w tym np. zapewnienia możliwości zwiedzania w godzinach oficjalnie podanych (ponieważ nie zgłaszali nieoczekiwanych wyłączeń), co powodowało niezawinione przez szlak czy touroperatorów zmiany programu wycieczek, dla których – ze względu na tematykę tych wypraw oraz na swoje znaczenie w ramach szlaku i jego narracji – te obiekty byłyby nawet najważniejszymi atrakcjami w danym mieście. Podobnie sprawa się ma z doświadczeniami tematycznymi. O ile w obu katedrach możliwe jest zwiedzanie z przewodnikiem (przy czym w Poznaniu bez ograniczeń, a w Gnieźnie regularnie

podejmowane są próby utrudniania pracy przewodnikom zewnętrznym w tym po Szlaku Piastowskim, jeśli nie są znani zarządowi katedry lub wprost z nim nie współpracują). Dodatkowo brak dotychczas oznak współpracy z Weekendem na Szlaku Piastowskim (w Poznaniu) i zaprzestanie tej współpracy w ostatnich jego edycjach przez katedrę gnieźnieńską. W tych okolicznościach trudno wyobrazić sobie, by bez przeszkód czy innych działań hamujących (np. przedłużanie czasu ustaleń, dodatkowe warunki itd.) możliwe było wprowadzenie np. narracji wcieleniowej, nie mówiąc o innych, bardziej rozwiniętych, czy tym bardziej interaktywnych doświadczeniach tematycznych. Z drugiej strony bez obydwu wspomnianych obiektów funkcjonowanie tej trasy nie ma sensu, jako że z punktu widzenia jej tematyki i narracji mają one znaczenie kluczowe. Rozwiązanie tej kwestii może nastąpić za pomocą dwóch sposobów, przy czym można zastosować także obydwa. Jednym z nich jest zorganizowanie lokalnego „okrągłego stołu” interesariuszy turystyki wokół katedry: z jej zarządcą, przedstawicielem biskupa, zarządcą muzeum diecezjalnego (funkcjonują w obu miastach), katedralnymi przewodnikami i przedstawicielami innych lokalnych przewodników, przedstawicieli przynajmniej jednego lokalnego obiektu Szlaku Piastowskiego posiadającego warunki do realizacji rozwiniętych doświadczeń interaktywnych i personel do ich wykonania, przedstawicieli podmiotów zarządzających turystyką w mieście (lokalna organizacja turystyczna i samorząd) ewentualnie innych osób. Byłoby ono poświęcone próbie ustalenia warunków rozwinięcia doświadczeń i przyjęcia takiego jako rodzaju wielostronnego porozumienia. Wówczas, opierając się na nich, można realizować przynajmniej przewidziane komponenty doświadczeń tematycznych trasy w obu katedrach (m.in. zwiedzanie z narracją wcieleniową), a te, które nie są możliwe lub niemile widziane przez gospodarzy, albo we własnym muzeum diecezjalnym (ten sam najwyższy zarząd) albo w najbliższym obiekcie Szlaku Piastowskiego posiadającym odpowiednie warunki (w Poznaniu jest to Brama Poznania, już współpracująca z zarządem katedry, a w Gnieźnie – Muzeum Początków Państwa Polskiego). Drugą opcją, w wypadku braku chęci współpracy, jest opracowanie i wprowadzenie (dla turystów indywidualnych) aplikacji turystycznej dla obu katedr w ramach tej trasy, zawierającej wskazane dla świątyni treści w formie multimedialnej (nagranie, obrazy, film) oraz opracowanie dla przewodników Szlaku Piastowskiego gotowych scenariuszy oprowadzania wycieczek zgodnych z założeniami trasy tak, by zapewnić przekaz treści powiązanych z miejscem i odpowiadających założeniom dla trasy. Wszystkie pozostałe doświadczenia tematyczne (także dla wycieczek) byłyby realizowane w sąsiadującym obiekcie Szlaku Piastowskiego jako tzw. „zastępcy atrakcji”.

Pozostałe świątynie, o mniejszym znaczeniu dla trasy, w przypadku niechęci do współpracy można pominąć przy jej konstruowaniu lub zapewnić dla nich rozwiązania podobne jak te zalecane w drugiej opcji dla katedr (o ile sąsiadujący obiekt Szlaku Piastowskiego znajduje się w ten samej miejscowości). Dotyczy to obiektów w Gieczu i Inowrocławiu.

Na pierwszym etapie tworzenia trasy, ze względu na brak oferty tematycznych doświadczeń dla uczestników podróży tematycznej w niektórych obiektach (Giecz, Kościelec, Inowrocław) należy skoncentrować się na zapewnieniu współpracy między miejscowym, kościelnym zarządcą obiektu a lokalną organizacją turystyczną (Inowrocław), pobliskim obiektem Szlaku Piastowskiego posiadającym stały personel (dla Kościelca – Pakość, dla Gieczy – Rezerwat Archeologiczny w Gieczu, oddział Muzeum PPL). Takie ustalenia powinny w pierwszym rzędzie zapewnić możliwość zwiedzenia obiektu wewnątrz bez konieczności angażowania zarządcy. To oznacza albo wyznaczenie osoby wiarygodnej wobec zarządcy obiektu (i wprowadzenie tzw. zwiedzania na telefon za uiszczeniem podanej do wiadomości publicznej opłaty), albo powierzenie kluczy wymienionemu wyżej podmiotowi lub osobom przezeń delegowanym. W obu wypadkach osoba otwierająca obiekt pełniłaby rolę przewodnika (w przypadku grup zorganizowanych ewentualnie także w formule narracji wcieleniowej) lub – jeśli nie jest do tej roli przygotowana – oprócz samego otwarcia i pobrania opłaty, wręczałaby przewodnik po świątyni lub przygotowany opis potrzebny do jej zwiedzania (np. laminowaną kartkę z fotografiami i opisami ważnych elementów wnętrza oraz zapisem treści przekazu trasy) związanego z miejscem na odwrocie oraz kontrolowałaby zachowania turystów. Jednak zaleca się, by od początku, najlepiej we współpracy z zarządcami obiektów, poszukiwać miejscowych interesariuszy skłonnych do podjęcia funkcji animatorów doświadczeń w wymienionych miejscach, w tym przewodników zapewniających narrację wcieleniową. Co do obiektów zapewniających w tych miejscach rozwinięte doświadczenia interaktywne, to mogą to być działające na miejscu muzea (niekoniecznie będące formalnymi obiektami Szlaku Piastowskiego) lokalne domy kultury lub biblioteki, a nawet wiejskie świetlice lub też właściciele ośrodków edukacji czasu wolnego, historycznych parków rozrywki itd. działających w bliskim otoczeniu obiektu (ta sama miejscowość). Ich włączenie do grupy partnerów trasy powinno nastąpić pod warunkiem zaakceptowania do wykonania gotowych scenariuszy doświadczeń zgodnych z założeniami trasy i danego obiektu (np. projekcja filmu, realizacja prelekcji) lub przedstawienia własnego scenariusza, zaakceptowanego przez koordynatora Szlaku oraz Radę Naukowo-Programową Szlaku.

Kryterium zaangażowania podmiotu partnerskiego w danym miejscu może być przy tym zapewnienie przezeń przewodnika wcieleniowego po obiekcie, z którym współpracuje jako lokalnego narratora trasy.

Włączenie propozycji lokalnych partnerów do oferty trasy może odbyć się na różne sposoby: przez wprowadzenie go na stronę www szlaku z własnym adresem i możliwością bezpośredniej rezerwacji usług (doświadczeń), przez uzgodnienie warunków świadczenia jego usługi i przekazanie danych koordynatorowi szlaku do zarządzania rezerwacjami.

Alternatywą dla zaangażowania zarządcy obiektu w działanie trasy i przy braku lokalnego partnera jest opracowanie trwałego materiału (filmowego, animacyjnego, dynamicznej wizualizacji) i wprowadzenie go z pomocą miejscowego samorządu przy obiekcie w taki sposób, żeby turysta sam mógł go uruchomić na swoim urządzeniu mobilnym (QR, aplikacja szlaku z opcją zbliżeniową, beacon reagujący na zbliżenie się urządzeń mobilnych, inne).

Docelowo powinno się dążyć do tego, by w każdym obiekcie trasy turysta podróżujący nią mógł się spotkać z żywym przedstawicielem szlaku (animatorem doświadczeń, interpretatorem) i żeby przynajmniej w jego sąsiedztwie mógł wziąć udział w jakimkolwiek doświadczeniu interaktywnym (lekcja, warsztat, prelekcja, gra stacjonarna, inny).

Ze względu na (w pełni usprawiedliwione ich innymi zadaniami) słabe zaangażowanie kościelnych gospodarzy obiektów przewidzianych do tej trasy w obsługę turystyki i brak u nich bazy infrastrukturalnej (noclegi, wyżywienie, przestrzeń rekreacji i sprzęt rekreacyjny) **pakiety turystyczne** w ramach tej trasy powinny być realizowane z aktywnym udziałem lokalnych oferentów usług recepcji. Oznacza to, że poza doświadczeniami tematycznymi zapewnionymi w obiekcie trasy lub u współpracującego partnera (zob. wyżej) wszystkie lokalne usługi, których wymaga poprawne funkcjonowanie pakietu powinny być świadczone przez ich profesjonalnych oferentów (hotele, restauracje, pensjonaty, hostele, ośrodki edukacji czasu wolnego lub rekreacji, wypożyczalnie rowerów itd.). Mogą też być oni (o ile nie zajmie się tym lokalna informacja turystyczna lub lokalna organizacja turystyczna) zarządcami takich pakietów, to jest zajmować się zespolem usług, relacjami z ich wykonawcami i koordynacją wykonania składowych pakietu, za które są odpowiedzialni, płatnościami oraz marketingiem pakietu, w tym jego promocją i rezerwacjami. Zapewni to optymalną koordynację miejscowych elementów pakietu jako gotowej „stacji” trasy w danej miejscowości.

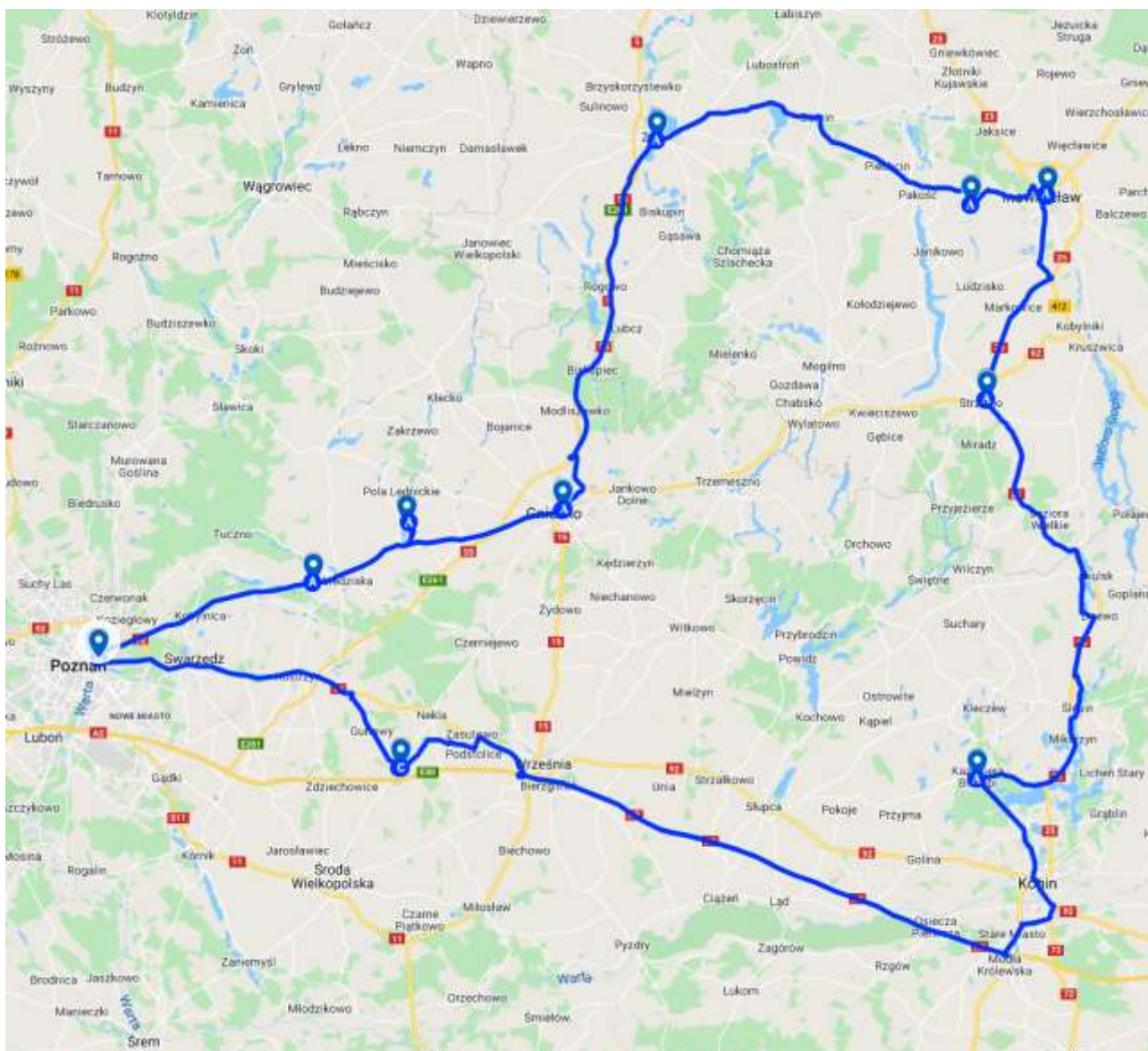
Optymalnym sposobem organizacji pakietów indywidualnych dla trasy byłby przy tym indywidualny „planer” dla turysty jako jej użytkownika. Przy wyborze kolejnych atrakcji i usług „indywidualnej trasy” wbudowany mechanizm planera oblicza czas trwania doświadczeń i przejazdów oraz proponuje noclegi i posiłki w miejscach bliskich wybranym doświadczeniom tematycznym. To gotowe narzędzie samodzielnej konstrukcji pakietu, o ile zostanie stworzone w formule aplikacji turystycznej umożliwia też turystom automatyczną rezerwację wybranych usług z opłatą na miejscu. W innej wersji turysta za pomocą planera dokonuje także sumarycznej płatności za wszystkie doświadczenia i usługi za pośrednictwem zarządcy pakietu – to jest możliwe po wprowadzeniu platformy zarządczej dla szlaku, która obejmowałaby wszystkie jego pakiety. Pakietowy planer trasy w pierwszej wersji mogą obsługiwać wszyscy zarządcy lokalnych pakietów i poszczególnych usług, natomiast w wersji drugiej - koordynator szlaku lub trasy, który wprowadza do niego świadczenia współpracujących oferentów doświadczeń i usług.

Przy konstrukcji pakietów lokalnych, składających się na ofertę trasy dla grup zorganizowanych i grup prywatnych lub indywidualnych turystów należy od początku rozstrzygnąć kwestie cen wstępu i usług w obiektach, u partnerów oraz w zakładach noclegowych i gastronomicznych, a także usług świadczonych przez samodzielnych interpretatorów w miejscach lokalizacji legend oraz uzgodnić sposoby ich zmiany (w tym ich koniecznego dostosowania do wzrostu cen). Jest to niezbędne dla utrzymania transparentności rozliczeń z udziałowcami wspólnej oferty pakietów i ich zaufania dla ich dystrybutora(ów) oraz po to, by uniknąć nieoczekiwanych zmian cen z ich strony, które albo paraliżują sprawną sprzedaż pakietu, albo (nieuwzględnione w opłatach i egzekwowane na miejscu) niszczą jego wiarygodność dla konsumenta. Po wprowadzeniu dla Szlaku Piastowskiego elektronicznej platformy zarządzania treścią, dystrybucją produktów i relacjami z klientami należy do niej wprowadzić pakiety tej trasy, co odciąży koordynatorów od ręcznego uzgadniania struktury wszystkich pakietów z klientami, a zarządcom obiektów i pozostałym interesariuszom umożliwi automatyczne rozliczanie się z nimi lub/i ze szlakiem.

Optymalnym sposobem zarządzania działającą już trasą może być organizowanie dorocznych spotkań roboczych jej interesariuszy z podsumowaniem funkcjonowania w danym sezonie, warsztatem popularyzującym doświadczenia

poszczególnych obiektów z nowymi rodzajami działań interpretacyjnych lub doświadczeń dla turystów oraz dodatkowym modułem szkoleniowym przeznaczonym dla nowych pracowników obiektów i interesariuszy pakietów tematycznych, którego treścią byłaby struktura trasy i jej narracja. Z kolei szkolenia dla nowych przewodników po obiektach do roli narratora trasy, ze względu na obszerność materiału, zawierającego też metodykę przewodnictwa, powinny odbywać się w innym trybie (kursu przewodnickiego po Szlaku Piastowskim) z wydzielonym modułem dla poszczególnych grup narratorów przewidzianych dla poszczególnych tras. W tym module powinno się przewidzieć zapoznanie z treścią ogólnej narracji dla całej trasy, ze scenariuszami dla poszczególnych obiektów oraz ćwiczenia w przekazie treści i organizowaniu oraz realizacji interaktywnych doświadczeń dla turystów. Natomiast wspomniana w p. 4. platforma wymiany informacji obiektów i partnerów trasy może - do czasu powstania platformy zarządczej szlaku - służyć do rezerwacji terminów i uzgadniania doświadczeń w poszczególnych miejscach dla większych grup wycieczkowych podróżujących po trasie i wspólnego programu trasy dla kolejnych edycji Weekendu na Szlaku Piastowskim.

6.6 Robocza mapa trasy

Źródło: Opracowanie własne zespołu ekspertów 2BA doradztwo strategiczne na Google Maps

7 Trasa: Trudne życie żony władcy (Piastowskie damy)

7.1 Wprowadzenie do narracji trasy

Trasa może mieć już niedługo duże znaczenie dla Szlaku Piastowskiego w kontekście rozwijającej się turystyki kulturowej kobiet, uwzględniającej osobowe wzorce bohaterek historii (tzw. turystyki herstorycznej – historia kobieca) i poznawanie ich dziedzictwa. Samemu szlakowi może zdobyć nowe grono konsumentek, a jednocześnie, ze względu na dotychczasowy brak podobnych propozycji w tej skali a naszym kraju – pozyskać dla niego efekt pierwszeństwa wśród polskich szlaków kulturowych.

Trasa jest zbudowana konsekwentnie wokół spersonalizowanej narracji żony władcy, a jej bohaterkami jest siedem najbardziej znanych małżonek i córek władców Polski lub Wielkopolski, których życie toczyło się w dzisiejszej przestrzeni Szlaku Piastowskiego między X a XIV wiekiem. Doświadczenia tematyczne trasy, obok biografii, charakterów i zasług bohaterek oraz interpretacji związanych z nimi miejsc obejmują rozmaite aspekty życia średniowiecznych kobiet. Pokazany zostaje jego wymiar rodzinny (w tym domowy, wychowawczy, wytwórczy i kulinarny), polityczny (w tym działalność na rzecz dynastii i państwa oraz udział w rządach) oraz religijny (w tym życie zakonne, pobożne fundacje oraz pielęgnowane cnoty i kult świętych kobiet). Turyści mogą zapoznać się z nimi nie tylko informacyjnie, ale i praktycznie przez warsztaty wytwórcze, degustacje i rozgrywki gry tematycznej. Nadanie tej trasie formuły relacyjnej (żony władcy) nie tylko ściślej wiąże ją z tematyką całego szlaku (wskazując na jeszcze jeden wymiar piastowskiej historii), ale także odbija zamierzoną koncentrację na wyjątkowym kontekście życia jej bohaterek jako władczyń oraz ukierunkowuje lokalne narracje na bardziej dramatyczną (a tym samym zajmującą i atrakcyjną w przekazie i odbiorze) stronę ich życia.

7.2 Opis ogólny trasy – tematyka, struktura, bohaterowie, obietnica, wytyczne dla marketingu

Trasa	Rekomendacje
Nazwy marketingowe trasy	<i>Trudne życie żony władcy, Piastowskie damy</i>
Tematyka	Najwybitniejsze kobiety dynastii na Szlaku Piastowskim
Obiekty na trasie	Kalisz (Rezerwat), Poznań (kościół NMP, Archikatedra), Ostrów Lednicki (wyspa), Gniezno (kościół Franciszkanów), Strzelno (oba kościoły i muzeum), Radziejów (kościół Franciszkanów).
Główny wątek fabularny	Dzieje piastowskiej Polski to nie tylko historia mężczyzn. Ich żony i córki zarządzały ich domami i wychowywały dzieci na przyszłych władców. Były też gwarancją i ambasadorami sojuszy. Nieraz w obronie praw swoich dzieci albo jako ich opiekunki kobiety wkraczały też do czynnej polityki. Prowadziły życie towarzyskie i kulturalne, ufundowały wiele zachowanych do dziś miejsc i zbiorów. Wiele z nich stało się dla swoich współczesnych wzorcami biblijnej „niewiasty dzielnej”. Szlak Piastowski ożywia teraz ich postacie, pozwala im przemówić, a swoich gości zaprasza do miejsc, w których się o nich pamięta.
Postaci historyczne/legendarne występujące w opowieści o trasie	Dobrawa Czeska, Świętosława (Sygryda, Storrada) - córka Mieszka I, Rycheza Lotaryńska (pierwsza polska królowa), Jolenta Węgierska (błogosławiona), Ludgarda Meklemburska (postać tragiczna), Ryksa Elżbieta (córka Przemysła II, królowa Polski i Czech), Jadwiga Kaliska (żona Władysława Łokietka).
Narrator trasy	Dobrawa Przemyślidka, pierwsza żona Mieszka I i matka króla Bolesława Chrobrego
Obiekty na trasie trasy).	Wkład poszczególnych obiektów przewidzianych dla trasy opisano odrębnie w tabeli obiektowej (p. 3)

Obietnica dla użytkownika szlaku	Na tej trasie spotkasz żony i córki Piastów. Poznasz ich biografie i zobaczysz wielką historię ze znacznie mniej znanej, kobiecej perspektywy. Przekonasz się, kim one były: dzielnymi a nawet bohaterskimi matkami, świętymi, polityczkami z krwi i kości oraz mecenaskami kultury. Usłyszysz o trudach i niebezpieczeństwach życia żony władcy, a nawet o tragicznych losach niektórych z nich. Dowiesz się, a trochę i na sobie przekonasz, jak wyglądało życie kobiety w zamku, klasztorze i ubogiej chacie. Poprowadzi Cię Dobrawa, żona Mieszka I, pierwsza znana z imienia kobieta polskiej historii.
Wytyczne dla koordynatorów	Trasę należy promować jako: 1) okazję do spędzenia kilkudniowego urlopu w przestrzeni szlaku jako miejscu życia i działania wybitnych kobiet z polskiej historii, 2) spójną i spersonalizowaną narrację o życiu średniowiecznej kobiety i jej roli w rodzinie, religii i polityce, 3) pierwszą w Polsce turystyczną szansę na konfrontację z alternatywną, kobiecą historią (her-story) w takiej skali, 4) szansę na poznanie średniowiecznej mody, sztuki i kulinariów jako wymiarów dziedzictwa kulturowego szczególnie interesujących także współczesną kobietę, 5) możliwość zaangażowania się (jako widz i uczestniczka) w działania wytwórcze i nauczania tradycyjnych umiejętności. Grupa docelowa trasy: 1) zorganizowane grupy członków stowarzyszeń i innych organizacji kobiecych, kobiece grupy uczestniczek programów instytucji kulturalnych i instytucji edukacyjnych dla dorosłych, 2) indywidualne osoby i mniejsze grupy prywatne zainteresowane historią kobiet, w bliskiej przyszłości może także prywatne grupy rodzic-dziecko.
Wytyczne dla zarządzających poszczególnymi obiektami	Elementem spójności trasy jest wykonywanie przekazu narracji w obiekcie przez jej narratora (w tym wypadku Dobrawy Czeskiej). W obiektach i miejscowościach posiadających usługi przewodnickie jest zalecana stylizacja (to jest wyposażenie przewodnika w odpowiedni strój i opracowanie „wcieleniowego” scenariusza przekazu treści w pierwszej osobie). Ze względu na profil tej trasy zatrudnianie kobiet-przewodników należy uznać za priorytet. Jeśli jednak to się nie zawsze uda, to dla mężczyzn - przewodników w poszczególnych obiektach można wybrać różne postaci wcieleniową, najlepiej ściśle związane z bohaterką obiektu, np. jej znanego syna, ojca albo męża. Szczegółowe korzyści funkcjonalne i emocjonalne wskazano w tabeli obiektowej (p. 3.). W każdym obiekcie sposób opowiadania o danej bohaterce trasy dla turystów powinien być zbliżony z tymi założeniami, by uwypuklić przewidzianą dla obiektu wartość (elementy wiedzy i przeżyć) wprowadzaną do trasy.

7.3 Obiekty i miejsca na trasie: wkład w narrację całościową trasy, korzyści funkcjonalne i emocjonalne dla zwiedzających

Elementy funkcjonalne opisane w poniższej tabeli i oznaczone gwiazdką (*) posiadają aktualnie w poszczególnych obiektach możliwości realizacji w postaci istniejących komponentów wystaw przedsięwzięć interpretacyjnych (prelekcje, wątki oprowadzania, warsztaty, lekcje muzealne, gry tematyczne i terenowe, inne). Pozostałe elementy są możliwe do wykreowania na podstawie profilu obiektu i materialnych zasobów istniejących na miejscu lub możliwych do przejęcia, jednak budowa opartych na nich scenariuszy wymaga podjęcia odpowiednich działań przez zarządców obiektów, lokalny samorząd, miejscowy personel obsługi turystyki, animatorów kultury lub innych interesariuszy. W tym kontekście można więc rozumieć je jako szczegółowe propozycje dla obiektu i jego lokalnego otoczenia na etapie budowania trasy i w ramach jej funkcjonowania.

Obiekt / wkład w narrację trasy	Korzyści funkcjonalne doświadczenia	Korzyści emocjonalne
1. Kalisz, Rezerwat Archeologiczny na Zawodziu Wprowadza bohaterkę: Jadwiga Kaliska Oprócz faktu pochodzenia Jadwigi z tego miejsca, wówczas głównej rezydencji władców wielkopolskich w rezerwacie możliwe jest zapoznanie się z przestrzenią życia rodzinnego. Ponadto prowadzone są tutaj warsztaty kulinarne pod nazwą smaki średniowiecza oraz warsztat typowych kobiecych zajęć domowych.	Poznanie biografii Jadwigi Kaliskiej, córki Bolesława Pobożnego i żony Władysława Łokietka, królowej Polski. Doświadczenie życia kobiety i rodziny w piastowskim grodzie.* Poznanie składników potraw średniowiecznych, metod konserwacji żywności i wyposażenia kuchni.* Samodzielne wykonanie prostego dania.* Wiedza o dawnych technikach uprawy lnu, obróbki wełny, przędzenia na kołowrotku i tkania na krośnie.* Samodzielne wykonanie sukiennej sakiewki lub lalki-zabawki.	Doświadczenie więzi z kobietami średniowiecza przez odczucie ich odpowiedzialności za życie domowe i rodzinne. Emocje towarzyszące opisowi dramatycznych kolei życia Jadwigi Kaliskiej. Zaangażowanie i poczucie sukcesu towarzyszące samodzielnemu wykonaniu potrawy i przedmiotu użytkowego.
2. Poznań, kościół NMP na Ostrowie Tumskim Wprowadza bohaterkę: Dobrawa Czeska Kościół stoi na relikwach świątyni wzniesionej przy rezydencji jeszcze przed chrztem Mieszka I ze względu na małżeństwo z Dobrawą. Dlatego posiada żeńską patronkę. Być może kryje szczątki Dobrawy.	Zapoznanie się z historią budowy palatium i najstarszej polskiej świątyni oraz z jej związkami z pierwszą „wierną” – Dobrawą.* Biografia Dobrawy – pierwszej znanej z imienia kobiety w historii Polski.	Poczucie dumy z ważnej roli Dobrawy w przyjęciu chrześcijaństwa, przymierzu politycznym i uznaniu państwa piastowskiego. Emocje towarzyszące przekazowi o kolejach życia czeskiej księżniczki, która wyszła za poganina z wrogiego dotąd kraju.
3. Poznań, Archikatedra, Wprowadza bohaterkę: Ryksa Elżbieta. W dawnej kaplicy królewskiej ta ostatnia wielkopolska Piastówna, królowa Czech i Polski, ufundowała nie zachowany do dziś monumentalny grób swojego ojca, króla Przemysła II.	Zapoznanie się z biografią Ryksy Elżbiety („Reiczki”), w tym jej życia jako królowej Czech i Polski. Zrozumienie politycznego znaczenia małżeństw dla legitymizacji władzy na przykładzie Ryksy Elżbiety. Zainteresowanie prywatnym życiem królowej i jej znaczącym mecenatem kulturalnym.	Poczucie dumy z międzynarodowego znaczenia polskiej księżniczki. Emocje towarzyszące narracji na temat jej samodzielnego, „wyzwolonego” jak na tamtą epokę życia Satysfakcja z historycznych i kulturalnych zasług królowej.
4. Poznań, Wzgórze Przemysła (zamek), Wprowadza bohaterkę: Ludgarda Meklemburska Z Zamkiem na wzgórzu, siedzibą króla Przemysła II związana jest biografia Ludgardy, jego pierwszej żony. Późniejsze przekazy lokalizują go jako miejsce jej tragicznej śmierci. Muzeum w Zamku posiada kolekcje wyposażenia wnętrz i strojów z różnych epok, w tym średniowiecza.	Doświadczenie przestrzennego kontekstu, w którym toczyło się życie Ludgardy jako żony władcy.* Poznanie okoliczności śmierci Ludgardy i wiedza o sporze historycznym na ten temat.* Zwiedzanie ekspozycji wyposażenia wnętrz i strojów w Muzeum Sztuk Użytkowych.* Zapoznanie się z dawnymi regułami zachowania się przy stole.*	Emocje związane z przekazem dramatycznej biografii Ludgardy i okoliczności jej śmierci. Poczucie solidarności z księżną, która w dramatycznych okolicznościach straciła życie. Refleksja na temat losów kobiety w przeszłości jedynej odpowiedzialnej za posiadanie i brak potomstwa. Refleksje związane z oglądaniem biżuterii w skarbcu i strojów oraz sprzętów na stałej wystawie.
5. Dziekanowice, Muzeum Pierwszych Piastów	Zapoznanie z biografią Świętosławy i paralelnymi historiami życia kilku	Emocje związane z przekazem pełnego dramatyzmu życia Świętosławy.

(wystawa stała), Wprowadza bohaterki: Świętosława, Rycheza Jako jedna z głównych siedzib pierwszych historycznych Piastów, gród na Lednicy na pewno wielokrotnie gościł pierwszą znaną z imienia Piastównę: Świętosławę (Sygrydę), córkę Mieszka I i siostrę Bolesława Chrobrego, późniejszą królową Szwecji i Danii. Musiała tu bywać Rycheza z Lotaryngii, pierwsza polska królowa. Ponadto muzeum prowadzi lekcję „Kobieta w średniowieczu” i warsztat „moda w średniowieczu”.	kobiet żyjących w tym samym okresie w różnych miejscach Europy.* Zapoznanie z pochodzeniem i biografią Rychezy, z uwzględnieniem jej wysiłków ratowania i wspierania syna Kazimierza. Doświadczenie kilku aspektów życia i funkcjonowania w społeczeństwie kobiet różnych stanów we wczesnym średniowieczu.* Pozyskanie wiedzy o różnych rodzajach tkanin i tradycyjnych ubiorach kobiet. Prezentacja i przymierzenie replik średniowiecznej biżuterii.	Empatia wobec kobiety wydawanej za mąż za obcych ludzi i poczucie solidarności z jej aktywnością polityczną. Odczucie solidarności z królową Rychezą, chroniącą nieletniego syna i insygnia królewskie, a potem zabiegającą o sojuszników dla jego walki o odzyskanie tronu. Refleksja nad rodzinną i społeczną rolą kobiety w średniowieczu - docenienie postępu i zmiany statusu kobiety. Zaangażowanie w dyskusji nad symboliką i znaczeniem mody średniowiecznej.
6. Gniezno Kościół Franciszkanów Wprowadza bohaterkę: Błogostawiona Jolenta Oprócz piastowskiej metryki obu klasztorów (franciszkanów i klarysek) ten podwójny kościół chroni relikwie swojej współfundatorki, błogostawionej Jolenty, żony Bolesława Pobożnego.	Zwiedzanie kościoła i hagiograficzna narracja o życiu Jolenty.* Zapoznanie się z biografią księżnej Jolenty w tym jej pochodzeniem i związkami z Gnieznem. Doświadczenie oznak kultu Jolenty, patronki miasta.*	Poczucie dumy z posiadania piastowskiej patronki i jej zastug jako fundatorki dzieł religijnych. Refleksja wynikająca z porównania średniowiecznego ideału kobiecej świętości żony i matki i wzorców współczesnej kobiety.
7. Strzelno, oba kościoły i muzeum Wprowadza kolektywną bohaterkę: Norbertanki Oprócz zabytkowych kościołów Św. Prokopa (przełom XII i XIII w.) i Świętej Trójcy ze słynnymi romańskimi kolumnami obiekt posiada stałą wystawę poświęconą m.in. strzeleńskim norbertankom jako właścicielkom osady i mieszkankom klasztoru.	Zapoznanie się z dziejami strzeleńskiego klasztoru norbertanek.* Poznanie zasad życia zakonnego kobiet i realiów funkcjonowania żeńskiej wspólnoty klasztornej w średniowieczu. Zwiedzanie bazyliki i wyjaśnienie symboliki kolumn cnót i przywar.* Obejrzenie kolekcji dokumentów i świadectw (w tym relikwiarzy) funkcjonowania klasztoru.*	Refleksja podczas relacji o pozycji kobiety w Kościele średniowiecznym pod władzą i opieką mężczyzn. Empatia wobec uczestniczek trudów życia według reguły zakonnej. Refleksja na temat symboliki kobiecej w Ewangeliach oraz nauczaniu i liturgii Kościoła łacińskiego. Poczucie solidarności z mniszkami, pozbawionych źródeł utrzymania i wygnanych podczas kasaty klasztoru.
8. Brześć Kujawski, Klasztor pofranciszkański Św. Michała Archanioła Wprowadza bohaterkę: Eufrozyna Opolska W Brześciu urodził się Władysław Łokietek i tu spędził część swego dzieciństwa. W chwili śmierci jego ojca, księcia Kazimierza matka, Eufrozyna Opolska sprawowała opiekę nad 7-letnim Władysławem i trójką jego młodszego rodzeństwa. W ich imieniu zarządzała małym księstwem, broniąc ich praw przeciw przyrodniemu rodzeństwu. Po swojej śmierci Eufrozyna została	Zwiedzanie obu średniowiecznych świątyń Brześcia Kujawskiego i pomnika Władysława Łokietka. Narracja głosowa o życiu księżnej Eufrozyny Opolskiej z uwzględnieniem regencji w imieniu małoletnich dzieci.	Refleksja na temat stosunków między rodzeństwem w rodzinach panujących średniowiecza Duma z dokonań księżnej broniącej praw swoich dzieci do rządów w księstwie. Empatia wobec osamotnionej wdowy walczącej i prawa dzieci.

pochowana w Brześciu, prawdopodobnie w tym kościele		
9. Radziejów, Klasztor pofranciszkański Kontynuuje wątek bohaterki: Jadwiga Kaliska Radziejów był przypuszczalnie wianem Jadwigi jako żony Łokietka. Podczas jego przymusowej emigracji w latach 1300-1305 w przebraniu i z trójką małych synów ukrywała się ona w mieście u niejakiego Gierka przed ludźmi Wacława Czeskiego.	Zapoznanie się z przebiegiem radziejowskiej epopei Jadwigi i dzieci Łokietka. Zwiedzanie średniowiecznych zabytków Radziejowa, w tym świątyni - obiektów Szlaku Piastowskiego. Skromna mieszczańska wieczerza z potrawami średniowiecznymi.	Emocje towarzyszące relacji o ukrywaniu się Jadwigi i jej dzieci. Empatia wobec osamotnionej władczyni, przez lata chroniącej dzieci przed wrogami i żyjącej w przebraniu. Poczucie solidarności z wiernym mieszczańinem i satysfakcji z jego prawdziwie królewskiego wynagrodzenia przez władcę.

7.4 Rekomendacje dotyczące tworzenia trasy: tworzenie oferty i jej pakietyzacja

Zalecenie	Stosowanie zalecenia
Integracja obiektów wokół trasy	Budowanie trasy powinni zainicjować obaj koordynatorzy Szlaku organizując spotkanie dla zarządców obiektów przewidzianych w projekcie (zob. p. 3) oraz gospodarzy miejsc będących w stanie stworzyć doświadczenia tematyczne tam, gdzie obiekty nie będą miały odpowiednich do tego warunków (Radziejów – ROK, Poznań – Brama Poznania?). Na spotkaniu powinni oni przedstawić proponowaną narrację trasy, jej strukturę ofertową, adresatów, korzyści dla obiektów i innych interesariuszy, listę działań niezbędnych do wykonania oraz zadeklarować wsparcie merytoryczne i marketingowe ze strony Szlaku. Spotkanie inicjacyjne powinno zakończyć się deklaracją przystąpienia obiektów do trasy. Ze względu na przejrzysty podział wątków narracji trasy między poszczególne miejsca, zespół organizacyjny może skoncentrować się raczej na podziale rodzajów działań interpretacyjnych i animacyjnych dla poszczególnych miejsc tak, by w całej przestrzeni trasy najlepiej wykorzystać istniejący potencjał i uniknąć powielania lub wysokiego podobieństwa tych działań. W obiektach ich zarządcy powinni wyznaczyć osoby płci żeńskiej do wykonywania zadań narracyjnych w formule wcieleniowej lub znaleźć zewnętrzne partnerki gotowe do podjęcia się tej roli w pozostałych miejscach lokalizacji doświadczeń i przedstawić je koordynatorom szlaku w celu odbycia szkoleń (zob. poniżej). Członkowie stałego zespołu koordynacji trasy (zarządcy obiektów lub osoby wyznaczone do współpracy w jej ramach) powinni trwale utrzymywać komunikację z koordynatorem szlaku oraz ze sobą, co zapewni poprawne funkcjonowanie trasy. Optymalnym instrumentem do tego może być mailowa lista dyskusyjna lub inna forma grupowej komunikacji, np. forum tematyczne na platformie komunikacji szlaku z ograniczonym dostępem członków grupy i ekspertów. Za pomocą tego medium powinno się ustalać szczegóły oferty trasy, proponować i omawiać jej poszerzenie i zmiany, wzajemnie informować o ograniczeniach dostępu, wyłączeniach działań, zmianach personalnych osób wykonujących je lub nowych propozycjach w obiektach, a także wspólnie opracowywać programy kolejnych edycji eventu tematycznego trasy, jeśli taki zostanie wykreowany i programy udziału trasy w Weekendzie na Szlaku Piastowskim. Organizację tematycznych pakietów turystycznych dla trasy najlepiej powierzyć zespołowi odrębnemu lub w rozszerzonym składzie, w skład którego wejdą również lokalni przedsiębiorcy (oferenci noclegów, posiłków, ewentualnie usług rekreacji) oraz samodzielni przewodnicy, animatorzy doświadczeń i liderzy lokalnych grup inscenizacji funkcjonujący w poszczególnych miejscach trasy. Pakiety lokalne trasy (zob. wyżej) powinny być dystrybuowane zarówno przez koordynatora szlaku (w ramach tej trasy, jako komponenty jej produktu dla turystów) jak i samodzielnie przez lokalnych przedsiębiorców z udziałem obiektu lub obiektów trasy, które zapewniają rdzeń ich tematycznych doświadczeń. Współpraca obiektów Szlaku w ramach trasy powinna obejmować również ich wzajemną promocję, w tym imienne wskazywanie obiektów, które realizują jej pozostałe wątki i zachęcanie turystów do ich odwiedzenia, co oczywiście powinno polegać na wzajemności. Teksty tych rekomendacji mogą być wspólnie ustalone w ramach ww. zespołu zarządzania trasą, a jej wizualna postać może przybrać formę mapy trasy z odpowiednimi opisami, umieszczonej w widocznym miejscu w każdym obiekcie.
Podział elementów	W przypadku opisywanej trasy proponuje się podział elementów według dwóch kryteriów (obydwa wykorzystano w punkcie 3). Pierwszym z nich jest lokalizacja najważniejszych elementów biografii bohaterki

narracji?	trasy w obiektach Szlaku Piastowskiego. Zgodnie z tym kryterium wątek Jadwigi Kaliskiej jest eksploatowany w Radziejowie i Kaliszu, postać Ludgardy na Wzgórzu Przemysła w Poznaniu, a osoba Jolenty - w Gnieźnie. Drugim kryterium jest rzeczywisty potencjał obiektów i miejsc w postaci istniejących już zasobów (obecność artefaktów) oraz funkcjonujących już przedsięwzięć interpretacji i animacji jak lekcje i warsztaty. Pozwala to rozdzielić wątki poszczególnych bohaterek i dotączyć do nich rozmaite aspekty życia kobiety w średniowieczu. Dla pozostałych wątków (w tym także ewentualnie innych członkiń dynastii Piastów) i doświadczeń tematycznych (jak kulinaria czy moda) można nadal poszukiwać chętnych gospodarzy w całej przestrzeni Szlaku Piastowskiego, jednak najlepiej niedaleko już wpisanych na trasę obiektów (wyjątkiem jest propozycja dla muzeum w Koninie, zob. niżej, „kreacja...”). Nie spowoduje to bowiem nadmiernego przestrzennego rozciągnięcia trasy i tym samym osłabienia jej ważnego dla szlaków turystycznych atutu zwartości. Jednak wszystkie dodatkowe elementy narracji powinny być oparte na solidnych źródłach i podane merytorycznie weryfikacji (zob. niżej, źródła).
Zapewnienie spójnej narracji w ramach trasy	Pierwszym sposobem na to jest wprowadzenie stylizacji przewodniczek, to jest zatrudnianie dla obsługi turystów zwiedzających trasę osób wykorzystujących elementy stylizacji i wcielających się w postać narratorki całej trasy (w tym wypadku – księżnej Dobrawy). Jest to zadanie koordynatora szlaku (potem może koordynatora trasy), które może on zrealizować przeprowadzając nabór chętnych do roli narratorki wśród żeńskich przewodniczek lokalnych oraz pracowników obiektów trasy i osób współpracujących z ich zarządcami, a potem ich szkolenie i zapewnienie im elementów stroju historycznego, który w kilku egzemplarzach można wspólnie zamówić. Innym elementem spójności są treści pisane, zamieszczane m.in. w opisach poszczególnych obiektów i miejsc upamiętnień w ramach trasy Na stronie www szlaku, w aplikacjach turystycznych, w tym w ich warstwie tematycznej poświęconej tej trasie oraz w opisach przy obiektach pozostających bez stałego personelu (np. pomnikach i tablicach). Teksty tych opisów powinny mieć wysoki poziom merytoryczny, być ujęte w atrakcyjnej w odbiorze formie oraz zapisane we względnie jednolitym rejestrze językowym. Dlatego, nawet jeśli samodzielnie opracują je zarządcy obiektów, koordynator powinien przekazać je do uzupełnienia i ujednolicenia ekspertowi w dziedzinie historii i metodykowi interpretacji dziedzictwa. Spójność narracji (w tym wykorzystywanie wszystkich ważnych wątków trasy, rzeczywiste ich wprowadzanie w przewidzianych miejscach (por. p. 3.) oraz niepowielanie tych samych wątków i scenariuszy w różnych miejscach i obiektach) powinien zapewnić manual trasy, czyli podręcznik tematyczno-metodyczny dla przewodniczek, wykonawców inscenizacji i pracowników obiektów obsługujących turystów. Jego opracowanie można zlecić zespołowi ekspertów historii i metodyki interpretacji dziedzictwa. Taki podręcznik powinien zawierać treści zalecane do przekazywania podczas oprowadzania we wszystkich obiektach trasy i gotowe scenariusze doświadczeń tematycznych (np. biesiady-rozmowy, prelekcji, warsztatów, gier itd.). Dla turystów spójność narracyjną zapewni przewodnik po trasie, opracowany w formie odpowiedniej i atrakcyjnej dla wskazanej grupy docelowej. Powinien on m.in. zawierać portrety i biogramy wszystkich bohaterów trasy (ewentualnie ciekawostki historyczne i fragmenty z poświęconych im dzieł literackich) oraz wizerunki miejsc upamiętnień lub obiektów trasy z krótkimi ich opisami, a układ jego treści powinien być dostosowany do powyższych rekomendacji dotyczących podziału wątków narracji i doświadczeń między obiektami trasy. Koszty opracowania i wykonania tego przewodnika mogą częściowo pokryć oferenci usług współpracujący z trasą w zamian za umieszczenie w nim ich reklamy i danych adresowych.
Zalecane źródła i komponenty doświadczeń tematycznych	W budowie przekazu w obiektach trasy można wykorzystać źródła historyczne, w tym fragmenty „Kroniki” Thietmara z Merseburga (na temat Dobrawy), Jana Długosza „Roczników czyli kroniki...” (o Ludgardzie), „Kroniki Wielkopolskiej” (fragmenty o Dobrawie, Rychezie i Ludgardzie). Z dawniejszej literatury pięknej przydatne może być dzieło Franciszka Karpińskiego „Duma Lukierdy czyli Ludgardy” (o Ludgardzie). Z literatury popularno-naukowej przydatne mogą być przede wszystkim szkice historyczne Jadwigi Żylińskiej „Piastówny i żony Piastów” (PIW 2018), gdzie zawarte są m.in. biografie Dobrawy, Świętosławy, Rychezy, Salomei z Bergu, Jolenty i Ludgardy), książka Janiny Lesiak „Dobrawa pisze CV” (MG, Warszawa, 2016), a także fragmenty opracowań o szerszym zakresie, na czele z „Polską Piastów” Pawła Jasienicy. Spośród powieści historycznych wiele materiału mogą dostarczyć dzieła Karola Bunscha z jego cyklu piastowskiego (fragmenty dotyczące Dobrawy, Rychezy, ewentualnie Ody z Miśni z powieści „Dzikowy skarb”, „Ojciec i syn”, „Rok tysięczny”) oraz książki Elżbiety Cherezińskiej z cyklu „Harda Królowa” o Świętosławie („Harda” i „Królowa”), powieści z cyklu „Odrodzone królestwo” (fragmenty o Ryksie Elżbiecie i Jadwidze Kaliskiej). W gatunku legend przydatny może okazać się zbiór Pawła Cieliczki „Legends warte Poznania” (m.in. o Ludgardzie) oraz regionalne zbiory legend i podań, pod warunkiem ich krytycznej selekcji. Gotowe fragmenty filmowe mogą pochodzić z obrazów: „Gniazdo” (tu cenny fragment o Dobrawie) oraz z serialu „Korona królów” (tu sporo fragmentów o Jadwidze Kaliskiej), można jednak sięgnąć także po wykonane na wystarczająco dobrym poziomie fragmenty filmów i kolekcje zdjęć dokumentujących inscenizacje historyczne, np. tych sporządzonych w trakcie cyklicznej imprezy „Koronacja królewska” w Gnieźnie, podczas 750 rocznicy lokacji Poznania czy kilku już „Weekendów na Szlaku Piastowskim”.
Dodatkowe	Filmy. Obok lub w zastępstwie oprowadzania po obiektach skoncentrowanego na bohaterkach trasy lub

doświadczenia tematyczne	poświęcającego im więcej czasu (najlepiej prowadzonego w stylizowanej wersji wcieleniowej) oraz będących w ofercie dla większych grup lekcji i warsztatów pożądanym jest wykonanie na użytek trasy przynajmniej kilku filmów, które można następnie wyświetlać lub realizować dla grup zwiedzających obiekty. Kilku-kilkunastominutowe filmy – poświęcone osobno każdej lub wybranym bohaterkom trasy - mogą składać się z krótkich scen biograficznych pochodzących z innych obrazów (zob. źródła) lub nakręconych na ich użytek zgodnie ze scenariuszem oraz odczytywanej przez lektorkę narracji, w większej części złożonej z odpowiednio przygotowanych i włączonych fragmentów naukowych, popularnonaukowych i literackich (zob. tamże). Przygotowanie ich scenariusza można powierzyć zespołowi (historyk, filmowiec, metodyk interpretacji), a wykonanie jednemu z dostępnych w regionie zespołów filmowych w e współpracy z konsultantem historycznym. Inscenizacje. Przynajmniej w paru obiektach, które posiadają potencjał (pomieszczenia, personel lub współpracującą grupę odtwórstwa historycznego) dostępne na zamówienie dla większych grup powinny być inscenizacje z udziałem kilku aktorów dotyczące kulminacyjnych fragmentów życia wybranych bohaterek trasy. Takie inscenizacje, realizowane zgodnie ze szczegółowo opracowanym scenariuszem, mogłyby być dostępne m.in. w Gnieźnie (wjazd Dobrawy do grodu Mieszka) na Ostrowie Lednickim (pożegnanie Świętosławy wyjeżdżającej do Szwecji), a pod warunkiem znalezienia chętnych – w Radziejowie (ukrycie przez mieszczań Jadwigi i jej dzieci i nagroda od Łokietka). Te same inscenizacje byłyby uruchamiane w obiektach podczas Weekendu na Szlaku Piastowskim lub ewentualnego własnego eventu tematycznego trasy. Historyczna gra towarzyska. Zlecona do opracowania przez koordynatorów szlaku, konsultowana przez ekspertów (historyków), taka gra powinna być dostępna do rozgrywania przez mniejsze grupy zwiedzających (od 3 do 6 osób) we wszystkich obiektach trasy lub (jeśli te nie posiadają warunków) współpracujących z nią miejscach lokalizacji doświadczeń: bibliotekach, domach kultury czy lokalnych miejscowych muzeach. Jej uczestnicy wcielaliby się podczas kolejnych epok w bohaterki trasy, a jej (uniwersalną z punktu widzenia trasy) treścią mogłoby być na przykład zarządzanie domem, rodziną i dworem przy ciągłej nieobecności męża, wykonywane przez władczynię w kontekście konfliktów, zagrożeń, gospodarczych wyzwań, grożących śmiercią dzieci chorób i (obowiązkowo) intryg otoczenia oraz zewnętrznych szpiegów. Sprzedaż tej gry byłaby kolejną formą popularyzacji trasy. Roboczy tytuł tej gry to np. „Władczyni”.
Pakiet wycieczkowy dla trasy	Pakiet ten powinien być adresowany do uczestników i organizatorów grupowych wycieczek (w przypadku tej trasy z udziałem dorosłych kobiet lub dziewczęcych klas szkół średnich). Ze względu na wielkość trasy jego struktura może być 2 lub 3 dniowa. W skład takiego pakietu powinny wchodzić: 1) usługi noclegu w dwóch lub trzech miejscach trasy, zlokalizowanych tak, by zapewnić go w niewielkiej odległości od paru kolejnych jej obiektów, np. w okolicy Strzelna, Gniezna i Kalisza, w zakładach zapewniających przynajmniej 30-35 miejsc noclegowych w standardzie od schroniska szkolnego / hostelu po hotel 3 lub nawet 4*, 2) usługi żywienia albo w obiektach noclegowych, albo w restauracjach w otoczeniu zwiedzanych obiektów, z priorytetem dla restauracji oferujących posiłki tematyczne (np. „kuchnię piastowską” lub przynajmniej tradycyjne albo regionalne. Przy wprowadzeniu własnego doświadczenia kulinarnego trasy (zob. niżej) powinno być uwzględnione w każdym pakiecie wycieczkowym, co oznacza uzgodnienie z miejscem jego lokalizacji także usługi noclegowej – w tej samej miejscowości lub w bliskiej okolicy, 3) zorganizowane doświadczenie tematyczne w każdym z obiektów trasy z obowiązkowym podziałem scenariuszy i form ich realizacji (np. w jednym miejscu oprowadzanie po zabytkach i zbiorach oraz film, w innym – film i warsztat, w jeszcze innym film i lekcja muzealna, a jeszcze gdzie indziej – gra towarzyska. W programie pakietu wycieczkowego kolejność organizowania doświadczeń i ich liczba na dany dzień i kolejność doświadczeń powinna być logistycznie uporządkowana tak, by umożliwić sprawną realizację noclegów i posiłków. Zatem np. jeśli dla danego dnia przewidziano zwiedzanie Radziejowa i Strzelna, to nocleg i posiłki powinny wypaść albo w tej okolicy (zwłaszcza, jeśli jest to wieczorna biesiada) albo w pobliżu Gniezna tak, by następnego dnia móc po śniadaniu podjąć zwiedzanie bez potrzeby długiej jazdy, 4) propozycje rekreacji wieczornej (po zwiedzaniu), na które mogą składać się formy czysto rekreacyjne (przejażdżka rowerami, rejs statkiem białej floty), integracyjne (ognisko, najlepiej stylizowane na obóz etapowy podczas podróży władczyni). Kulminacją jednego z wieczorów w ramach pakietu grupowego powinna być docelowo opisana poniżej wieczorna biesiada-rozmowa, kiedy tylko będzie można takie doświadczenie zapewnić. Dystrybucją pakietu wycieczkowego na całą trasę powinni zająć się koordynatorzy szlaku, a potem również - jeśli taki zostanie znaleziony operator wycieczek specjalizujący się w wyprawach dla kobiet, który przejmując całą strukturę pakietu samodzielnie prowadziłby reklamę, organizował nabór konsumentów i zapewniał transport oraz pilota wycieczki. W ten sposób koordynatorzy szlaku sprzedawaliby gotowy pakiet i dbali o zapewnienie pełnej gamy doświadczeń oraz obecność wszystkich potrzebnych usług na miejscu.
Pakiet indywidualny dla trasy	Ten pakiet powinno się skonstruować dla małych grup koleżeńskich o liczebności od 3 do 7-8 osób. W przypadku najmniejszych grup z powodów nieoptyczności realizacji (lub niechęci do opłacania większych kosztów) oferta tematycznych doświadczeń nie będzie obejmowała inscenizacji, ognisk integracyjnych i

	droższych w wykonaniu warsztatów tematycznych. Przewodniczką narrację w miejscach upamiętnień bohaterów trasy (jeśli ta okaże się za droga) w tym pakiecie powinna zastąpić specjalna, dedykowana trasie warstwa aplikacji tematycznej Szlaku, udostępniana nabywcom pakietu lub interaktywny przewodnik po trasie, powiązany z elementami interpretacji lokalizowanymi w tych miejscach i wywoływanymi pojawieniem się przy nich turysty dysponującego aplikacją / przewodnikiem lub na hasło jemu udostępnione. Jednak również ten pakiet, obok wizyt we wszystkich obiektach i miejscach (z możliwością rezygnacji z niektórych lub każdego przez zamawiających) powinien zawierać inne doświadczenia grupowe, w tym projekcje filmów oraz - w którymkolwiek z miejsc, wskazanym przez zamawiających - rozgrywkę wspomnianą wyżej gry towarzyskiej „Władczyni”. Opcjonalnie w składzie pakietu powinny się znaleźć propozycje wieczornej rekreacji, tak by jego konsumenci dysponowali możliwością ciekawego spędzenia czasu zwłaszcza w niewielkich miejscowościach, jak Radziejów czy Strzelno. Może to być np. skromniejsza wersja biesiady z przewodniczką-narratorką, oferta wzięcia udziału w warsztatach artystycznych miejscowego domu kultury, wieczoru czytelniczego biblioteki lub udziału w koncercie. Takie propozycje nie będą dostępne każdego dnia, ale jednak dość często, jako że indywidualni turyści pojawiają się na szlaku zwykle w weekendy, kiedy także w małych miejscowościach funkcjonuje oferta kulturalna i rekreacyjna. Dlatego ważne jest zapewnienie elastycznego mechanizmu rezerwacji pakietu, umożliwiającego częstą zmianę tego elementu. W jego skład tego pakietu powinny wchodzić usługi noclegowe w standardzie od hostelu po hotel 3* lub 4* (w strukturze przestrzennej podobnej jak w pakiecie wycieczkowym) i posiłki w restauracjach (jako opcje rekomendowane oraz do wykorzystania).
Interesariusze – oferenci usług	Poza zarządcami samych obiektów trasy najważniejszymi interesariuszami są lokalni oferenci usług z branży turystycznej (w tym noclegów i gastronomii dla wycieczek i konsumentów pakietów) oraz ci przedsiębiorcy, którzy we współpracy z koordynatorem szlaku i zarządcami obiektów stworzą własne lokalne pakiety tematyczne trasy, tworzące jej kolejne stacje. Naturalnymi partnerami są samodzielnie działający interpretatorzy animatorzy doświadczeń oraz grupy (jak przewodnicy i grupy rekonstrukcji historycznej) zapewniający rozwinięte doświadczenia tematyczne w poszczególnych miejscowościach (przekaz wcieleniowy w oprowadzaniu i prelekcji, inscenizacje na zamówienie lub podczas eventu). Partnerem trasy może stać się jeden lub paru organizatorów tematycznej biesiady (zob. niżej). W miejscowościach, w których same obiekty szlaku nie mogą rozwinąć doświadczeń tematycznych (taka sytuacja na początku może zajść m.in. w Poznaniu i Radziejowie) do grupy współpracowników mogą należeć zlokalizowane możliwie najbliżej nich ośrodki kultury, biblioteki i lokalne muzea lub wystawy, które zaoferują miejsce dla prelekcji, warsztatów oraz rozgrywki gry tematycznej. Koordynatorzy szlaku we współpracy z zarządcami obiektów trasy powinni aktywnie poszukiwać potencjalnych partnerów wśród osób i podmiotów posiadających potrzebną infrastrukturę, ofertę gotowych usług oraz wiedzę i umiejętności (przewodnicy) i zapraszać ich do współpracy ze szlakiem i trasą oraz do zgłaszania własnych pomysłów, w tym scenariuszy tematycznych doświadczeń zgodnych z jej profilem). Warunkiem włączenia partnerów do oferty trasy powinna być weryfikacja standardów ich usług. W odniesieniu do usług recepcji może ją przeprowadzić koordynator szlaku, a do doświadczeń tematycznych – zarządca lokalnego obiektu Szlaku i trasy (jeśli jest to muzeum) lub/i Rada Programowo-Naukowa Szlaku Piastowskiego. Koordynator Szlaku powinien wspomóc oferenta doświadczeń w poprawnym przygotowaniu opisu jego projektu i w jego imieniu zgłosić go do oceny.
Kreacja nowych miejsc doświadczeń	Atrakcyjne doświadczenie kulinarne jest zdecydowanie pożądane ze względu na typowe zajęcia kobiety w średniowieczu, ale także na zainteresowania potencjalnych adresatów i adresatek oferty tej trasy. Ze względu na niestnienie odpowiednich warunków w samych obiektach Szlaku, można je zorganizować w jednej ze współpracujących restauracji w jego przestrzeni, oczywiście możliwie najbliżej jednego z obiektów trasy. Oferenci takiej usługi powinni zostać odszukani i zachęceni przez koordynatorów szlaku i otrzymać ich (oraz ekspertów w dziedzinie archeologii i historii) wsparcie w zakresie ustalenia menu posiłku, sposobów jego przygotowania, urządzenia miejsca jego spożywania i detali przebiegu (np. stroju obsługi, formy spożywania, towarzyszącej muzyki lub nagrań literackich z opisów uczt i podobnych). Ważniejsze od ostatecznej lokalizacji miejsca tego doświadczenia jest przy tym jego właściwa aranżacja i skład potraw. Dodatkowym walorem takiej uczyty byłoby przewodniczenie jej przez „gospodynię”, czyli Dobrawę lub inną żonę Piasta (w tej roli przewodnik), która omawiałaby dania i odpowiadała na pytania skierowane do niej (a właściwie do bohaterki) dotyczące życia kobiety na dworze i w ogóle w epoce Piastów. Takie uczyty-rozmowy cieszą się sporym powodzeniem wśród turystów kulturowych na zagranicznych szlakach dziedzictwa i w miejscowościach posiadających znane walory biograficzne (np. wieczerze z Lutrem, Tudorami czy Cervantesem). Po realizacji uczyty można przeprowadzać także sprzedaż niektórych recept oraz składników potraw. Wystawa tematyczna. Aktualnie w przestrzeni Szlaku nie funkcjonuje stała ekspozycja dotycząca kobiety w polskim średniowieczu czy w epoce piastowskiej. Ten brak można uzupełnić przez zorganizowanie w dowolnym miejscu (a najlepiej między Radziejowem a Kaliszem, w celu ewentualnego domknięcia pętli trasy) takiej stałej ekspozycji. Powinna ona odnosić się do statusu kobiety w ówczesnym społeczeństwie, jej życiowych ról, pracy i zadań, uczestnictwa w polityce, kulturze i życiu religijnym, a także prezentować modę

	kobietą różnych stanów i osobowe wzorce kobiet. Ze względu na wymagania wysokiej jakości merytorycznej oraz systematycznego podejścia najlepiej, by taka wystawa powstała w muzeum posiadającym profesjonalny personel (dlatego najlepszym miejscem do tego wydaje się Konin-Gosławice). Po wystawie powinna oprowadzać kobieta (Dobrawa, wcieleniowy narrator tej trasy), a oprócz niej powinno na miejscu funkcjonować przynajmniej jeszcze jedno doświadczenie tematyczne (film, warsztat lub inne). Zorganizowanie tej wystawy, pod warunkiem jej stałego charakteru byłoby wystarczającym powodem do włączenia posiadającego ją obiektu zarówno do trasy, jak i do Szlaku Piastowskiego. Dodatkowy obiekt trasy w Gnieźnie. Jeśli zarządcy Archikatedry Gnieźnieńskiej wesprą realizację doświadczeń tematycznych trasy, to mogłaby ona stać się miejscem odrębnego wspomnienia Rychezy Lotaryńskiej, która prawdopodobnie w tym miejscu, wraz ze swoim mężem Mieszkiem II została koronowana na królową Polski.
--	--

7.5 Rekomendacje dotyczące zarządzania trasą

Ze względu na faktyczny brak istniejących form upamiętnień postaci kobiecych z epoki piastowskiej oraz niewielką liczbę już funkcjonujących doświadczeń powiązanych z tematyką kobiecą w obiektach Szlaku Piastowskiego proces tworzenia tej trasy będzie prawdopodobnie trudniejszy niż w przypadku pozostałych, ponadto będzie wymagał inwestycji w wymiarze symboliczno-artystycznym (obrazy, rzeźby, tablice, pomniki), w organizację i interpretację zasobów (wystawy, kolekcje) w formy przekazu (filmy, scenariusze działań) oraz pozostałe – niematerialne – doświadczenia tematyczne (gry, biesiady), a nawet w opracowanie programu szkolenia personelu. Jednak należy zaznaczyć, że wysiłek ten jest wart podjęcia, bo tematyka kobiet w historii staje się coraz wyraźniejszym trendem w życiu kulturalnym i animacji kultury, w tym także w jego turystycznym wymiarze (oprowadzania tematyczne, wycieczki, programy lokalnych pakietów).

Ze względu na niewielką liczbę miejsc wybranych do organizacji trasy nie należy na pierwszym etapie rezygnować z żadnego z nich, lecz w każdym znaleźć partnerów do inwestycji i organizacji doświadczeń, aby móc od razu zbudować ofertę realizowaną we wszystkich miejscach. Oznacza to, że od samego początku należy poszukiwać miejscowych interesariuszy skłonnych do przejęcia funkcji animatorów doświadczeń w miejscach, gdzie obiekty szlaku nie będą ich mogły zapewnić na swoim terenie (takich interesariuszy wskazano w p. 4). Kryterium doboru partnera w danym miejscu może być m.in. zapewnienie żeńskiej narratorki wcieleniowej lub osoby gotowej podjąć te zadania i wykazującej odpowiednie predyspozycje (kompetencje językowe i społeczne) oraz gotowość odbycia szkolenia przewodnickiego. Włączenie propozycji interesariuszy spoza listy aktualnych obiektów szlaku może odbywać się przez ich wprowadzenie na stronę trasy na witrynie www Szlaku z własnym adresem i możliwością rezerwacji albo uzgodnienie z nimi warunków świadczenia usługi i przekazanie koordynatorowi szlaku danych niezbędnych do zarządzania ich rezerwacjami.

Docelowo powinno się dążyć do tego, by w każdym miejscu na trasie lub w jego bezpośrednim sąsiedztwie turysta podróżujący trasą mógł się spotkać z żywą przedstawicielką trasy (animatorką doświadczeń, interpretatorką) i wziąć udział w jakimkolwiek doświadczeniu interaktywnym (zwiedzanie, gra terenowa, warsztat, prelekcja, inny). Z braku możliwości zapewnienia takiego kontaktu (co powinno być wyjątkiem) należy postarać się o trwałą formę upamiętnienia lokalnej bohaterki trasy i przy niej zapewnić turystom inną postać przekazu (nagranie audio lub fragment filmu uruchamiane przy zbliżeniu się do tego miejsca na aplikacji turystycznej szlaku).

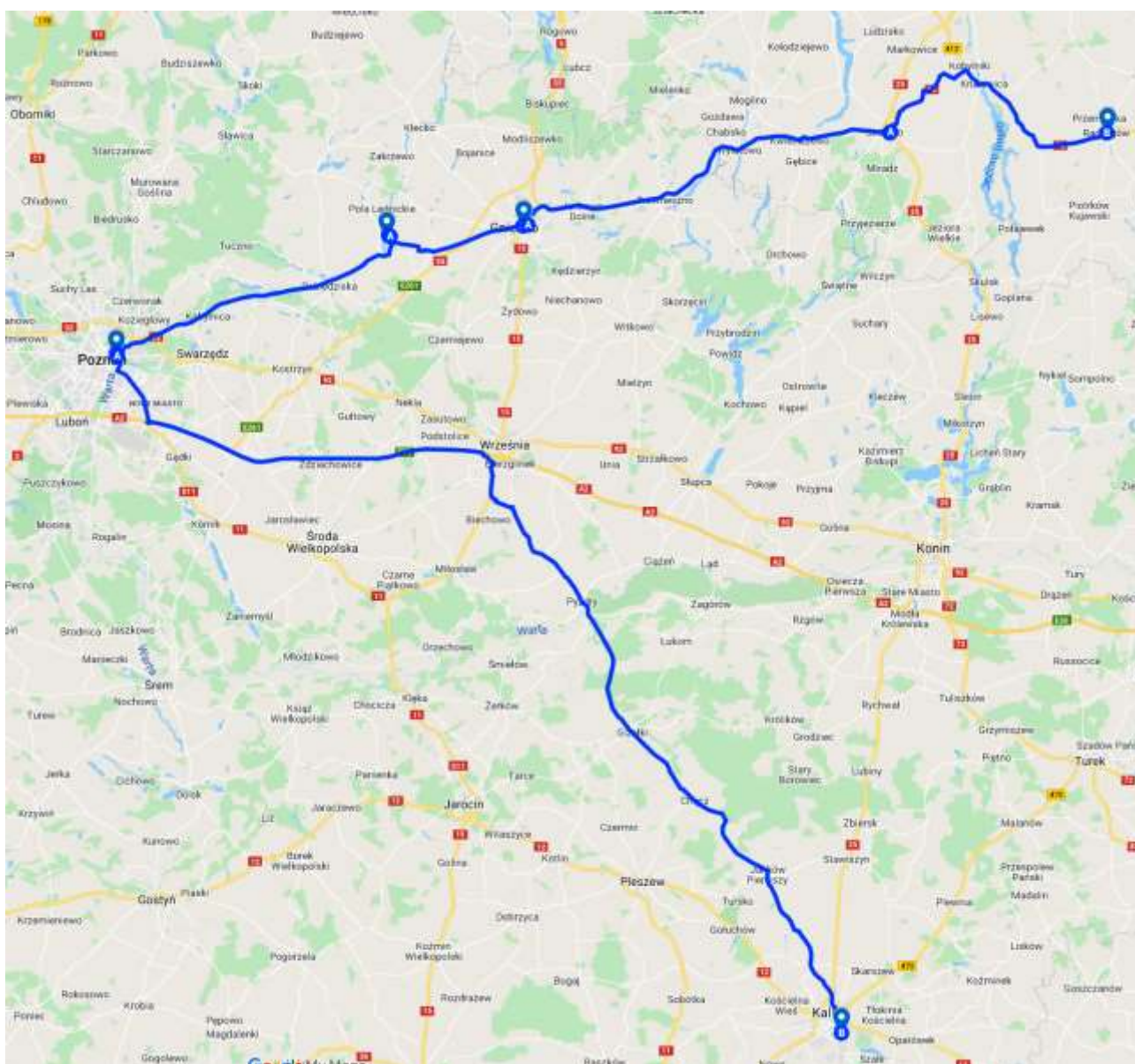
Ze względu na grupę docelową tej trasy, wymagającą daleko idącej koordynacji **marketingu** najlepiej, by w tym wymiarze zarządzania nawiązać relacje z większymi i mniejszymi organizacjami kobiecymi (od miejskich stowarzyszeń przez kluby, organizacje i sekcje kobiece i dziewczęce centrów kultury i związków sportowych po koła gospodyń wiejskich), organizacje ilościowo zdominowane przez kobiety (jak zespoły nauczycielskie szkół podstawowych i przedszkoli, liczne uniwersytety III wieku i wiele innych), a także pozyskać do współpracy podmioty zajmujące się organizacją turystyki dla kobiet (biura podróży prowadzące takie projekty, portale turystyczne prowadzące takie oferty pakietów i zespoły sanatoryjne w obszarze Szlaku Piastowskiego, inne).

Produktami tej trasy (wycieczkami grupowymi, przekrojowymi pakietami trasowymi dla indywidualnych turystów) w okresie początkowym powinny zarządzać koordynatorzy szlaku, co zapewni jej bardziej dynamiczny start. Z czasem

rolę organizacji wycieczek może przejąć współpracujące ze szlakiem wyspecjalizowane w wycieczkach kulturowych biuro podróży, które przez pierwszy okres wykaże się sprawną współpracą z lokalnymi gospodarzami doświadczeń lub któryś z organizatorów wycieczek działających na terenie jednego z województw w przestrzeni szlaku. Jednak i w takim wypadku koordynatorzy szlaku powinni zapewniać marketing wewnętrzny, to jest współpracę interesariuszy trasy dla zapewniania różnorodności i poziomu doświadczeń tematycznych.

Na etapie funkcjonowania trasy współpraca jej interesariuszy powinna przybrać także postać organizowania wspólnych szkoleń dla nowych pracowników obiektów, którzy powinni być wprowadzeni w tematykę trasy i strukturę (oraz geografię) jej propozycji dla turystów, a także zapoznani z doświadczeniami tematycznymi w pozostałych miejscach. Natomiast regularne (coroczne) spotkania robocze interesariuszy trasy powinny być poświęcone podsumowaniu jej funkcjonowania w ostatnim sezonie i zawierać moduł skoncentrowany na opracowanie nowych form doświadczeń skoncentrowanych na kobietach jako swoich bohaterkach lub atrakcyjnych dla kobiet jako uczestniczek turystyki kulturowej (lub na prezentowaniu takich udanych przedsięwzięć zidentyfikowanych na zewnątrz szlaku).

7.6 Robocza mapa trasy

Źródło: Opracowanie własne zespołu ekspertów 2BA doradztwo strategiczne na Google Maps